Problemi i perspektive upravljanja povijesnim gradom Rabom

Dokupil, Dino

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:065886

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb

DINO DOKUPIL

PROBLEMI I PERSPEKTIVE UPRAVLJANJA POVIJESNIM GRADOM RABOM

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku

Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

radi stjecanja akademskog zvanja

magistra geografije

Zagreb

2017.

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija Geografija; smjer: *prostorno planiranje i regionalni razvoj* pri Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Problemi i perspektive upravljanja povijesnim gradom Rabom

Dino Dokupil, JMBAG: 0119018559

Diplomski sveučilišni studij *Geografija; smjer: Prostorno planiranje i regionalni razvoj*

ISVU 44

124781 Diplomski rad s obranom

Izvadak: Razvoj temeljen na turizmu kao okosnici gospodarstva uzrokovao je brojne socijalne, ekonomske i prostorne promjene u naseljima otoka Raba. Tradicionalno funkcionalno središte otoka, povijesni grad Rab, se uslijed navedenih promjena suočava s brojnim razvojnim poteškoćama koje su dovele do promjene uloge povijesne jezgre i depopulacije u naselju. Razvojni trendovi u naselju utvrđeni su statističkim analizama, analizom literature te kartiranjem i vizualizacijom rezultata kartiranja u GIS-u, dok su anketiranjem ispitani stavovi stanovništva o razvojnim problemima povijesnog grada Raba i njihovim mogućim rješenjima. Utvrđeno je kako razvoj povijesnog grada Raba treba biti utemeljen na participativnom načinu upravljanja, strateškom razvojnom planiranju i holističkom polifunkcionalnom pristupu. Uz to, predložene su aktivnosti i mjere čiji je cilj racionalnija valorizacija svih vrijednosti radi poboljšanja kvalitete života i uvjeta poslovanja u cilju dugoročno održivog razvoja povijesnog grada Raba.

97 stranica, 33 grafičkih priloga, 20 tablica, 47 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Upravljanje razvojem, participativni pristup, strateško planiranje, revitalizacija povijesnih cjelina, funkcionalna diverzifikacija povijesni grad Rab,

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić

Povjerenstvo: izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić, doc.dr.sc. Vedran Prelogović, doc.dr.sc. Ivan Zupanc

Tema prihvaćena: 07.02.2017.

Rad prihvaćen: 12.09.2017.

Datum i vrijeme obrane: 25.09.2017., 12:00

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Problems and perspectives of managing the development of the historic city of Rab

Dino Dokupil, JMBAG: 0119018559

Graduate University Study of *Geography: Spatial Planning and Regional Development*

ISVU44

124781 Master thesis with thesis defense

Abstract: Tourism-based development as the backbone of the economy has caused numerous social, economic and spatial changes in the settlements of the island of Rab. Traditional functional center of the island, the historical town of Rab, due to these changes, faces numeous of developmental difficulties that have led to change the role of the historical core and depopulation in the settlement. Development trends in the settlement were determined by statistical analyzes, literature analysis and mapping and visualization of mapping results in the GIS, while with a survey were tested attitudes of the population about developmental problems of the historic town of Rab and their possible solutions. It has been found that development of the historic city of Rab shoud be based on participatory management, strategic development planning and holistic multifunctional approach. In addition, there are proposes activities and measures, whose purpose is to rational valorisation of all values in order to improve the quality of life and terms of business in aim to the long-term sustainable development of the historic city of Rab.

97 pages; 33 figures; 20 tables; 47 references; original in Croatian

Keywords: Management development, participatory approach, strategic planning, revitalization of historical units, functional diversification, historical town of Rab

Supervisor: Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor

Reviewers: Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor, Vedran Prelogović, PhD, Assistant Professor, Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor

Thesis submitted: 07.02.2017.

Thesis accepted: 12.09.2017.

Thesis defense: 25.09.2017., 12:00

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj:

1. Uvod 1

1.1. Predmet istraživanja 2

1.2. Prostor istraživanja 5

1.3. Metodologija istraživanja 6

1.4. Zadatci, ciljevi i hipoteze 9

1.5. Pregled dosadašnjih istraživanja 10

2. Revitalizacija 12

2.1. Pojam revitalizacije 12

2.2. Pristupi i oblici revitalizacije 13

2.3. Konzervatorski plan i plan upravljanja 17

2.4. Program revitalizacije kulturno-povijesne baštine PGŽ 18

3. Povijesni i urbani razvoj grada Raba 20

4. Prostorno planiranje 25

4.1. Strateško prostorno planiranje 26

4.2. Participativno prostorno planiranje 27

4.3. Strateška i prostorno-planska dokumentacija 28

4.3.1. Analiza strateške dokumentacije Grada Raba 29

4.3.2. Analiza prostorno-planske dokumentacije Primorsko-goranske županije i Grada Raba 31

5. Demografski trendovi 34

5.1. Prostorna distribucija stanovništva 34

5.2. Kretanje broja stanovnika 36

5.2.1. Prirodno kretanje stanovništva 38

5.2.2. Prostorno kretanje stanovništva 40

5.3. Biološka struktura stanovništva 43

5.4. Obrazovna struktura stanovništva 46

5.5. Gospodarska struktura stanovništva 46

5.5.1. Sastav stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti 46
5.5.2. Sastav stanovništva prema gospodarskoj djelatnosti 47
6. Trendovi prostornog razvoja 49
6.1. Funkcionalna analiza stanja 49
6.1.1. Poslovne i upravne funkcije 49
6.1.2. Kulturno-obrazovna funkcija 54
6.1.3. Stambena funkcija 55
6.1.4. Funkcija neizgrađenih površina 57
6.2. Kulturna baština 58
7. Institucionalni kapaciteti za upravljanje razvojem 62
8. Rezultati anketnog istraživanja 66
9. Razvoj povijesnog grada Raba 77
9.1. Pristup i upravljanje razvojem povijesnog grada Raba 77
9.2. Prostorni razvoj povijesnog grada Raba 80
9.2.1. Prometna infrastruktura 83
9.2.2. Ostala infrastruktura 86
9.3. Stanovanje u povijesnom gradu Rabu 86
9.4. Oblici financiranja 87
10. Zaključak 89
Literatura i izvori: 92
Prilozi: VII
Popis slika: VII
Popis tablica: IX
Anketni upitnik: XI

1. Uvod

S obzirom da se u samom naslovu koristi pojam povijesnog grada, važno je istaknuti kako postoji više varijabli pomoću kojih bismo mogli odrediti povijesnu relevantnost određenog grada, ali u hrvatskim zakonima ne postoji jasna definicija što je to povijesni grad. Nejasnoća oko službenog definiranja statusa povijesnoga grada, upozorava i na mnoštvo poteškoća prilikom određivanja smjernica zaštite i održavanja povijesnih vrijednosti te revitalizacije povijesnih gradova (Lipovac, 2009). Za ovaj rad od osobitog je značaja tipologija povijesnih gradova[1], prilikom koje je analizirano preko trideset prepoznatih povijesnih urbanih cjelina u sedam subregija Primorsko-goranske županije, izuzev Gorskog kotara, a čiji je cilj bio doprinijeti stvaranju jedinstvene metodologije revitalizacije povijesnih gradova u županiji (Velčić, 2012). Prema navedenoj tipologiji Rab pripada u skupinu najstarijih priobalnih otočkih povijesnih gradova, sa sačuvanom urbanom cjelinom koju odlikuje dugotrajni povijesni kontinuitet stanovništva, a prema mogućem znanstvenom doprinosu za bolje razumijevanje povijesti i kulture Hrvatske, povijesni je grad od nacionalnog značaja. Unatoč postojanju nesuglasica oko definiranja povijesnog grada, širom svijeta je prihvaćeno da povijesni dijelovi gradova imaju posebno mjesto u kulturnoj i povijesnoj baštini bilo koje zemlje, budući da su koherentni entiteti, koji su jasno identificirani njihovim tradicionalnim karakterom i arhitektonskom vrijednošću (Doratli, 2005). Štoviše, upravo su povijesni dijelovi gradova kao svjedoci prošlih civilizacija i gomilanja tisućljetne kreativnosti, najcjenjeniji sastavni dio kulturne baštine (Ekinci, 1994[2] prema: Doratli, 2005).

Problematika (ne)razvoja povijesnih dijelova gradova te načini i instrumenti njihove revitalizacije vrlo su aktualni u posljednjih tridesetak godina. Pritom se pristupi i metode revitalizacije razlikuju te su značajno uvjetovani nacionalnim i lokalnim prilikama, a uspješnost njihove provedbe od ključnog je značaja za budući razvoj gradova.

[1] Velčić (2012) je osnovne modele u tipologiji povijesnih gradova Primorsko-goranske županije izdvojio na temelju sedam kriterija

I. Današnje stanje urbane cjeline povijesnog gradića.
II. Geostrateški smještaj povijesnih gradova u Primorsko-goranskoj županiji.
III. Demografski kontinuitet ili diskontinuitet stanovništva u povijesnim gradovima.
IV. Značenje povijesne i kulturne baštine za zavičajnu sredinu i za širu društvenu zajednicu.
V. Osnivanje i trajanje (kontinuitet i diskontinuitet) urbane cjeline i okoliša povijesnog grada.
VI. Današnja faza razvoja povijesnog grada prije ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju.

Postojanje ili nepostojanje osnovnih generatora za razvoj i revitalizaciju povijesnih gradića u Primorsko-goranskoj županiji.

[2] Ekinci, O.,1994: Koruma, Kalkınma, Gelecek, u: I.Dinçer & H. Berkman Yakar (Eds) Ulusal Koruma Planlaması Semineri II, p. 31 (Istanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi).

Radi socio-ekonomskih promjena koje su se događale u drugoj polovici 20. stoljeća i utjecale na promjenu načina života, povijesni dijelovi gradova u Primorskoj Hrvatskoj suočeni su s brojnim razvojnim problemima. Povijesnu jezgru Raba, kao i gotovo sve povijesne jezgre u Primorskoj Hrvatskoj karakteriziraju procesi gubljenja tradicionalnih gospodarskih funkcija, pada ukupnog broja stanovnika, demografskog starenja, nekritičke turistifikacije te poteškoća u zadovoljavanju suvremenim zahtjevima života (Dumbović Bilušić, 2016; Izvor: 4, 14, 20). Iako navedeni procesi nisu novi, povijesni gradovi u Primorskoj Hrvatskoj (a među njima i povijesni grad Rab) zahtijevaju implementaciju novih pristupa planiranju te nove aktivne politike upravljanja u cilju njihove revitalizacije i daljnjeg razvoja.

Suvremeni pristupi planiranju i aktivne politike upravljanja orijentirane su na participaciju svih dionika razvoja kroz jačanje lokalne zajednice i uključivanje stručnjaka. Također, upravljački i revitalizacijski modeli moraju istodobno uvažavati potrebu za postizanjem ravnoteže između potreba lokalnog stanovništva, održivog gospodarskog razvoja i potreba za zaštitom i vrednovanjem povijesnih struktura te socijalnih i kulturnih vrijednosti (Ramirez, Kadebe, 2010; Kliček, 2013). Kao u praksi uspješni koncepti prostornog planiranja i aktivnih politika u zadovoljavanju navedenih potreba istakli su se koncepti strateškog prostornog planiranja i participativnog upravljanja, a kao dokumentarni instrumenti implementacije navedenih koncepta upotrebljavaju se planovi upravljanja.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja rezultat je uočenih nesklada između trenutnog stanja i načina upravljanja povijesnim gradom Rabom te potencijala razvoja. Osim navedenih negativnih procesa, problem je što kao i u drugim gradovima, u Rabu ne postoji gradski odjel koji bi se bavio problematikom revitalizacije povijesne jezgre Raba, već se tim problemima sektorski bave gradske službe. Posljedično ne postoje niti strateški i provedbeni dokumenti o upravljanju i revitalizaciji povijesne jezgre. S obzirom da je povijesna jezgra jedan od osnovnih privlačnih turističkih faktora otoka, ovakvo stanje opasno je za gospodarsku održivost te kulturni i socijalni identitet čitavog otoka. Činjenica da se povijesna jezgra nalazi na otoku, također je otegotna okolnost u pokušaju njene revitalizacije jer postoji čitav niz prostornih obrazaca i izazova (krhkost ekološkog sistema, malo tržište) koji su svojstveni samo otocima. Kao ključni preduvjet uspješnosti revitalizacije povijesnog grada Raba stoga se ističe odabir već dokazanih razvojnih politika prikladnih lokalnom otočnom kontekstu te odgovarajućih pristupa, načina i metoda upravljanja.

S obzirom da postizanje ciljeva revitalizacije u najvećoj mjeri ovisi o upravljačkom sustavu i metodama upravljanja bitno je definirati različite oblike upravljanja koji mogu doprinijeti postizanju razvojnih ciljeva unutar koncepta integralnog lokalnog razvoja.

Jednoznačno određenje pojma upravljanje ne postoji. Engleski termin „governance" u ekonomskoj literaturi se prevodi kao „upravljanje" u korporativnom smislu ili se veže uz „javni menadžment", dok u pravnoj literaturi označava „vlast ili vladanje". Ipak, značenje pojma „goverance" je šire te predstavlja razvojnu dimenziju upravljanja što uključuje i vlast („government") i institucionalne strukture („public management") zadužene za upravljanje gradom, a to prepoznaje i definicija prema kojoj je „governance": „način na koji se provodi moć ili donose odluke u upravljanju ekonomskim i socijalnim razvojnim resursima. Dobro upravljanje (good governance) je sinonim za dobar razvojni menadžment…" (Ahrens, 2002: 122[3] prema: Sumpor, 2009, 91). Iako se i vladanje i upravljanje odnose na svrhovito ponašanje, odnosno aktivnosti usmjerene k cilju, vladanje upućuje na aktivnosti koje se oslanjaju na formalnu nadležnost, dok se upravljanje odnosi na aktivnosti koje se oslanjaju na zajedničke ciljeve koji pretežito proizlaze iz zakonskih i formalno propisanih odgovornosti (Rosenau, 1992[4] prema: Sumpor, 2009). Prepoznavanje poimanja upravljanja kao zajedničkog rezultata intervencija svih dionika je važno jer ukazuje nemogućnost reduciranja upravljanja na jednog dionika.

Tranzicijske države (među njima i RH) suočavaju se s velikim promjenama u konceptima upravljanja koje karakteriziraju poteškoće u procesima prijelaza sa socijalističkog centraliziranog upravljanja prema suvremenim konceptima decentraliziranog i participativnog upravljanja koji uključuju i nove dionike, privatni i civilni sektor. U tom pogledu važno je objasniti koncept višerazinskog upravljanja koji se razvio upravo uslijed procesa integracije i širenja EU na srednju i istočnu Europu tijekom 90-ih godina 20. stoljeća. „Pojam višerazinskog upravljanja naglašava kompleksnost stvaranja politika, provedbe i odnosa odgovornosti između raznih državnih i društvenih dionika, kao što su EU, središnja država, devolvirane uprave, lokalne vlasti i kvazi-državne institucije" (Sumpor, 2009: 92).Važno je naglasiti da višerazinsko upravljanje nije dio plana, već rezultat promjene u načinu djelovanja javnog sektora, pri čemu se osim decentralizacije ovlasti javlja trend

[3] Ahrens, J., 2002: *Governance and economic development: a comparative institutional approach*, Cheltenham, Edward Elgar.

[4] Rosenau, J. N., 1992: Governance, Order, and Change in World Politics, u: *Governance Without Government: Order and Change in World Politics* (ur. Rosenau, J., N., Czempiel, E.-O.), Cambridge, Cambridge University Press

prenošenja funkcija prema van (outsourcing), primjerice prema institucijama koje pružaju javne usluge ili se javne usluge privatizacijom u potpunosti izdvajaju iz javnog sektora. Time se vlast osim vertikalne raspršenosti u okviru više razina i horizontalno diferencira pri čemu se horizontalna i vertikalna razina isprepliću.

Tab. 1. Obilježja (starog) vladanja i (novog) upravljanja

Vlast, vladanje (staro poimanje)	Upravljanje (novo poimanje)
Država	Država i civilno društvo
Javni sektor	Javni, privatni i nevladin sektor
Institucije	Procesi
Organizacijske strukture	Politike, proizvodi (usluge), rezultati
Izravno pružanje usluga	Omogućavanje, usmjeravanje
Naređivanje, nadzor, usmjeravanje	Vođenje, facilitiranje, kolaboracija, trgovanje
Hijerarhija i nadležnost	Mreže i partnerstva

Izvor: Carmichael, 2002[5], prema: Sumpor, 2009: 92

Osim višerazinskog upravljanja, za daljnje analize i rasprave u okviru ovoga rada važno je objasniti koncept strateškog upravljanja i pojam participacije. Strateško upravljanje stavlja naglasak na teritorijalni pristup, osjećaj vlasništva lokalne zajednice, partnerstvo te horizontalnu i vertikalnu koordinaciju. Četiri osnovna pitanja takvog pristupa su: gdje smo sada?, gdje želimo biti?, kako ćemo tamo doći?, kako ćemo znati jesmo li stignuli?. Takav pristup podrazumijeva analizu trenutne situacije, analizu strateških opcija, utvrđivanje prioriteta i donošenje odluka. Ključni aspekti takvog upravljanja nisu sam plan i alati planiranja, već sposobnost zainteresiranih dionika za zajedničko oblikovanje vizije razvoja. Time proces stvara platformu koja omogućuje lokalnim vlastima i građanima da zajedno rade i usuglašavaju zajedničke strateške ciljeve, čime se ruši granica između institucija i sektora, stvara integracija i jača osjećaj vlasništva lokalne zajednice nad planom (Ramirez, Kadebe, 2010).

Pojam participacije označava „puno i aktivno sudjelovanje građana u pitanjima koja na njih utječu“ (World bank, 1996 prema: Stubbs, 2016: 150). Problem vezan uz savršeni model participacije koju isti dokument ističe jest da je participacija uvijek zakašnjela te da joj uvijek prethode prijašnja mišljenja i stavovi njenih pokrovitelja. Participativno upravljanje postaje

[5] Carmichael, P., 2002: *Review of Public Administration, Briefi ng Paper – Multi-level Governance,* http://www.rpani.gov.uk/multilevel.

sve važnije, ne samo u društvenom razvoju nego i u eksperimentima s novim modelima upravljanja i direktne demokracije. Taj trend se ogleda u činjenici kako razvijene zemlje i zemlje u razvoju doživljaju duboke promjene u odnosu između lokalnih vlasti te poslovne zajednice i nevladinog sektora. To se odvija u kontekstu traženja učinkovitijeg upravljanja javnim dobrima te uvođenjem principa poslovnosti u javne usluge s povećanim podugovaranjem prema neprofitnom sektoru koji ima malo utjecaja na planiranje programa. Bežovan (2012) ističući društvenu promjenu kao jako složenu stvar navodi kako „upravljanje gradom, odnosno njegova konkurentnost i socijalna uključivost ovise o postojanju socijalnog kapitala koji nastaje u interakciji ključnih dionika te da politička volja nije dostatna za pokretanje društvenih promjena“. U skladu s navedenim kao optimalni način upravljanja za ostvarenje revitalizacije povijesne jezgre Raba ističe se participativan proces upravljanja vođen od strane javnog sektora čiji su ciljevi usuglašeni s većinom stanovništva te koji u svim fazama uključuje sve zainteresirane dionike za izradu i provedbu revitalizacije.

1.2. Prostor istraživanja

Prostor istraživanja možemo podijeliti na uži i širi. S obzirom da su predmet istraživanja strukture, procesi, odnosi i veze na prostoru administrativnog naselja Rab, istoimeno naselje se definira kao uži prostor istraživanja. Međutim, kako je otok integrirani prostor u kojem promjene u jednom naselju izazivaju promjene i u ostalim naseljima, kao širi prostor istraživanja promatra se čitavi otok Rab, a posebice administrativna naselja Banjol i Palit koja graniče s naseljem Rab. Da se za razumijevanje procesa na prostoru naselja Rab moraju promatrati procesi i u drugim naseljima svjedoči činjenica kako je uslijed porasta broja stanovnika i izgradnje kuća za odmor, prostor od Barbata, preko Banjola, Raba, Palita i Mundanija do Kampora fizionomski srastao u jedinstvenu urbaniziranu cjelinu *(rapsku aglomeraciju)* pa granice između naselja imaju tek administrativno značenje (Magaš, Blaće, 2012).

Samo naselje Rab nalazi se u središnjem dijelu otoka i prema broju stanovnika 2011. godine bilo je najmanje naselje s tek 4,68 % od ukupnog broja stanovnika otoka (sl. 1). Također, najmanje je i po površini zauzimajući tek 0,8 % kopnenog teritorija otoka. Međutim, naselje Rab od antike ima upravnu funkciju te je radi duge urbane tradicije (tijekom historijsko-geografskog razvoja bilo jedino naselje sa statusom komune, odnosno jedino naselje gradskog tipa) i danas u nodalnome smislu glavno središnje naselje otoka. Ipak, mora se naglasiti da je njegovo značenje mikroregionalnog središta pojačano funkcijama susjednih naselja aglomeracije (posebice Palita, Banjola i Kampora). Uzimajući

u obzir kako se većinski udio funkcija nalazi unutar povijesne jezgre i da je ona morfološki i dalje dominantna u sklopu naselja, a s ciljem isticanja povijesnog značaja naselja, ispravno je naselje nazivati i povijesnim gradom Rabom kako stoji u naslovu rada.

Tab. 2. Osnovni pokazatelji stanja u prostoru naselja Rab i otoka Raba

	Površina		Broj stanovnika (2011. godine)		Broj stanova (2011. godine)		Gustoća naseljenosti (st./km²)
	U km²	%	Broj	%	Broj	%	
Naselje Rab	0,39	0,8	437	4,68	180	6,27	1131,01
Otok Rab	102,85	100,0	9 328	100,00	2 872	100,0	91,04

Izvor: 8, 17.



Sl. 1. Prostor istraživanja

1.3. Metodologija istraživanja

Analitičkim metodama prikupljanja, kompilacije, usporedbe i obrade sadržaja razmatrani su članci i knjige za obradu teorijskih koncepata o pristupima upravljanju, oblicima

revitalizacije i konceptima prostornog planiranja. Analitičke metode (računske, statističke, demografske i grafičke) rabljene su i prilikom obrade statističkih podataka vezanih uz strukture i dinamiku stanovništva i gospodarskih djelatnosti. Za istraživanje stavova lokalnog stanovništva rabljenja je metoda anketiranja, dok je funkcionalna analiza stanja na prostoru naselja Rab obavljena uz pomoć terenskog kartiranja i prostornih analiza u programu ARCGIS (verzija 10.1.). Kartiranje se provodilo tijekom 11. i 12. ožujka, ali je zbog sezonskog rada pojedinih objekata ponovljeno 10. srpnja. Kartirani su sadržaji[6] i funkcije na prostoru naselja Rab (osim stambenih) čime je stvorena prostorna baza podataka koja obuhvaća lokaciju svakog objekta te period rada i namjenu korištenoga prostora. Dobivena struktura djelatnosti dijeli se na poslovne (evidentirani su i napušteni poslovni objekti), upravne i kulturno-obrazovne (muzeji, kinodvorane…). Sintezni dio rada predstavljaju poglavlja u kojima se raspravlja o mogućnostima implementacije razvojnih i revitalizacijskih prijedloga i mjera na prostor povijesnoga grada Raba.

Anketiranjem je prikupljeno 145 prigodnih uzoraka, međutim u analizu je uzeto njih 140[7]. Ispitivanje se provodilo na prostoru povijesne jezgre Raba u drugoj polovici travnja te je anketa bila postavljena na društvenoj mreži *Facebook* od 16. - 20. svibnja. Od 140 ispitanika njih 89 je anketu ispunilo putem online upitnika, a 51 ispitanik je upitnik ispunio metodom „licem u lice“. Prosječna starost ispitanika iznosi 31,5 godina[8] što je niže od prosječne starosti stanovništva otoka koja iznosi 42,9 godina (tab. 10.). Relativno niska razina prosječne starosti ispitanika rezultat je odbijanja starijeg stanovništva da pristupi ispunjavanju ankete[9]. Od 140 ispitanika, 72 (51,4 %) su muškarci, a 66 (47,1 %) su žene, dok se dvoje ispitanika nije izjasnilo po tom pitanju. Tri ispitanika (2,1 %) imaju završeno samo primarno obrazovanje, 85 ispitanika (60,7 %) ima završeno sekundarno obrazovanje, a 48 ispitanika (34, 3 %) ima tercijarno obrazovanje, dok se četiri ispitanika nisu izjasnila o razini obrazovanja. Od 140 ispitanika samo pet ih nema prebivalište na otoku Rabu (tri se nisu izjasnila). Najveći udio ispitanika ima prebivalište u naselju Banjol (40 ispitanika, 28,6

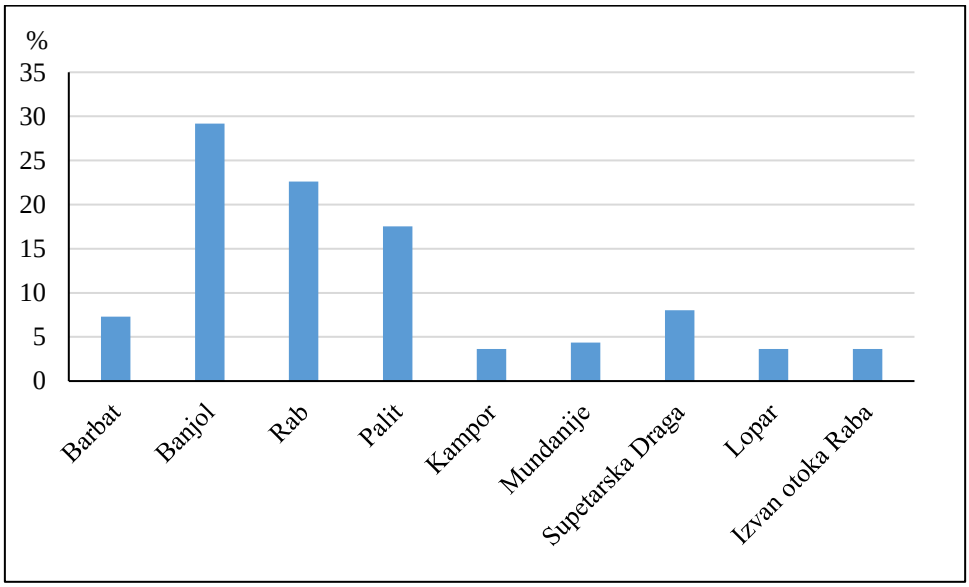
[6] Poslovni objekti koji ne posluju unutar izgrađenih površina, već na javnim površinama u različitim kućicama i na klupama nisu evidentirani, stoga evidentirani broj poslovnih sadržaja nije potpun.

[7] Tri ankete nisu uključene u konačni uzorak jer su bile gotovo u potpunosti neodgovorene, dok su dvije bile neozbiljno ispunjene i išarane. Među preostalim anketama također ima neodgovorenih pitanja, međutim s obzirom da je odgovoreno na većinu pitanja, uzete su u obzir kao relevantne.

[8] Čak petnaest osoba se nije izjasnilo na pitanje o dobi, a vjerojatni razlog je strah od otkrivanja identiteta od strane autora jer se radi o uvjetno rečeno „maloj sredini“.

[9] Kao razlozi odbijanja najčešće su navođeni nepovjerljivost u anonimnost anketnog upitnika, nepoznavanje problematike i nezainteresiranost za istu, a dodatan razlog nevoljkosti za ispunjavanjem ankete bila je i činjenica kako se u tijeku obavljanja terenskog anketiranja odvijala kampanja za lokalne izbore, što je izazvalo dodatnu pasivnost kod dijela stanovništva.

%), a zatim slijede Rab (31 ispitanik, 22,1 %) i Palit (24 ispitanika, 17,1 %) (sl. 2). Takva prostorna distribucija u izravnoj je vezi s činjenicom da su Palit i Banjol susjedna naselja povijesnom gradu Rabu, stoga su njihovi stanovnici najčešći posjetitelji povijesne jezgre unutar koje je provođeno terensko anketiranje. Usto, s obzirom na blizinu naselja, može se pretpostaviti da su stanovnici tih naselja najizravnije povezani sa zbivanjima na području povijesnoga grada Raba što ih je moglo jače motivirati da pristupe ispunjavanju anketnog upitnika online putem. Reprezentativnost uzorka djelomično narušava činjenica kako se radi o prigodnom uzorku, znatno niže prosječne starosti u odnosu na prosjek starosti stanovništva otoka. Ipak, s obzirom da broj ispitanika čini 1,5 % ukupnog stanovništva otoka Raba prema popisu stanovništva 2011. godine, stavovi i mišljenja u anketi se mogu smatrati kao indikativni i reprezentativni pokazatelji stavova lokalnoga stanovništva o uzrocima i mogućnostima rješavanja problema na prostoru povijesnoga Grada Raba. Također, s obzirom kako su većina ispitanika u dvadesetim godinama, dodatna vrijednost ispitivanja je što se može saznati koji problemi su najaktualniji i koje aktivnosti se smatraju najpozitivnijima među generacijama koje su nositelji razvoja u sljedećem razdoblju.

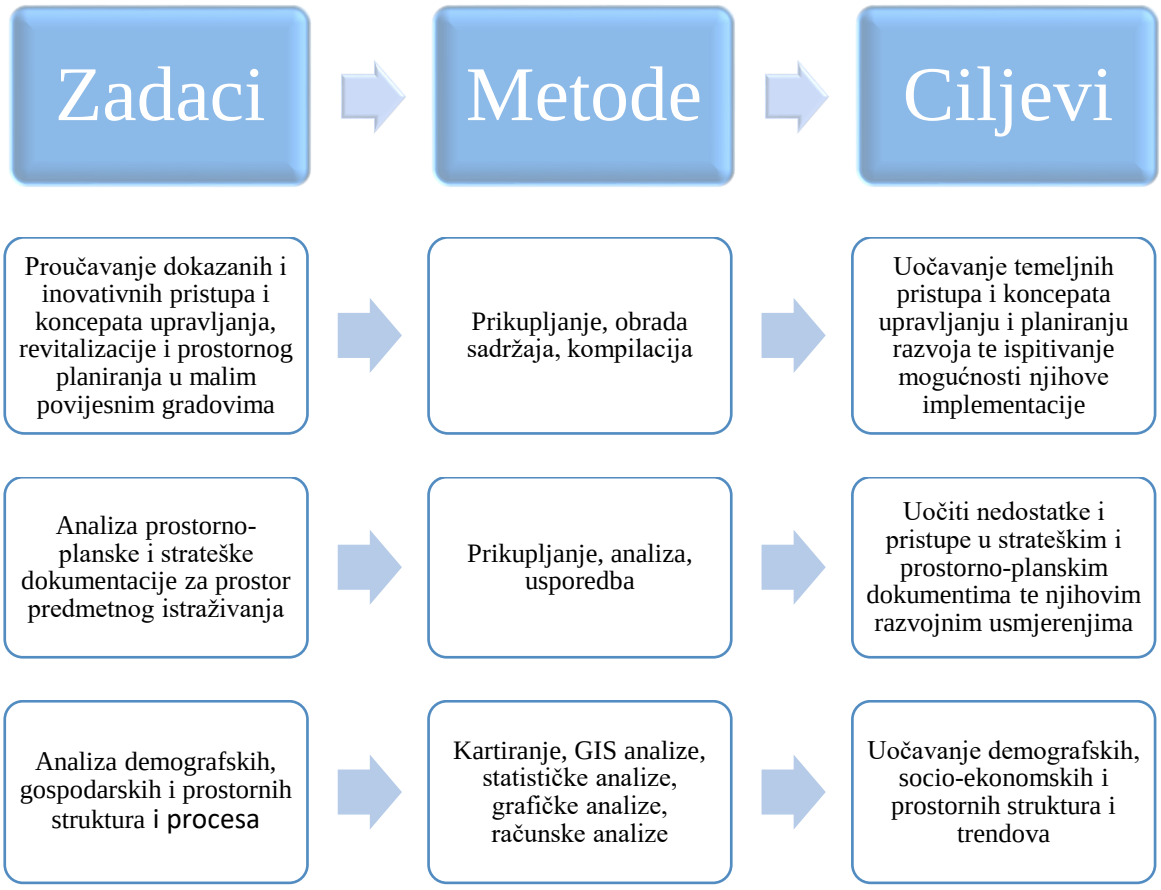


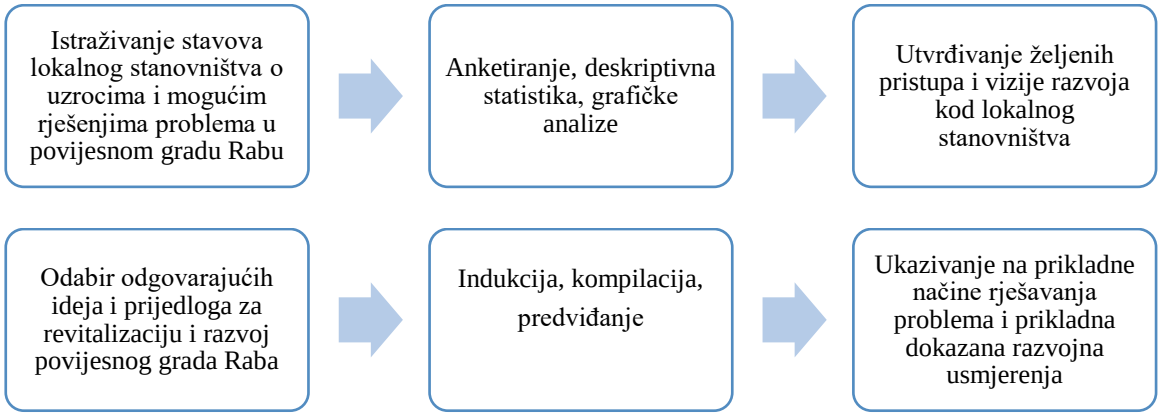
Sl. 2. Ispitanici prema naselju u kojem imaju prijavljeno prebivalište

Na otoku Rabu nalazi se osam naselja: Barbat, Banjol, Rab, Palit, Kampor, Mundanije, Supetarska Draga i Lopar, pri čemu prvih sedam pripada administrativnoj jedinici Grad Rab, a naselje Lopar ima i administrativni status općine. Iako se uži predmet istraživanja odnosi na prostor naselja Rab, uzimaju se u obzir trendovi za prostor cijelog otoka, a prikupljaju podataka i analiza se odvijaju na razini naselja.

1.4. Zadatci, ciljevi i hipoteze

Temeljni cilj ovoga rada je pronalaženje ključnih elemenata razvoja i predlaganje osnovnih ideja i načina rješavanja ili ublažavanja problema identificiranih kroz analizu stanja. U okviru ostvarenja navedenog cilja, u prvom dijelu rada će se proučavanjem dostupne literature identificirati i analizirati postojeći inovativni i dokazani teorijski koncepti i pristupi upravljanju razvojem radi eventualne njihove implementacije u završnom dijelu rada kroz ideje i prijedloge za razvoj povijesnog grada Raba. U daljnjem dijelu će se analizirati prostorno-planska i strateška dokumentacija čiji je cilj uočiti nedostatke i propuste u procesu planiranja te u samim razvojnim usmjerenjima. Nakon toga će se provesti demografska, gospodarska i prostorna analiza radi uočavanja trenutnog stanja i suvremenih demografskih, socio-ekonomskih i prostornih struktura i procesa. Putem anketnog upitnika istražit će se stavovi lokalnog stanovništva o uzrocima i mogućim aktivnostima za rješavanje različitih problema na prostoru povijesnog grada Raba. U posljednjem dijelu će se na temelju svih uočenih prednosti i nedostataka kroz ideje i prijedloge iznijeti revitalizacijska i razvojna usmjerenja za prostor povijesnog grada Raba koja su u skladu s dokazanim razvojnim konceptima koje promoviraju stručnjaci i vizijom razvoja koju zagovara lokalno stanovništvo.





Sl. 3. Shema metodologije primjenjivane u radu

Na temelju navedenih ciljeva i zadataka istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

H1 Iseljavanje stanovništva iz prostora povijesnog grada Raba glavni je uzrok depopulacije i značajni modifikator demografske slike u naselju;

H2 Većina stanovništva najodgovornijim za razvoj povijesnog grada Raba smatra jedinicu lokalne samouprave Grad Rab, dok je uloga poslovnih subjekata, lokalnih inicijativa te individualna participacija mještana zanemarena u odnosu na značaj Grada Raba;

H3 Najveći udio praznih prostora nalazi se u fizionomski izraženije degradiranim područjima povijesnog grada Raba;

H4 Uslijed razvoja utemeljenog na turizmu kao okosnici gospodarstva, na prostoru povijesnog grada Raba kao dominantne gospodarske funkcije su se izdvojile ugostiteljstvo i trgovina;

H5 Većina stanovnika otoka ne sudjeluje u procesima donošenja odluka vezanih uz razvoja, jer smatra kako lokalno stanovništvo nema stvarnu moć upravljanja razvojem;

Navedene će se hipoteze potvrditi/opovrgnuti na osnovi analize iz koje će uopćiti zaključci ovog rada.

1.5. Pregled dosadašnjih istraživanja

Dosadašnji znanstveni i stručni radovi vezani uz povijesnu jezgru Raba većinom su obuhvaćali tematiku vezanu uz povijesni razvoj i inventarizaciju sadržaja povijesne jezgre, dok djela o revitalizacijskim aspektima povijesne jezgre nema. U aspektu povijesnog razvoja i kulturne baštine najznačajniji su Domjan (2007) koji nudi pregled povijesnog razvoja povijesnog grada Raba te izdvaja sve objekte određene kulturno-povijesne vrijednosti na prostoru povijesne jezgre Raba i Barić (2010) koji inventarizira gotovo kompletnu kulturnu

baštinu na otoku, čiji se znatan udio nalazi upravo na prostoru povijesne jezgre grada. Budak (2006) se bavi urbanim razvojem povijesne jezgre u srednjem vijeku te preispituje dotad uvriježene stavove o veličini naselja Rab u doba antike, a Turk (1989) analizira utjecaj turizma na transformaciju ekonomsko-geografske strukture i aktivnosti stanovništva otoka Raba.

Za razumijevanje novih koncepata upravljanja razvojem značajna je knjiga Participativno upravljanje za održivi razvoj (ur. Kordej-De Villa, Stubbs, Sumpor, 2009) te publikacija Strateško planiranje lokalnog razvoja-studije slučaja malih i srednjih evropskih gradova (ur. Ramirez, Kedebe, 2010) gdje su prikupljeni članci predstavljeni na konferenciji „Integralni lokalni razvoj: izazovi i pristupi“ u Beogradu 2007. godine, a koja sadržava vrijedne primjere različitih iskustva učenja temeljenih na provođenju lokalnog razvoja kroz proces strateškog planiranja.

Za revitalizacijske aspekte povijesnog grada, značajan je Doratli (2005) koji na temelju iskustava iz Europe i Turske daje prijedlog za određivanje modela najprikladnijeg strateškog pristupa revitalizaciji. Analizom suvremene problematike urbane revitalizacije u Hrvatskoj ističe se zbornik stručnog skupa „Strategija urbane revitalizacije“ koji se u organizaciji Hrvatskog zavoda za prostorni razvoj održao u lipnju 2016. godine. Unutar zbornika se nalaze promišljanja o urbanoj regeneraciji i različite analize pojedinih dokumenata te društvenih i ekonomskih aspekata urbane revitalizacije na temelju kojih su stručnjaci i predstavnici jedinica lokalne samouprave dali osnovne smjernice za urbanu regeneraciju.

Među domaćim radovima koji se bave revitalizacijskim procesima u malim povijesnim gradovima valja izdvojiti zbornik s međunarodnog znanstveno-stručnog skupa „Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova“ hrvatske sekcije Ecovasta u Ivanić Gradu te šesti broj Mošćeničkog zbornika koji sadržava radove s druge međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Revitalizacija malih povijesnih gradova i njihova okruženja u Primorsko-goranskoj županiji“ koja se u organizaciji Hrvatske sekcije Ecovasta i Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske održala u Mošćeničkoj Dragi 2009. godine.

2. Revitalizacija

2.1. Pojam revitalizacije

Pod širim pojmom revitalizacije podrazumijeva se sveukupnost procesa oživljavanja gospodarskih, vitalnih, prostornih, kulturnih i ostalih funkcija jednog područja (Lajić, 2000). Pojava urbane revitalizacije vezana je uz pojavu krize gradskih centara koja se radi povećanja standarda života, povećanja stope motorizacije i segregacije funkcija javlja dvadesetih godina 20. stoljeća, a kulminira nakon Drugog svjetskog rata. Nekontrolirano širenje gradova izazvano promjenom životnog stila utjecalo je na gubitak stambene funkcije u središtima gradova, a izgradnjom trgovačkih centara na rubovima grada ona gube i trgovačku aktivnost. Kao posljedica navedenih procesa gradove karakteriziraju problemi organizacije prometa, uniformnosti stanovanja i socijalne segregacije te radi rješavanja navedenih problema i istodobnog razvoja svijesti o važnosti očuvanja poljoprivrednih površina kao dijela koncepta održivosti urbanih aglomeracija, gradovi svoj razvoj počinju temeljiti na konceptima revitalizacije postojećih gradskih dijelova (Dinić, 2009).

Opća suglasnost oko pojma revitalizacije ne postoji. Raznovrsnost pristupa i modela urbane revitalizacije u izravnoj je vezi s promjenama u konzervatorskoj struci gdje se tokom 1960-ih fokus prebacio sa zaštite pojedinih objekata na zaštitu cjelovitih područja (Doratli, 2005). Shodno tome, pristupi se kreću u rasponu od očuvanja i zaštite pojedinih objekata od iznimnog kulturno-povijesnog značenja pa do revitalizacije čitavih povijesnih gradskih jezgri, a modeli revitalizacije protežu se u rasponu od konzervacije postojećeg stanja do rušenja trenutno izgrađenog i izgradnje novog (Poljičak, 2014).

Poljičak (2014) revitalizaciju definira kao „proces obnove fizičke, socijalne i ekonomske strukture u povijesnim jezgrama“ te u nastavku naglašava da je za cjelovito razumijevanje procesa revitalizacije nužno u raščlambu uzeti i aktere revitalizacije. Doratli (2005) u svom radu na temelju brojnih primjera iz Europe i Turske ispituje razlike između uspješnih i neuspješnih primjera revitalizacije povijesnih gradskih jezgri te ispitujući pozadinu tih razlika pokušava utvrditi prijedlog modela za određivanje najprikladnijeg strateškog pristupa revitalizaciji. Pritom je revitalizacija definirana kao proces koji može pomiriti neusklađenosti između usluga koje prostor nudi i suvremenih potreba (Tiesdall i dr.,1996[10] prema: Doratli, 2005).

[10] Tiesdell, S., Oc, T., Heath, T., 1996: Revitalizing Historic Urban Quarters, Cornwall, Architectural Press pp., 18–39, 41–42, 135

2.2. Pristupi i oblici revitalizacije

Promjenom stava o zaštiti povijesnih jezgri, počelo se isticati kako povijesna baština nije samo odraz prošlosti, već svjedok njenog života i kapital budućih promjena. Kao takva, povijesna baština je dio neprestanog procesa promjena te je njena odgovarajuća zaštita moguća jedino pravilnim integriranjem povijesnog naslijeđa, baštine i mjesta ugode s potrebama suvremenih gospodarskih, političkih i društvenih prilika. Stoga, obnova i revitalizacija nisu suprotstavljeni, već simbiozni procesi. Venecijanska povelja (1964), Amsterdamska deklaracija (1975), Europska povelja o arhitektonskoj baštini (1975) i Preporuka o očuvanju i suvremenoj ulozi povijesnih područja (UNESCO, 1976) istaknuli su važnost cjelovitog teritorijalnog pristupa revitalizaciji kroz uključivanje objekata od posebnog značaja, sadašnjeg i budućeg načina korištenja zemljišta te prometnih, socijalnih, demografskih i ekonomskih studija dotadašnjim konzervatorskim pitanjima pri čemu UNESCO naglašava kako su sukcesivna zaštita i revitalizacija moguće jedino kroz dobro upravljanje i usvajanje odgovarajuće strategije (Doratli, 2005).

Doratli (2005) ističe kako je za odabir odgovarajućeg strateškog okvira nužno utvrditi okolnosti koje dovode do potrebe za revitalizacijom. Određivanje ispravnog pristupa revitalizaciji ovisi o analizi dvaju kontekstualnih obilježja: razini propadanja[11] fizičkih, funkcionalnih i lokalnih svojstava te dinamici razvoja. Fizičko propadanje odnosi se na propadanje građevina pod utjecajem vremenskih neprilika, dugotrajnosti, prometnih vibracija, slabog održavanja i/ili ostalih čimbenika. Funkcionalno propadanje označava stanje kada zgrada više ne može udovoljiti suvremenim potrebama (nedostatak sanitarnih uvjeta, nemogućnost klimatizacije prostora…), a lokalno propadanje obilježava funkcionalnu (ne)aktivnost unutar područja u kojem se nalazi promatrani objekti. Razvojna dinamika mjesta označava prvenstveno gospodarsku dinamiku područja te je visoko povezana s privlačnošću prostora. Ona može biti visoka (visoka koncentracija gospodarskih aktivnosti i širok spektar mogućnosti koje rezultiraju pritiskom na rušenje funkcionalno i fizionomski zastarjelih zgrada), statična (stabilan prostor u smislu razvoja s malim pritiskom za rušenje objekata) ili padajuća (područje kojeg karakteriziraju negativni društveni i gospodarski procesi te fizionomska zastarjelost zgrada) (Doratli, 2005).

Ovisno o neslaganju između stanja fizičke strukture i gospodarske aktivnosti područja potrebni su različiti tipovi revitalizacije (tab. 3). Fizička revitalizacija označava prilagodbu

[11] Propadanje se definira kao: „neusklađenost između usluga koje nudi struktura povijesnih četvrti i suvremenih potreba.“ (Lichfield, 1988 prema: Doratli, 2005)

fizičke strukture suvremenim potrebama, a tipovi fizičke revitalizacije su obnova/sanacija, prenamjena te rušenje i izgradnja. Obnova/sanacija predstavlja fizičku intervenciju u građu zgrade, prenamjena označava prilagodbu zgrade na novu funkciju ili način uporabe, dok su rušenje i nova izgradnja nepoželjan, ali ponekad neizbježan tip intervencije. Rehabilitacija se može rabiti kao opći izraz za procese obnove i preobrazbe. U smislu revitalizacije gospodarske aktivnosti također razlikujemo tri tipa revitalizacije. Funkcionalno restrukturiranje označava zamjenu postojećih gospodarskih aktivnosti i djelatnosti novima, funkcionalna diverzifikacija označava zadržavanje postojećih ekonomskih funkcija i uvođenje novih, a funkcionalna regeneracija označava poboljšanje postojećih gospodarskih aktivnosti (Doratli, 2005).

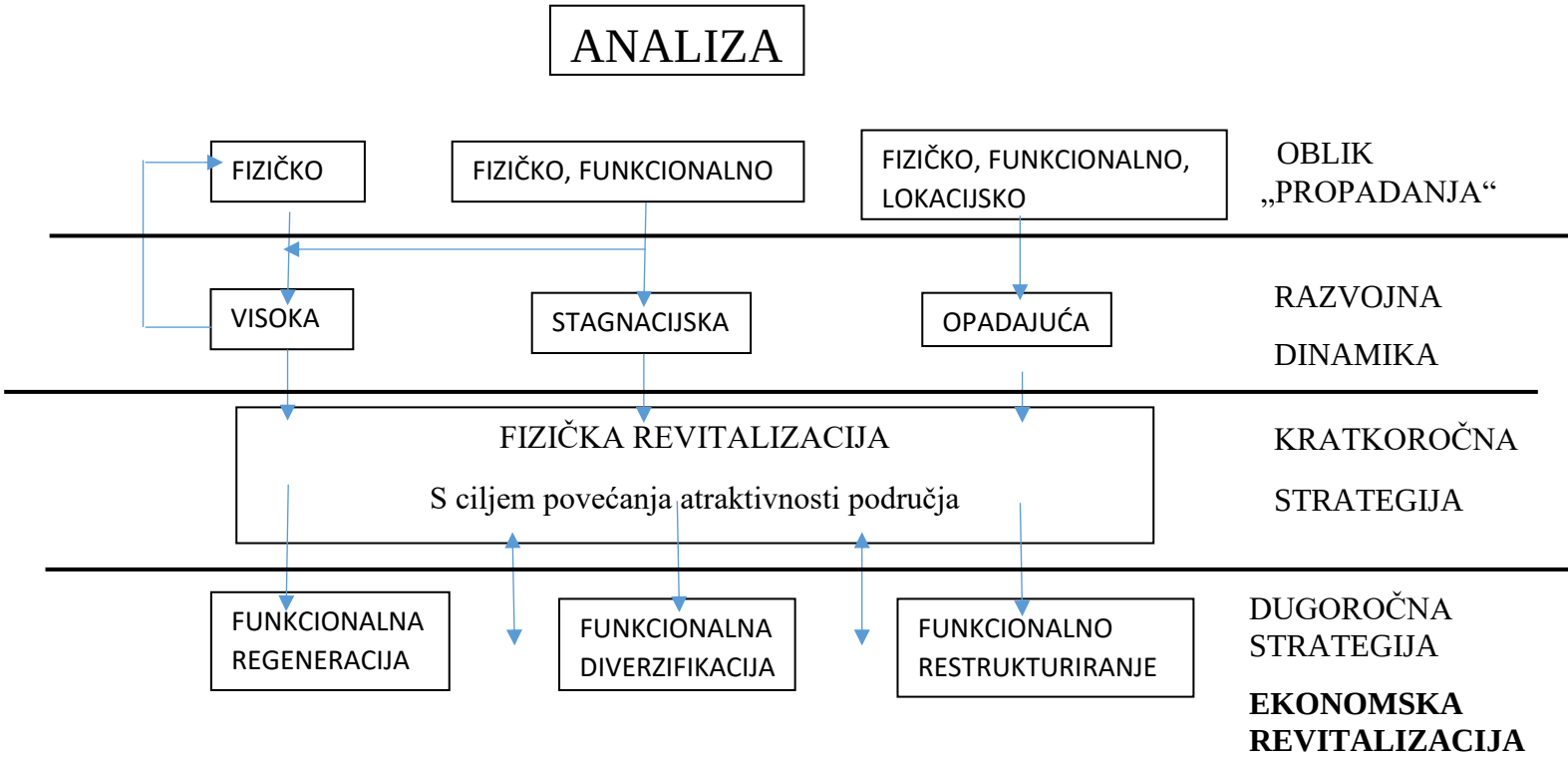
Tab. 3. Tipovi revitalizacije

<table>
<tr><th colspan="4">REVITALIZACIJA</th></tr>
<tr><td rowspan="3">FIZIČKA</td><td rowspan="3">METODA OBNOVE</td><td>SANACIJA/OBNOVA</td><td rowspan="2">OPORAVAK/ REHABILITACIJA</td></tr>
<tr><td>PRENAMJENA</td></tr>
<tr><td colspan="2">RUŠENJE I NOVA IZGRADNJA</td></tr>
<tr><td rowspan="3">EKONOMSKA</td><td rowspan="3">STRATEŠKI PRISTUP</td><td colspan="2">FUNKCIONALNO RESTRUKTURIRANJE</td></tr>
<tr><td colspan="2">FUNKCIONALNA DIVERZIFIKACIJA</td></tr>
<tr><td colspan="2">FUNKCIONALNA REGENERECIJA</td></tr>
</table>

Izvor: Doratli, 2005

Područja s visokom razvojnom dinamikom još su uvijek atraktivna pa si vlasnici starih zgrada žele osigurati najveću moguću vrijednost svoje imovine. Javne vlasti u tim područjima trebaju poticati obnovu i restauraciju starih zgrada, a uz fizičku obnovu kao strateški pristup ekonomskoj revitalizaciji navodi se funkcionalna regeneracija (sl. 4). U područjima koja karakterizira fizičko i funkcionalno „propadanje“, a dinamika razvoja nalazi se u statičnom stanju nema pritiska na obnovu koja bi osigurala visoku zaradu vlasnicima zgrada. Najamnine i vrijednost imovine opadaju, ljudi se iseljavaju te se mijenja socio-ekonomski profil tih područja, stoga se uz fizičku obnovu i prenamjenu kao odgovarajući strateški pristup ekonomskoj revitalizaciji ističe funkcionalna diverzifikacija (sl. 4). Područja zahvaćena fizičkim, društvenim i gospodarskim „propadanjem“ karakterizira povećani udio loših zgrada, nespojivost potreba i slobodnih prostora, nezainteresiranost vlasnika, drastične promjene socio-ekonomskog profila te narušena kvaliteta okoliša. Smanjenje dinamike razvoja reflektira se kroz visok udio slobodnih radnih mjesta, niske vrijednosti imovine i nedostatak ulaganja. Zadatak javnog sektora je poboljšati javna područja kako bi se poboljšala kvaliteta okoliša te sigurnost i privlačnost prostora. Kao

odgovarajući strateški pristup ekonomskoj revitalizaciji se ističe funkcionalno restrukturiranje koje bi trebalo rezultirati promjenama u funkcionalnim karaktestikama koje će dovesti do pomaka (Doratli, 2005).



Sl. 4. Generalizirani proces identifikacije pristupa revitalizaciji

Izvor: Doratli, 2005

Jukić (2016) u svom radu naglašava činjenicu da u Hrvatskoj ne postoji javni stav ni u zakonskoj regulativi, a niti u praksi o tome što bi trebao proces urbane obnove/regeneracije sadržavati i obuhvaćati, tko bi ga trebao organizirati, provoditi i kontrolirati te tko su partneri u njegovu financiranju. To ukazuje na praktično nepostojanje politike upravljanja gradskim središtima (jezgrama), a tome doprinosi i neusklađenost dvaju sustava planiranja: razvijenijeg sa znatno dužom tradicijom prostornog planiranja koje provodi Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja te novijeg, strategijskog planiranja koje provodi Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. Stoga, Jukić (2016) u radu pokušava definirati terminološka određenja osnovnih pojmova te razloge i ciljeve urbane revitalizacije. Tako prema njemu, pojam urbane rekonstrukcije označava opsežne promjene grada (strukturne, prometne, socijalne…) uzrokovane određenim stupnjem razvoja društva i

promjenom prioriteta u politici upravljanja gradom, a pojam urbane obnove označava sređivanje nezdravih dijelova grada. Pod pojmom urbana regeneracija[12] obično se definira strukturna i funkcionalna izmjena dijelova grada koju financiraju privatni i/ili državni akteri (Čaldarović, Šarinić, 2009[13] prema: Jukić, 2016). U Zakonu o prostornom uređenju (NN 153/13) također su definirana dva pojma: urbana preobrazba i urbana sanacija. Urbana preobrazba definirana je kao: „skup planskih mjera i uvjeta kojima se bitno mijenjaju obilježja izgrađenog dijela građevinskog područja promjenom urbane mreže javnih površina, namjene i oblikovanja građevina, i/ili rasporeda, oblika i veličine građevnih čestica“ (članak 3, stavak 34). Urbana sanacija definirana je kao „skup planskih mjera i uvjeta kojima se poboljšava karakter izgrađenog dijela građevinskog područja i urbane mreže javnih površina devastiranih nezakonitim građenjem“ (članak 3, stavak 35) te se primarno odnosi na bespravno izgrađena područja. Iz navedenih terminoloških varijacija jasno se uočava nedostatak jedinstvene metodologije i planskog pristupa revitalizaciji. Jukić (2016) ipak naglašava kako bez obzira što različiti termini u različitim sredinama označavaju različite procese, svi procesi imaju slične ciljeve, a to su najčešće: ponovno oblikovanje gradskih središta, obnova zapuštenih područja, poboljšavanje uvjeta postojećeg stanovanja, raščišćavanje „sluma“, očuvanje kvalitetnog gradskog fonda, rješavanje prometnih problema, izgradnja novih javnih sadržaja, povratak izgubljenog identiteta, afirmiranje postojećih i planiranje novih javnih površina, podizanje novih javnih parkovnih površina te trend gentrifikacije. U konačnici, važno je naglasiti da su procesi urbane regeneracije i obnove multidisciplinarni procesi koji traže sudjelovanje cijele zajednice i treba ih promatrati s više različitih aspekata: prostorno-graditeljskog, konzervatorskog, sociološkog, ekonomskog i ekološkog (Dumbović Bilušić, 2016).

Osim nedostatka planskog pristupa i politike revitalizacije urbanih središta, veliki su problemi nedostatak financijskih sredstva (javnih i privatnih) za održavanje i obnovu, neriješeni imovinsko-pravni odnosi te nedovoljna razvijenost ukupne svijesti o značenju i vrijednosti baštine povijesnih cjelina (Dumbović Bilušić, 2016). Ovisno o veličini prostora i investicije postoji više modela provedbe revitalizacije. Proces revitalizacije mogu voditi sami stanovnici isključivo vlastitim sredstvima što je najčešće slučaj ukoliko se radi o malom broju stambenih objekata. Mogu ga provoditi sami stanovnici, ali uz prikladnu kreditnu

[12] Dumbović Bilušić (2016) naglašava regeneraciju kao krovni izraz (pojam) koji se definira kao društvena, ekonomska, ekološka i graditeljska obnova napuštenih, zapuštenih i obezvrijeđenih područja.

[13] Čaldarović, O., Šarinić, J.,2009: Prvi znaci gentrifikacije? Urbana regeneracija u tranzicijskom društvu: slučaj Hrvatske, Sociologija i prostor 46 (3/4), 369-381.

politiku, što znači da sudjeluju stanovnici s dijelom vlastitih sredstava, ali uz kreditnu potporu grada/države. Treća je mogućnost da grad ili investitor otkupi cijelo područje grada i sam provodi i financira revitalizaciju. Usto, čest je i instrument javno-privatnih partnerstava (Jukić, 2016).

Primorsko-goranska županija napravila je iskorak te je još 2011. godine prvi put u Županijski plan unijela kategoriju napuštenih građevina, pri čemu je Zavod za prostorno uređenje u suradnji s Ekonomskim institutom iz Zagreba predložio ekonomske kriterije (A – B – C model) prema kojima se neiskorištene nekretnine mogu reaktivirati, a u Prostorni plan Primorsko-goranske županije (SN PGŽ 32/13) unesene su smjernice za revitalizaciju napuštenih građevina. Osnovna teza A – B - C koncepta jest kako je ekonomska održivost jedan od glavnih pokretača prenamjene. Model obilježava različite tipove lokacija koje govore o smještaju, prethodnoj upotrebi, troškovima zbrinjavanja i ekonomskim uvjetima te se koristi kako bi se ocijenila ekonomska isplativost različitih tipova lokacija. Navedena obilježja mogu pomoći upravljačkoj strukturi da identificira pristupe koji mogu poboljšati ekonomsku isplativost i status lokacije. Lokacije tipa A su ekonomski vrlo isplative, a razvojni projekti u njima potaknuti privatnim investicijama. Lokacije tipa B na rubu su isplativosti te se njihova prenamjene najčešće financira putem javno-privatnih partnerstava. Lokacije tipa C su u stanju u kojem je prenamjena neprofitabilna pa se financiranje oslanja na projekte javnog sektora. Kako bi ovakvi tipovi prenamjene bili mogući potrebno je predvidjeti olakšice ili poticaje koji bi poboljšali investicijsku klimu. Ipak, klasifikacija je korisna jer olakšava javnim i privatnim tijelima analizu čimbenika koji utječu na promjenu statusa određene lokacije te pomaže institucijama jer dopušta odabir strategije za rješavanje različitih kategorija lokacija s neiskorištenim nekretninama (Đokić, 2012 prema: Črnjar, Rodin, 2016). Iako je model A-B-C prikladan za ekonomsku održivost, nužno je u analize uvrstiti i društvene i ekološke aspekte prenamjene.

2.3. Konzervatorski plan i plan upravljanja

U skladu s novijim usmjerenjima procesa revitalizacije povijesnih područja Poveljom o očuvanju povijesnih gradova i urbanih područja (1987) predloženo je niz metoda planiranja i zaštite povijesnih urbanih područja te je predložen konzervatorski plan kao novi instrument kojim se, osim multidisciplinarnog pristupa i mjera za zaštitu povijesne građe i urbanog prostora, moraju osigurati i mjere za razvoj skladnih odnosa između povijesnih urbanih područja i grada u cjelini. Također, istaknuto je kako zaštita urbanih područja mora biti

sastavni dio politike gospodarskog i društvenog razvoja kao i regionalnog i urbanog planiranja svih razina (Dumbović Bilušić, 2016).

Plan očuvanja-konzervatorski plan se sastoji od nekoliko koraka čiji je cilj prepoznavanje i određivanje svih vrijednosti u povijesnom području iz kojih bi trebale proizaći politike očuvanja i budućeg razvoja. Plan uključuje proces rasprave i konzultacija između predlagača aktivnosti i onih koji su pod utjecajem aktivnosti. Planovi upravljanja postaju osobito korišteni od 2002. godine kada je UNESCO propisao izradu planova upravljanja kao preduvjet za upis na Listu svjetske baštine te od 2004. kada je preporučio da svi lokaliteti na Listi izrade takav plan. Svrha plana upravljanja nije da bude jedan od dokumenata koji analizira područje, već je njegova osnovna uloga ona strateškog, operativnog instrumenta kojim se sustavno primjenjuju svi stupnjevi u procesu upravljanja povijesnim područjem, od vizije i ciljeva razvoja, dijagnoze i ocjene stanja, određivanja metoda i postupaka do načina primjene, praćenja i kontrole (Dumbović Bilušić, 2016). Orijentiran je na razvoj strategija održivog razvoja (usklađivanje promjena koje donose društveni, ekonomski i okolišni procesi i utjecaji), sinergijskih potencijala, koordiniranih projekata i razvojnih vizija različitih aktera javnog i privatnog sektora te različitih inicijativa civilnog sektora. S obzirom da je svrha plana postavljanje ciljeva koje je moguće realizirati i sustava provedbe kojeg je moguće nadzirati i vrednovati, podložan je periodičnom vrednovanju i revidiranju, a implementacija i koordinacija s regulatornim okvirom jedan je od najznačajnijih elemenata plana (Izvor: 21). Planovi obnove i upravljanja nisu definirani nijednim zakonskim aktom te ne postoji jedinstvena metodologija njihove izrade, što uzrokuje slabu primjenjivost i velike razlike među postojećima.

2.4. Program revitalizacije kulturno-povijesne baštine PGŽ

Primorsko-goranska županija je pred 20-tak godina započela projekt pod nazivom „Program revitalizacije kulturno-povijesne baštine PGŽ“ koji je kroz svoj program rada provodio županijski zavod. Jedan od segmenata tog projekta bila je i revitalizacija malih povijesnih gradova pri čemu su aktivnosti zavoda bile usmjerene na analizu stanja u prostoru, sistematizaciju i valorizaciju, izradu prostorno-planske dokumentacije i financijsku pomoć jedinicama lokalne samouprave kod izrade planova i programa te konzervatorskih studija. Prva faza obuhvaćala je prikupljanje, sistematizaciju, tipološku klasifikaciju, ocjenu stanja i definiranje globalnih smjernica valorizacije povijesnih gradova na razini županije. Povijesna jezgra Raba prema sistematizaciji zavoda pripada u povijesna naselja obalnog pojasa koja su uspjela očuvati povijesne matrice i djelomično zadržati stanovništvo. Osim

izrade prostornih planova kao druga faza Programa predviđena je bila izrada programa revitalizacije i detaljnih planova uređenja pri čemu je županijski Zavod za prostorno uređenje intenzivno izrađivao, koordinirao i financijski pomagao izradu geodetskih podloga, arhitektonska snimanja, programe revitalizacije (za povijesnu jezgru Vrbnika, Belog i pripremne radove za povijesnu jezgru Omišlja) te izradu još nekoliko detaljnih planova. Ustanovljena je potreba za planiranjem sustavnog i cjelovitog dokumentiranja svih cjelina povijesne vrijednosti na prostoru županije. Također, zaključeno je kako proces revitalizacije treba dugotrajno provoditi u okviru financijskih mogućnosti, ali da u taj proces pored županije treba uključiti i jedinice lokalne samouprave, turističke zajednice i ostale sudionike jer će samo tako potencijalna gospodarska vrijednost kulturno-povijesnih dobra postati stvarna gospodarska vrijednost (Črnjar, Uroda, 2009).

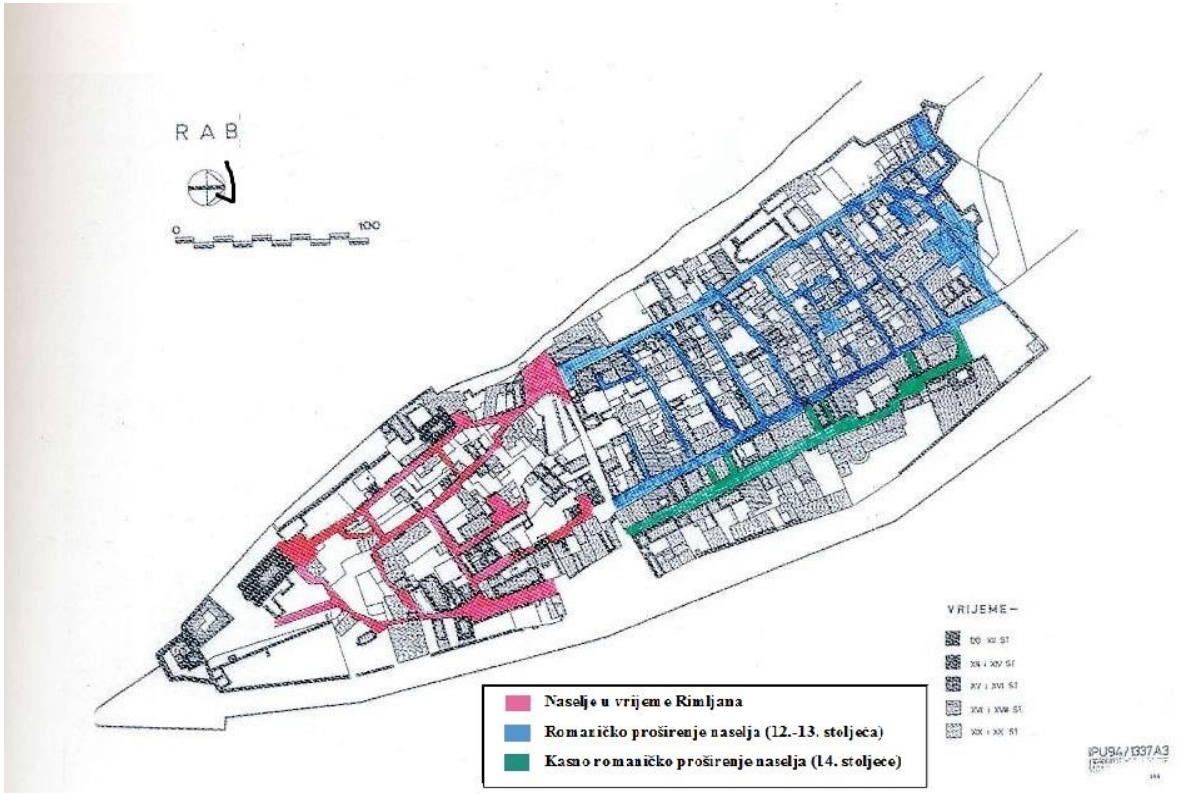
3. Povijesni i urbani razvoj grada Raba

Povijesni okvir je neophodni element analize nekog područja, jer za obnovu prostora treba se poznavati i okolnosti njegovog nastanka te kontinuitet njegovog razvoja (Lokas, Lukić, Katunarić, 2015). Stoga će se u cilju oblikovanja smjernica revitalizacije povijesnog grada Raba sagledati povijesni okvir njegova razvoja te pratiti promjene u izgledu i socio-ekonomskom karakteru jezgre.

Prva naseobina na prostoru današnjeg grada Raba vjerojatno nastaje potkraj brončanog doba u vrijeme Liburna te je pretpostavka kako je već tada ta naseobina bila središte otočkog života. Dolaskom Rimljana, čiju dominaciju za razliku od ostalih ilirskih plemena Liburni prihvaćaju bez većeg otpora, započinju socijalne i administrativne promjene. Postojećoj peregrinskoj liburnijskoj zajednici je priznat status rimskog grada sa svim prerogativima te institucije u duhu italskog građanskog prava. Municipalnu cjelinu tvore grad i pripadajući ager, a za grad Rab, pripadajući ager je bio čitavi otok. O prosperitetu grada Raba svjedoči i epitet felix („sretni“) koji mu dodijeljen u trećem stoljeću, kao jedinom uz Salonu na prostoru današnje Hrvatske. O socijalnim promjenama koje su ustupile pojavom kršćanstva te vrlo ranoj organizaciji kršćanskog života i značenju Raba kao ranokršćanskog središta svjedoči činjenica kako je rapski biskup Tizian sudjelovao u radu sinode u Saloni te se navodi kao treći po redu odmah nakon salonitanskog i zadarskog biskupa. O gradskoj opremi i načinu organiziranja javnog i privatnog života nažalost nema podataka, već se na temelju sadržajnog kontinuiteta koji je prisutan u gotovo svim jadranskim gradovima pretpostavlja da su se najznačajniji antičko-rimski i ranokršćanski objekti javne naravi sagradili na mjestima istovrsnih liburnskih. Ukoliko želimo ustanoviti, za rimske gradove karakterističnu, glavnu gradsku ulicu (decumanus) ovisno o sadržajima koji je određuju, mogu biti različite. Ako uzmemo gospodarski značaj onda bi decumanus bio uz gradsku luku, a po logici kontinuiteta značajnih kulturnih mjesta bio bi to gornji na kojem se već u kasnoj antici grade najznačajnije sakralne građevine. Glavni cardo bila bi ulica koja vodi od Trga slobode (kolokvijalno pijaceta) prema Kneževoj palači, gdje se pretpostavlja da je bio antički pristan. Pretpostavlja se da je forum mogao biti na području današnje katedrale. Iz natpisa se saznaje da je 174. godine u gradu sagrađen vodovod te da su postajala i kupališta. Prema nalazištima kamenih blokova na zidu palače Nimira i kule sv. Kristofora te načina njihove obrade i ugradbe i s obzirom na geomorfološke osobitosti poluotoka, smatra se da je upravo prostorom kule i palače prolazila granica liburnskog naselja, čiji se kontinuitet u istim granicama nastavio i u antici (Deželjin, 2010; Domijan, 2007).

Nakon raspada Zapadnog Rimskog Carstva, Rab je od strane istočno-gotskog kralja 483. godine priključen provinciji Dalmaciji, ali je formalno priznato bizantsko vrhovništvo nad otokom. Kao municipalna zajednica te zahvaljujući ratnoj sreći, uspijeva očuvati svoju neovisnost, osiguravajući novopridošlom stanovništvu urbani i politički identitet. Nakon mira u Aachenu 812. godine Rab je s ostalim dalmatinskim gradovima vraćen bizantskoj Dalmaciji, a u 10. stoljeću Rab je pod neposrednom hrvatskom vlašću. Razdoblje od 7. do 11. stoljeća je razdoblje o kojem u gradu najmanje znamo. Može se jedino utvrditi da u tom vremenu gradska oprema kontinuira, a nema ni podataka o eventualnim promjenama na perimetru obrambenih zidina (Domijan, 2007).

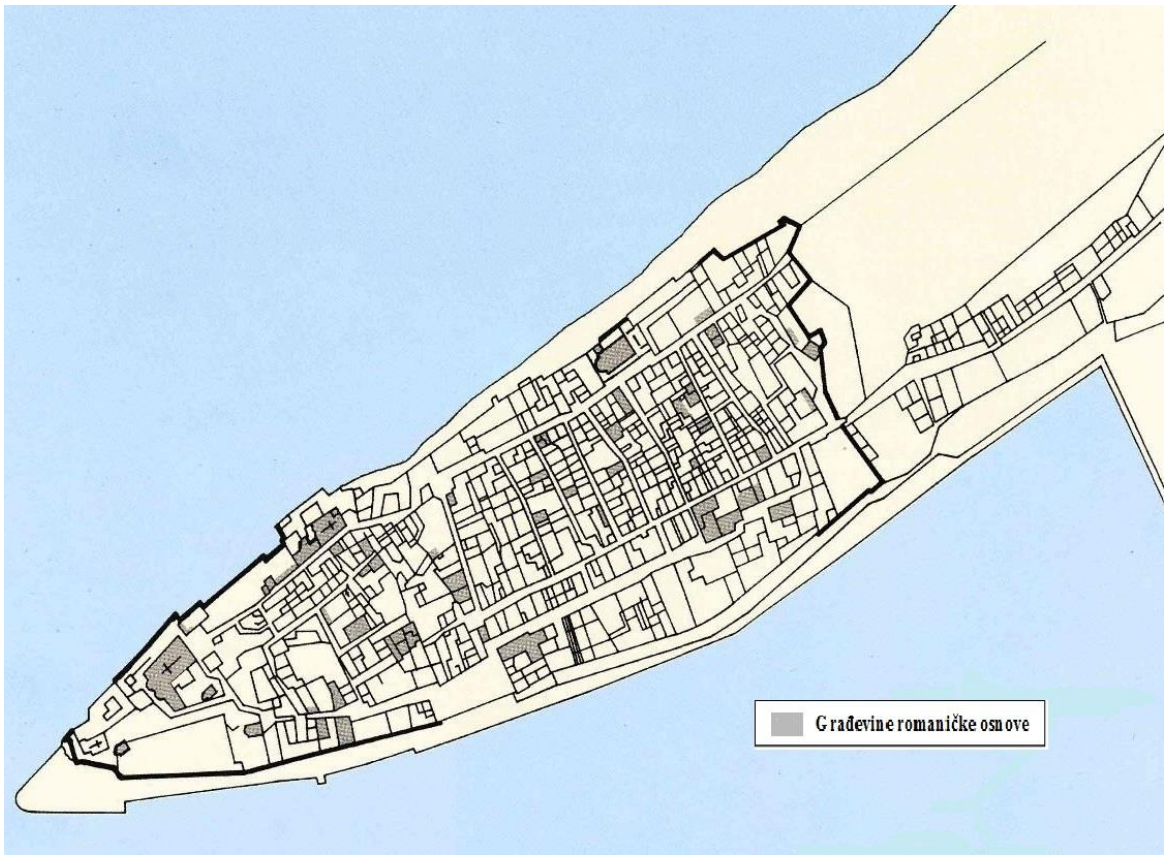
Prema Budaku (2006) urbani razvoj povijesnog naselja Rab odvijao se u tri glavne faze (sl. 5). Smatra da je uz postojanje liburnskog naselja (koje je prema njemu prostorno puno manje od uvaženog mišljenja), sjeverni dio grada (današnji prostor od istočno od Trga slobode i sjeverno do Srednje ulice) planirana struktura nastala tek u srednjem vijeku (periodu romanike/gotike). Za kamene blokove koji potječu iz razdoblja antike, a pronađeni su u tom području, smatra da su ponovno korišteni i umetnuti u novonastale građevine. Posljednji, treći dio naselja prema toj teoriji, nastao je tokom 14. stoljeća radi potrebe stanovništva za prostorom. Teoriju o različitom vremenu nastajanja drugog i trećeg dijela naselja mogla bi poduprijeti i činjenica kako u trećem dijelu naselja viđamo drugačije prostorne obrasce, odnosno stambeni objekti se ne nalaze oko unutarnjeg dvorišta, već se nižu jedan za drugim. S obzirom da je izgradnjom trećeg dijela Srednja ulica postala glavna ulica u gradu, tada je vjerojatno otvoren i ulaz u grad s Trga sv. Kristofora u nju. Prema svim mišljenima, nedvojbeno je u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka (12., 13., i prva pol. 14. stoljeća) bila izgrađena cijela povijesna jezgra na cijeloj površini na kojoj se nalazi i danas, stoga unatoč kasnijim promjenama tkiva gradske strukture različitim pregradama i preinakama Rab možemo smatrati romaničkim gradom.



Sl. 5. Tri faze razvoja povijesnog dijela naselja Rab

Izvor: Budak, 2006

Oko 1000. godine Rab priznaje mletačku vlast, ali se ponovno vraća pod hrvatsku vlast u doba Petra Krešimira IV. (1058. - 1074. godine). Nakon razdoblja Petra Krešimira IV. Rab, uz manje prekide, priznaje mletačku vlast sve do Zadarskog mira 1358. godine. Razdoblje Petra Krešimira je važno jer na prostoru Raba dolazi benediktinski red te se grade nekoliko samostana (npr. samostan sv. Ivana Evanđeliste u gradu). U razdoblju od 11. do kraja 13. stoljeća preoblikovana je katedrala te su izgrađeni i preoblikovani knežev dvor, gradski toranj i mnoge privatne kuće i palače (sl. 6). Najznačajniji događaj u tom razdoblju je bilo usvajanje statuta Rapske komune 1234. godine koji je, prema nekim istraživanjima, najstariji statut u tadašnjoj Dalmaciji. Da značaj Raba u tom razdoblju ne jenjava dodatno potvrđuje i činjenica da nakon što je Venecija uspjela odvojiti Zadarsku biskupiju od Splitske nadbiskupije i uzdignuti ju na razinu nadbiskupije, rapski biskup uz krčkog i osorskog postaje sufragat zadarskog nadbiskupa. U gospodarskom smislu ovo razdoblje obilježava jačanje trgovine zahvaljujući povoljnom geografskom položaju, prema kojem je Rab veza između sjeverne Hrvatske, Like i podvelebitskog kraja s nasuprotnom talijanskom obalom (Budak, 2006; Domijan, 2007).



Sl. 6. Prikaz građevina romaničke osnove na prostoru povijesne jezgre grada Raba
Izvor: Domijan, 2007

Nakon Zadarskog mira Rab ulazi u sastav Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva, sve do 1409. godine kada se prodajom Dalmacije od strane Ladislava Napuljskog vraća u sastav Mletačke Republike pod čijom upravom ostaje do 1797. godine. U tom razdoblju Rab gubi autonomnost, što se u političkoj sferi ogleda na način da Venecija ne samo da imenuje kneza nego na to mjesto šalje i svoje ljude. To je razdoblje značajno za grad jer je to doba velikih planskih obnova (nakon što je kuga u dva navrata poharala otok) te je obilježeno prisutnošću vrsnih domaćih i stranih graditelja. U tom je razdoblju izgrađen veliki dio i danas značajne crkvene arhitekture na prostoru grada, među kojima se ističu crkva sv. Justine (sagrađena u 16. stoljeću, a barokizirana u 18. stoljeću), samostan sv. Antuna Opata, crkva sv. Antuna Padovanskog te zvonik sv. Justine (17. stoljeće) kojim je Rab dobio svoju sliku koja je i danas znak njegovog vizualnog identiteta („grad sa četiri zvonika“). Od stambene arhitekture posebno se ističe palača Dominisa Nimira sagrađena na istočnom početku današnje Srednje ulice, a od javne arhitekture ističe se gradska loža koja je sagrađena 1509. godine te je u to doba bila središte javnog života (Barić, 2007; Deželjin, 2010; Domijan, 2007).

Umjesto francuskih, Rab su 1797. godine okupirale austrijske trupe, a Francuska uprava traje tek 1805. - 1813. godine. Nakon Požunskog mira Rab pripada provinciji Dalmaciji, čime započinje razdoblje druge austrijske uprave koje traje sve do kraja Prvog svjetskog rata. U sklopu upravnih, teritorijalnih i socijalnih reformi na otoku se ukidaju neki samostani i bratovštine, a 1828. godine se ukida i Rapska biskupija te cijeli otok pripada pod Krčku nadbiskupiju. U gospodarskom smislu dominantan je ekstenzivan način bavljenja poljoprivredom koja pojavom filoksere zapada u duboku krizu. U političkom smislu dolazi do buđenja nacionalne svijesti i preporodnog pokreta. Kraj 19. stoljeća je značajan jer tada započinje razvoj turizma koji će uvelike utjecati na promjene u povijesnoj jezgri i na čitavom otoku. Već potkraj 19. stoljeća postojeće palače se pretvaraju u pansione, hotele, gostionice i restorane narušavajući pritom njihova spomenička svojstva. Primjeri su hotel „Grand“ u palači Dominis i penzion „Zagreb“ u palači Galzigna. Ruše se i gradski bedemi na zapadu, nasuprot Varoša i na sjeveru prema gradskoj luci (Domijan, 2007).

Nakon Prvog svjetskog rata Rab su do 1921. okupirale talijanske trupe, a nakon toga ulazi u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Nakon Drugog svjetskog rata i talijansko-njemačke okupacije ulazi u sastav SFRJ. Od 1990. godine dio je teritorija Republike Hrvatske. U 20. stoljeću nastavlja se ekspanzija turizma te se početkom stoljeća grade još dva hotela („Praha“ i „Bristol“). Tokom 20. stoljeća je formirana gradska obala što je pozitivan doprinos, no tom prigodom je srušena polukružna utvrda revelina. Takav zahvat u skladu je s tada u Europi i Hrvatskoj prevladavajućim metodama radikalne sanacije/asanacije i rekonstrukcije prilikom kojih su se povijesni ambijenti podređivali prometnim i infrastrukturnim zahtjevima (Dumbović Bilušić, 2016). U pozitivnom smislu najznačajniji projekt 20. stoljeća bila je sadnja i njegovanje gradskog parka „Komrčar“, dok se kao najveća pogreška izdvaja interpolacija hotela „Internacional“. Unatoč uporabi tradicionalnih materijala i graditeljskih elemenata prilikom gradnje, počinjena je elementarna pogreška u narušavanju profila grada koji pada od hrpta do luke. Time je narušena najkvalitetnija i najčešće viđena vizura u dnevnom doživljaju povijesne jezgre, ona iz gradske luke. Gradnjom hotela „Padova“ u uvali nasuprot povijesne jezgre narušena je vizura grada s mora. Gradnjom poslovnog centra „Mali palit“ početkom 90-ih godina prošlog stoljeća, udaljenog tek nekoliko stotina metara od gradske jezgre, u koji se premještaju tržnica, ribarnica, obrti, trgovine i administrativni sadržaji, dolazi i do pasivnog narušavanja gradskog tkiva (Domijan, 2007). Briga o očuvanju baštine u povijesnoj jezgri pritom se svela na održavanje i obnovu pojedinih spomenika kulture.

4. Prostorno planiranje

Najkraća i najsveobuhvatnija definicija prostornog planiranja[14] je optimalni raspored ljudi, dobara i djelatnosti na teritoriju radi njegove optimalne upotrebe (Marinović-Uzelac, 2001). Uz obaveznu interdisciplinarnu funkcionalnu suradnju, prostorno planiranje podrazumijeva i dugoročnost te projiciranje i kontinuirano revidiranje razvojnih planova, a to je naglašeno i u Zakonu o prostornom uređenju (NN 153/13): „Prostorno planiranje je stalni proces koji obuhvaća poznavanje, provjeru i procjenu mogućnosti korištenja, zaštite i razvoja prostora, izradu i donošenje prostornih planova te praćenje provedbe prostornih planova i stanja u prostoru".

Cilj donošenja i provedbe prostorno-planske dokumentacije je sustavnim putem izbjeći nesuglasice i usuglasiti razlike između različitih aktera u prostornom planiranju. Prostorni planovi tako predstavljaju svojevrsni dogovor između različitih aktera o načinju korištenja zemljišta (Štimac, 2010). Bassand (2001) aktere povezujući ih s njihovim položajem u društvu iz kojeg proizlaze njihovi interesi, identiteti, odnosi s drugim akterima i moć pristupa resursima unutar društva definira u četiri glavne skupine:

- stručnjaci za prostor (arhitekti, urbanisti, inženjeri…)
- ekonomski akteri (vlasnici zemlje i poduzeća)
- politički akteri (političke stranke i pokreti)
- stanovnici i građani.

U Republici Hrvatskoj je tijekom tranzicije uslijed promjene pravnog i zakonodavnog okvira vezanog uz prostorno planiranje došlo do promjene uloge aktera u sustavu prostornog planiranja. Oslabio je politički sektor pri čemu primat preuzima dotad nerazvijeni privatni sektor koji predstavlja impuls razvoja. Time danas trokut moći čine ekonomski i politički akteri uz suradnju s dijelom stručnjaka, dok je civilni sektor (stanovnici i građani) najslabiji. Takve promjene uzrokovale su i mnoge negativne implikacije poput sektorskog pristupa planiranju, učestalog točkastog planiranja te dominacije arhitektonskih i građevinskih struka u planerskim timova koje su dovele do nepotpunog razumijevanja zakonitosti prostornog kompleksa. Također, donošenje odluka u sprezi između političkih vlasti i investitora

[14] Prema Zakonu o prostornom uređenju (NN 153/13) prostorno planiranje kao interdisciplinarna djelatnost je institucionalni i tehnički oblik za upravljanje prostornom dimenzijom održivosti, kojom se na temelju procjene razvojnih mogućnosti u okviru zadržavanja osobnosti prostora, zahtjeva zaštite prostora, te očuvanja kakvoće okoliša i prirode, određuje namjena prostora/površina, uvjeti za razvoj djelatnosti i infrastrukture te njihov razmještaj u prostoru, uvjeti za urbanu preobrazbu i urbanu sanaciju izgrađenih područja te uvjeti za ostvarivanje planiranih zahvata u prostoru

uzrokovalo je marginalizaciju lokalne zajednice, dijela stručnjaka i čitavog civilnog sektora čime se izgubila i moć korigiranja nepoželjnih trendova u prostornom razvoju, koju donekle omogućava tripartitna raspodjela moći u odlučivanju između aktera. Suvremeni prostorni planeri stoga kao ključne izazove planiranja ističu pitanja pluralnosti mišljenja, modaliteta razrješavanja konflikata među akterima različitih razina političke i financijske moći te demokratskog artikuliranja konačne odluke (Lukić, Prelogović, 2012). Čaldarović (2012) naglašava kako je potrebno osmisliti efikasni instrument ograničavanja investitorskih apetita instrumentom javnog interesa. Osim nužnosti zakonskog redefiniranja uloga[15] u procesu prostornog planiranja, među stručnjacima su kao odgovori na navedene probleme prevladali koncepti strateškog i participativnog prostornog planiranja.

4.1. Strateško prostorno planiranje

Strateško prostorno planiranje je poznati koncept planiranja koji se ponovno otkriva. U odnosu na tradicionalni način korištenja zemljišta, utemeljen na zoniranju, strateško (strategijsko) planiranje naglašava proces prostorno-socijalnog planiranja koje je vođeno javnim sektorom te rezultira stvaranjem vizije, ciljeva, mjera i instrumenata implementacije kojima se ostvaruje ono što mjesto može i postati. Uspješnost strateškog prostornog planiranja ovisi o povijesti prostorno-planerskog sustava, političkoj kulturi i artikulaciji javnog interesa pojedine regije ili države. Njegova je prednost to što se odvija u uvjetima nejednake raspodjele moći, no usmjereno je na mobilizaciju zajednice s ciljem stvaranja novih struktura i okvira razvoja koji utječu na nejednake odnose moći i mogućnosti njihove transformacije (Healey et all, 1997[16] prema: Kliček, 2013). Praktična vrijednost novog pristupa planiranju svodi se na prepoznavanje stvarnog iskustva i uloge pojedinaca, skupina i drugih aktera u prostoru te mentalnih i materijalnih odnosa koji djeluju lokalno (Healey, 2004[17] prema: Kliček, 2013).

Iako je strateško integralno teritorijalno planiranje izuzetno važno na nadnacionalnim, nacionalnim i regionalnim razinama, u sklopu suvremenog pristupa strateškom prostornom planiranju sve veći je naglasak i na lokalnoj razini. Takav pristup je rezultat povezanosti s konceptom participacije svih aktera, dogovaranja partnerstva u procesu planiranja te

[15] Pritom se misli na nužnosti uključivanja zajednice u planerske pothvate koji se odnose na njihovu svakodnevicu te na jačanje moći civilnog sektora kroz uključivanje zainteresirane javnosti u sve korake planerskog procesa. O planovima i projektima koji imaju značenje za veliki broj ljudi u zajednici bilo bi poželjno neposredno odlučivanje putem lokalnih referenduma.

[16] Healey, P., Khakee, A., Motte, A., Needham, B., 1997: *Making Strategic Spatial Plans: Innovation in Europe*, UCL Press, London

[17] Healey, P., 2004: *The Treatment of Space and Place in the New Strategic Spatial Planning in Europe*, International Journal of Urban and Regional Research 28 (1), 45-67.

shvaćanja kako je lokalna razina ta u kojoj se gradi socijalni kapital koji je nužan preduvjet za uspješno upravljanje razvojem u budućnosti. Mobilizacijom velikog broja aktera različitog interesa, uz njihovu međuovisnost, dolazi do zamjene koncepta upravljačkog tijela kao predstavnika javnog interesa. Spregom *bottom-up* i *top-down* pristupa teži se nadvladati nedostatke centralizirane organizacije koja može favorizirati lokalne tradicije na račun strukturnih institucionalnih prilagodbi i marginalizirati lokalna iskustva (Kliček, 2013). Kako se teritorijalni aspekt strategijskog planiranja odnosi na okupljanje različitih razina vlasti s akterima iz civilnog i privatnog sektora na definiranom području, a potreba za novim pristupom inicira i stvaranje novih institucionalnih struktura kroz demokratizaciju procesa, transparentnost upravljačkih struktura te pravo građana na sudjelovanje i pružanje kreativnog doprinosa u planiranju, uloga planera nije više samo jednostavno provođenje učinkovitosti, već usklađivanje interesa i poticanje dijaloga između svih aktera, iz čega proizlazi novi institucionalni kapacitet aktera (Albrechts, 2004[18] u: Kliček, 2013).

Navedene razlike između strateškog i tradicionalnog planiranja (usmjerenog na zoniranje i korištenje zemljišta), koje ukoliko se je adekvatno provodilo, je moglo spriječiti neželjeni razvoj, ukazuju kako se razvojem strateškog planiranja mijenja i uloga prostornog planera te njegov značaj za upravljanje razvojem. Od nekadašnjih „konzervatora prostora" prostorni planeri kroz poticanje mobilizacije, participacije i aktivacije javnosti, demokratizaciju procesa planiranja i osiguravanje razvoja kakvog većina stanovnika želi, postaju jedan od ključnih aktera upravljanja razvojem.

4.2. Participativno prostorno planiranje

Društveni aspekti prostornog planiranja najčešće se promatraju kroz pojmove kao što su participacija, socijalna održivosti i lokalna zajednica. Socijalna održivost jedan je od ključeva uspješnog prostornog planiranja, a socijalno održiva zajednica najopćenitije se definira kao pravedna, raznovrsna, umrežena i demokratična. Naglaskom na socijalni aspekt, pitanje održivog razvoja se ne ograničava na ekološkoj komponenti održivosti, već preispituju i uloge različitih društvenih aktera u prostornim transformacijama. Socijalna održivost u socijalnom smislu označava jačanje aktivacije i interakcije lokalnog stanovništva u zajednicu, poštovanje specifičnosti duha mjesta te stabilnost i sigurnost zajednice, a pritom su ciljevi socijalno održivog planiranja pravednost, povezanost, demokratsko i transparentno upravljanje te veća kvaliteta života (Mišetić, 2016).

[18] Albrechts, L., 2004: *Strategic (spatial) planning reexamined, Environment and Planning B: Planning and Design* 31, 743-758.

Participativno prostorno planiranje paradigma je prostornog planiranja koja naglašava važnost uključivanja lokalne zajednice u sve faze planiranja od samog početka strateškog i upravljačkog procesa prostornog planiranja. Proces sudjelovanja u strateškom planiranju je koncept izgradnje koncepta koji pomaže zajednici sudjelovanje u objašnjavanju kako se sama želi razvijati u budućnosti. Participativno planiranje kao niz novih praksi koji se afirmiraju u planiranju utemeljeno je 1990-ih godina te je usmjereno na promišljanje o demokratskom upravljanju, kontroli urbanog i regionalnog okoliša te o mogućnosti oblikovanja „nasilnih“ mehanizama planiranja (Mišetić, 2016). Metodologija planiranja temeljena na participaciji zajednice prigodnija je za usklađivanje različitih stajališta i znanja nego za iznošenje konkretnih rješenja. Uključeni stručnjaci koji koordiniraju i vode taj proces, podržavaju ga bez proklamiranja ili proglašenja jednog „stručnog“ rješenja pravim (Izvor: 19). Radi širenja i sve veće važnosti paradigme participativnog prostornog planiranja, postoje sve veća očekivanja stručnjaka i civilnog sektora o donošenju zakonskih okvira koji bi obvezali uključivanje lokalnih zajednica u strateške i upravljačke procese prostornog planiranja. U hrvatskom zakonodavstvu glavni alat uključivanja javnosti u prostorno-planerske procese jest javna rasprava. Ipak, najčešće korišteni alat participativnog procesa su istraživanja javnog mnijenja povezana s razvojnim temama i pitanjima urbane revitalizacije (Mišetić, 2016).

Prednost participativnog planiranja u odnosu na tradicionalno planiranje je konstantna komunikacija između dionika kroz evaluaciju i povratnu informaciju čime se planiranje, implementacija i povratna informacija spaja u jedan proces. Stoga, možemo reći kako proces participativnog planiranja omogućuje razvoj koji se temelji na stvarnim potrebama, stvara predvidljive prilike za investitore, omogućuje poboljšavanje civilne aktivnosti i odgovornosti te omogućuje dijeljenje odgovornosti i odlučivanja što omogućava uključivanje javnih vrijednosti u odluke te jačanje lokalnog identiteta, omogućava bolji pristup informacijama, uči ljude demokraciji, potiče kreativne ideje, suradnju i dijalog unutar zajednice čime se ona jača i sazrijeva te se gradi povjerenje prema institucijama (Izvor: 19).

4.3. Strateška i prostorno-planska dokumentacija

Kao dva temeljna dokumenta vezana uz upravljanje razvojem izdvajaju se prostorni plan i proračun. Uloga strateških dokumenata je određivanje ciljeva i prioriteta daljnjeg razvoja te definiranje okvira i smjernica za postizanje navedenih ciljeva, dok prostorni planovi kao temeljne okosnice gospodarenja, zaštite i upravljanja prostorom nastaju radi potrebe za racionalnom organizacijom i uređenjem prostora u skladu s ciljevima razvoja. Pri izradi

razvojnih dokumenata treba voditi brigu o kombinaciji kratkoročne svrhe ekonomskog razvoja sa srednjoročnom svrhom društvene ravnoteže razvoja i dugoročnom svrhom zaštite prirodnih resursa (Sumpor i dr., 2012[19] prema: Črnjar, Petrović, 2015). Već spomenuta odvojenost sustava regionalnog i prostornog planiranja uzrokuje i neusklađenost između razvojnih dokumenata (strategija) i prostornih planova. Osim većom integracijom institucija koje provode regionalno i prostorno planiranje, neusklađenost se mora rješavati većim usmjeravanjem obrazovanja ekonomista na prostornu ekonomiju (svi ekonomski procesi se odvijaju u nekom prostoru i djeluju na njega) te otvaranjem prostornih planera suradnji s ekonomistima i ostalim strukama čime bi to počelo prerastati u objedinjeni sustav društveno-ekonomsko-prostornog planiranja (Starc, Črnjar, 2011). Kako bi se uvidjeli planirani razvojni obrasci na prostoru Raba, napravit će se pregled i analiza najvažnijih dostupnih i važećih strateških i prostorno-planskih dokumenata te provjeriti njihova usklađenost.

4.3.1. Analiza strateške dokumentacije Grada Raba

Od strateških dokumenata na lokalnoj razini izdvajaju se tek Strategija razvoja Grada Raba 2013. – 2017., Akcijski plan razvoja turizma Grada Raba 2010. - 2014. i Subregionalni marketinški plan turizma otoka Raba 2010. - 2015. godine. Analizirajući Strategiju uočljivo je kako je prisutan izraziti sektorski pristup pa se definirane mjere odnose na čitavo područje Grada Raba ne uvažavajući specifičnosti koje postoje između naselja. U određenim poglavljima prisutan je dojam da određeni dijelovi Strategije nisu pisani u cilju usmjeravanja razvoja, već kako bi opravdali prethodno zamišljene projekte (npr. projekti industrijske zone, zračne luke), bez odgovarajuće analize stanja koja bi potvrdila opravdanost takvih razvojnih usmjerenja. Usto, kao razvojni problemi Grada Raba navedeni su preveliki broj stanovnika i prevelika gustoća naseljenosti. Pritom nigdje nije argumentirano na koji su način broj stanovnika ili gustoća naseljenosti (gustoća naseljenosti Grada Raba prema popisu stanovništva 2011. godine je iznosila 78 st./km² što je tek minimalno više od prosjeka Hrvatske) negativno djelovali na razvoj i/ili ograničavali razvojne aktivnosti. Unatoč tome što određivanje populacijskog utjecaja i opterećenja otočnog prostora predstavlja kompleksan istraživački izazov, ovakve smjernice u strateškim dokumentima nas upućuju kako bi u cilju ispravne analize navedene problematike, u okviru izrade strateških i prostorno-planskih dokumenata trebalo pažnju posvetiti i analizama kapaciteta nosivosti prostora otoka Raba (osobito njegovih pojedinih dijelova). Pritom valja istaknuti kako je za

[19] Sumpor, M. i ostali, 2012: *Ocjena sustava strateškog planiranja i mogućnosti financiranja razvoja županija i lokalnih jedinica u kontekstu provođenja politike regionalnog razvoja Republike Hrvatske*, Ekonomski institut, Zagreb.

cjelovit i sveobuhvatan proces određivanja nosivosti potrebna zastupljenost i kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja, a nosivost u tom slučaju služi tek kao indikativni pokazatelj prostorne opterećenosti koristan za prepoznavanje granica ekosustava koji nije fiksan i statičan, već prilagodljiv u odnosu na vrijeme i trendove prema postavljenim ciljevima i scenarijima upravljanja i kontrole.

U Subregionalnom marketinškom planu turizma otoka Raba izdvojeni su trendovi u turizmu poput značaja visoke segmentacije tržišta, pri čemu „novi turist“ kupuje proizvode-doživljaje, „bijeg“ zamjenjuje „sudjelovanjem“, a „pasivni odmor i relaksaciju“ s „osobnim razvojem“ te u tom kontekstu putovanje za njega nije trošak, već ulaganje u sebe jer ono oplemenjuje. U daljnjem dijelu nakon analize stanja turizma na otoku predložene su smjernice i mjere za pozicioniranje i „branding“ otoka na turističkom tržištu pri čemu je za ovaj rad važno napomenuti da je među tri važna iskoraka u pozicioniranju izdvojeno etabliranje Raba kao kulturne destinacije na Jadranu „koja se mora posjetiti“. Navedeni iskorak planira se ostvariti kroz pojačanu valorizaciju vrijednosti urbano-arhitektonskog sklopa povijesne jezgre Raba temeljenu na razvoju kulturnog turizma.

U Akcijskom planu razvoja turizma 2010. - 2014. inventarizirani su ukupni turistički resursi na prostoru Grada Raba, provedena je analiza stanja turizma i predstavljen niz aktivnosti i mjera te izdvojeni njihovi nositelji i vremenski okvir provedbe kojima bi se trebali valorizirati postojeći resursi u svrhu daljnjeg razvoja turizma na prostoru Grada Raba. U planu je snažan naglasak stavljen na potrebu za segmentacijom turizma te sinergijsko djelovanje svih lokalnih čimbenika. Valja napomenuti kako je analiza temeljena na broju dolazaka i noćenja, a ne na adekvatnijem pristupu kojim bi se računali prihodi od turizma. Ipak, takva analiza uvjetovana je sustavom prikupljanja podataka u turizmu pri čemu su turistička noćenja relevantna za turističke zajednice jer se boravišna pristojba plaća prema broju noćenja. Za razliku od Strategije razvoja Grada Raba 2013. - 2017. godine, Akcijski plan razvoja turizma Grada Raba 2010. - 2014. godine je među prijetnje razvoju uvrstio problem pretjerane apartmanizacije koji je prisutan u gotovo svim naseljima u Gradu Rabu (a najizraženiji u naselju Barbat). Pretjerana apartmanizacija uzrokovala je devastaciju i vizualnu degradaciju prostora, a takva promjena prirodnih i arhitektonskih specifičnosti prostora utjecala je i na ljude koji u tom prostoru žive pa se mijenjaju i oni sami.

4.3.2. Analiza prostorno-planske dokumentacije Primorsko-goranske županije i Grada Raba

S obzirom da prostorni planovi različitih razina ne smiju biti u konfliktu, prvo će se analizirati status Raba u aktualnom prostornom planu Primorsko-goranske županije koji je stupio na snagu 2013. godine te predstavlja temeljni planski dokument koji razrađuje osnovne smjernice iz državnih dokumenata i određuje elemente od županijskog interesa. U njemu se nalazi popis područja predloženih za zaštitu na različitim razinama zaštite prirodne baštine te su određeni lokaliteti koji su registrirani i evidentirani kao važna kulturna dobra od državnog, odnosno županijskog značaja te lokaliteti koji se planom predlažu za registraciju kao kulturna dobra. Povijesna jezgra Raba je pritom svrstana u kategoriju kulturnog dobra-urbane cjeline kao središta povijesne biskupije. Nakon inventarizacije sadržaja dane su smjernice za izradu prostornih planova uređenja općine ili grada posebno za svaku pojedinačnu kategoriju zaštite nepokretnih kulturnih dobara čime su korisnike prostora obvezali na reguliranje planskog ponašanja u prostorima definiranim kao kulturna dobra.

Poslovi vezani uz prostorno uređenje u Gradu Rabu su objedinjenu u Upravni odjel za prostorno uređenje, gospodarstvo i turizam. Iako bi takva formulacija u teoriji mogla izazvati pozitivnu horizontalnu integraciju gospodarskog i prostornog planiranja unutar jednog odjela, s obzirom da je u navedenom upravnom odjelu zaposleno tek troje ljudi (Izvor: 15) može se zaključiti kako u stvarnosti Grad poslove prostornog uređenja obavlja samo formalno.

Aktualni prostorni plan uređenja usvojen je 2004. godine (SGPGŽ, 2004-15) , pri čemu je 2011. godine donesena odluka o I izmjenama i dopunama Prostornog plana uređenja Grada Raba (SGPGŽ, 2011-47), a 2016. godine je donesena odluka o donošenju Ciljanih izmjena i dopuna Prostornog plana uređenja Grada Raba (SGPGZ, 2016-19). Aktualni prostorni plan naslijedio je prostorni plan (bivše) općine Rab iz 1984. godine.

Izvorni prostorni plan uređenja iz 2004. godine karakterizira vrlo iscrpna i kvalitetna analiza stanja te su u odnosu na prethodni prostorni plan ugrađene mnoge smjernice održivog razvoja vezane uz racionalno korištenje prostora i zaštitu okoliša što je bilo u skladu s odredbama prostornog plana Primorsko-goranske županije iz 2000. godine. Kao temeljne probleme prostorni plan ističe odlazak mladog visoko obrazovanog stanovništva te nedostatak visoko osposobljenog menadžerskog kadra koji je spreman suočiti se s tranzicijskim i globalnim procesima. Ističe se i važnost zaštite vrijednih poljoprivrednih i

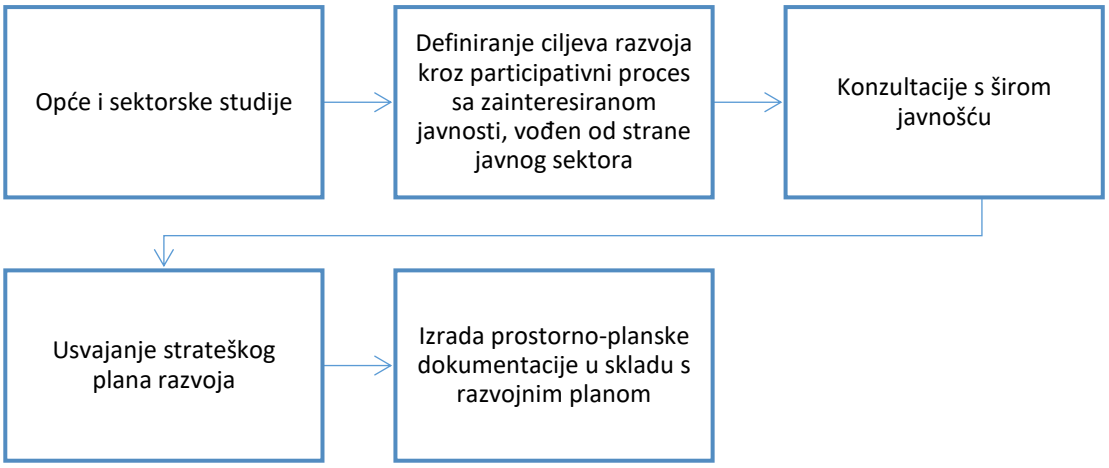
šumskih površina te sve veći udio povremenog stanovništva (vikendaša). U prostornom planu ipak nisu usvojene suvremene paradigme prostornog planiranja te se ne uvažaju nove spoznaje o razvoju. Zadovoljavanje predviđenih povećanih potražnji za energijom planira se nadomjestiti adekvatnom organizacijom opskrbe ukapljenim naftnim plinom dok je važnost korištenja obnovljivih izvora energije tek deklarativno spomenuta u obliku jedne rečenice, pritom nigdje ne definirajući pogodne zone za eksploataciju solarne energije ili energije vjetra.

Promatrajući ciljane izmjene i dopune Prostornog plana uređenja Grada Raba (SGPGZ, 2016-19) uočljivo je da se i dalje kao osnova za izradu planova koristi Hrvatska osnovna karta (1 : 25 000), koja ne odgovara stanju u prostoru, iako postoje digitalne ortofoto snimke iz razdoblja 2004. - 2006. te iz 2011. godine. Shodno tome, nekvalitetni podatci negativno utječu i na krajnju kvalitetu planova. S obzirom da su razlozi I. izmjena i dopuna te Ciljanih izmjena i dopuna Prostornog plana uređenja Grada Raba gotovo isključivo vezani uz turističku infrastrukturu (marine, turistički smještajni kapaciteti, promjena statusa prirodnih plaža u uređene plaže) opravdano je postaviti pitanje diktira li turizam prostorni razvoj Raba.

Urbanistički plan uređenja za prostore naselja Rab, Banjol i Palit je u izradi. Osim nepostojanja vremenskog roka za donošenje provedbenih prostornih dokumenata, kao problem primjene urbanističkih planova uređenja u povijesnim mjestima ističe se činjenica da se urbanistički planovi uređenja povijesnih mjesta izrađuju unutar istih zakonskih i tehničkih okvira koji vrijede i za ostale planove, a svojim karakterom se od većine njih bitno razlikuju. Problem nastaje kod prilagodbe nedovoljno fleksibilnih tehničkih elemenata prikaza obveznim prostornim pokazateljima i standardu elaborata prostornih planova. Kao rješenje se predlaže uvođenje urbanističkog plana uređenja zaštićene povijesne cjeline sa konzervatorskom podlogom čiji bi sadržaj, standard, podloge i mjerila trebalo propisati posebnim podzakonskim aktom (Božić i dr., 2009).

Postoji i pitanje redoslijeda izrade i uloge urbanističkog plana uređenja u sklopu čitavog procesa revitalizacije povijesnih mjesta. Na primjeru naselja Rab vidimo kako je urbanistički plan uređenja koji obuhvaća prostore naselja Rab, Palit i Banjol u izradi, dok istovremeno ne postoje nikakve naznake pokretanja izrade plana upravljanja povijesnim gradom Rabom. S obzirom da je plan upravljanja dokument kojim se nakon dokumentiranja sveukupne analize stanja daju pravci, smjernice i aktivnosti za upravljanje procesom revitalizacije sa svih bitnih aspekata od socijalnog i kulturnog do gospodarskog i ekološkog, logično bi bilo da se prvo pristupi izradi takvog plana. U sklopu plana upravljanja, u čije je sve faze izrade

potrebno uključiti što veći broj ljudi od stručnjaka do javnosti, definirali bi se ciljevi i vizije razvoja te se nakon toga može pristupiti izradi provedbenih prostorno-planskih dokumenata, koji su tek jedan od elemenata planiranja i provedbe znatno šireg strateškog plana razvoja.



Sl. 7. Prijedlog redoslijeda izrade strateške i prostorno-planske dokumentacije u procesu revitalizacije

5. Demografski trendovi

Stanovništvo je objektivno najvažniji čimbenik vrlo složenih i polideterminiranih geopovršinskih odnosa (Šterc, 1986). Prema tome važnost demogeografskih analiza nije samo u analizi kretanja i distribucije stanovništva, već i u odnosima koje to stanovništvo formira oko sebe na geopovršini i u svim područjima društvenog života. Kako promjene u obilježjima demogeografskih resursa nedvojbeno utječu na društvene i prostorne strukture i odnose te su od izuzetne važnosti za organizaciju i planiranje svekolikog života, u sljedećem dijelu će se analizirati demografske strukture i trendovi na istraživanom prostoru.

5.1. Prostorna distribucija stanovništva

Na razmještaj stanovništva utječu brojni čimbenici: geografski (klima, reljef, zemljište, odnosi i organizacija prostora), društveni i gospodarski (stupanj razvijenosti, gospodarska struktura stanovništva, društvena organizacija, običaji, ponašanje i ciljevi stanovništva), politički (način upravljanja i odgovornost zajednice) i čisti demografski (migracije, diferencijalne stope rodnosti i smrtnosti između različitih područja…). Uz to, važna je i naslijeđena naseljska struktura, stupanj iskorištavanja resursa te postojanje državnih granica (Nejašmić, Toskić, 2000).

Na otoku Rabu živi 9 328 stanovnika, što je tek 3,1 % stanovnika Primorsko-goranske županije. Gustoća naseljenosti otoka Raba iznosi 91,04 st./km² te je veća od gustoće naseljenosti županije (82 st./km²). S obzirom da se u površinu nekih naselja ubrajaju i manji susjedni otočići, a naseljen je samo prostor otoka Raba, stvarna gustoća naseljenosti na Rabu je još veća od prikazane. Analizirajući broj stanovnika po naseljima otoka Raba prema popisu stanovništva iz 2011. godine, kao najveća naselja se izdvajaju Banjol i Palit dok je najmanje naselje Rab (tab. 4; sl. 8). Diferencijacija na urbani dio (današnja povijesna jezgra) u kojemu su živjeli statusno i financijski viši slojevi i ruralni dio (ostatak otoka) u kojima su živjeli koloni i svojevrsni najamnici te njima slični stanovnici postojala je još u antičko doba. Do 15. stoljeća pretežni dio stanovnika je živio u povijesnoj jezgri što je katkad označavalo i polovicu stanovnika otoka (Deželjin, 2010). Promjenom društvenih odnosa i socio-ekonomskom transformacijom od dominantno poljoprivrednog i ribarskog kraja prema turizmu i pratećim djelatnostima prvenstveno vezanim uz more, taj se omjer krajem 19. stoljeća, a posebice u 20. stoljeću počeo mijenjati u korist ruralnih naselja. Takve su promjene rezultirale migracijama stanovništva unutar otoka radi alokacije novih gospodarskih (pretežito turističkih objekata), a ogledaju se kroz urbanizaciju naselja. Smanjenje udjela stanovnika u ukupnom stanovništvu otoka bilježe naselja Rab i Mundanije

(jedino koje nema izlazi na more osim preko Kamenjaka) (sl. 8). Navedene procese potvrđuje i činjenica kako su sva naselja na otoku populacijski maksimum imala na jednom od zadnja dva popisa, izuzev Mundanija koje je populacijski maksimum ostvarilo 1948. godine i Raba čiji je populacijski maksimum u doba suvremenih popisa zabilježen 1869. godine[20] [21]. Kod naselja Rab depopulacija je rezultat iseljavanja stanovnika u susjedna naselja Banjol i Palit, u kojima se na plodnim poljima flišne zone u blizini mora grade kuće za iznajmljivanje turistima. U Mundanijama je početni razlog depopulacije bila agrarna prenaseljenost, a daljnji pad broja stanovnika uzrokovan je položajem naselja u središtu otoka bez izlaza na more što je uvjetovalo slabiju turističku valorizaciju tog naselja (Deželjin, 2010). Iako danas ne postoji izrazita polarizacija naseljenosti po naseljima, uočava se veća gustoća naseljenosti u priobalnim zonama u odnosu na unutrašnjost otoka. Migracija stanovništva i alokacija poslovnih subjekata iz gradske jezgre u konačnici je dovela i do alokacije upravnih objekata u posljednja tri desetljeća pri čemu važnu ulogu ima izgradnja poslovnog centra „Mali Palit“ u koji se izmjestio najveći udio sadržaja. Naselje Lopar se 2006. godine administrativno izdvojilo kao zasebna općina, čime je gravitacijski utjecaj naselja Rab dodatno opao.

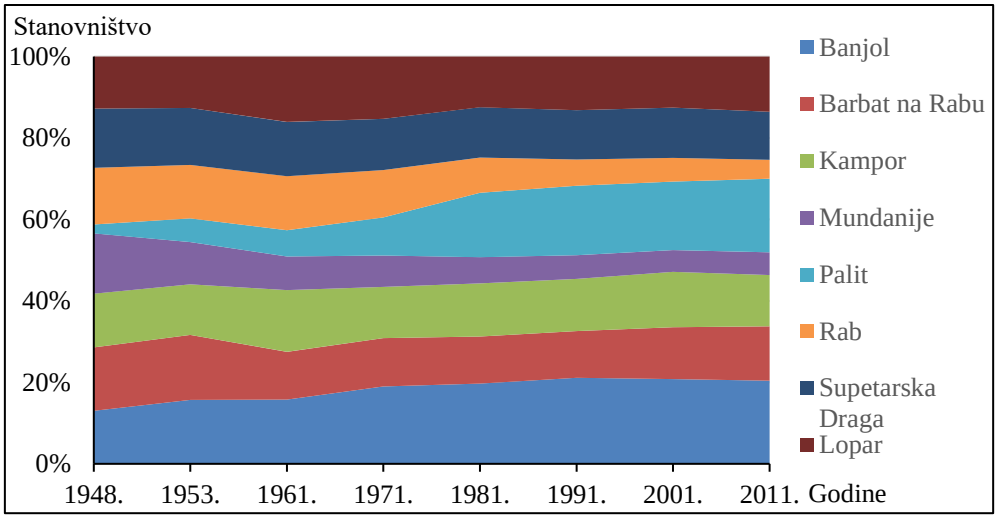
Tab. 4. Obilježja naselja otoka Raba

	Broj stanovnika 2011. godine	Udio u ukupnom stanovništvu otoka (u %)	Površina (u km²)	Udio u ukupnoj površini otoka (u %)	Gustoća naseljenosti (st./km²)
Banjol	1 907	20,44	8,62	8,42	221,12
Barbat na Rabu	1 242	13,31	24,00	23,43	51,74
Kampor	1 173	12,58	21,95	21,42	53,44
Lopar	1 263	13,54	26,47	25,83	47,72
Mundanije	520	5,57	8,15	7,95	63,82
Palit	1 687	18,09	2,08	2,03	812,03
Rab	437	4,68	0,39	0,38	1131,01
Supetarska Draga	1 099	11,78	10,81	10,55	101,69
Otok Rab	**9328**	**100,00**	**102,46**	**100,00**	**91,04**

Izvori: 8, 17.

[20] Procjenjuje se da je na prostoru povijesne jezgre u razdoblju prije epidemije kuge živjelo oko 5 000 ljudi (Deželjin, 2010)

[21] Popis stanovnoštva 1869. godine u podacima za naselje Rab obuhvaća i prostor današnjih naselja Mundanije i Palit



Sl. 8. Promjena udjela stanovništva otoka Raba po naseljima 1948. - 2011. godine

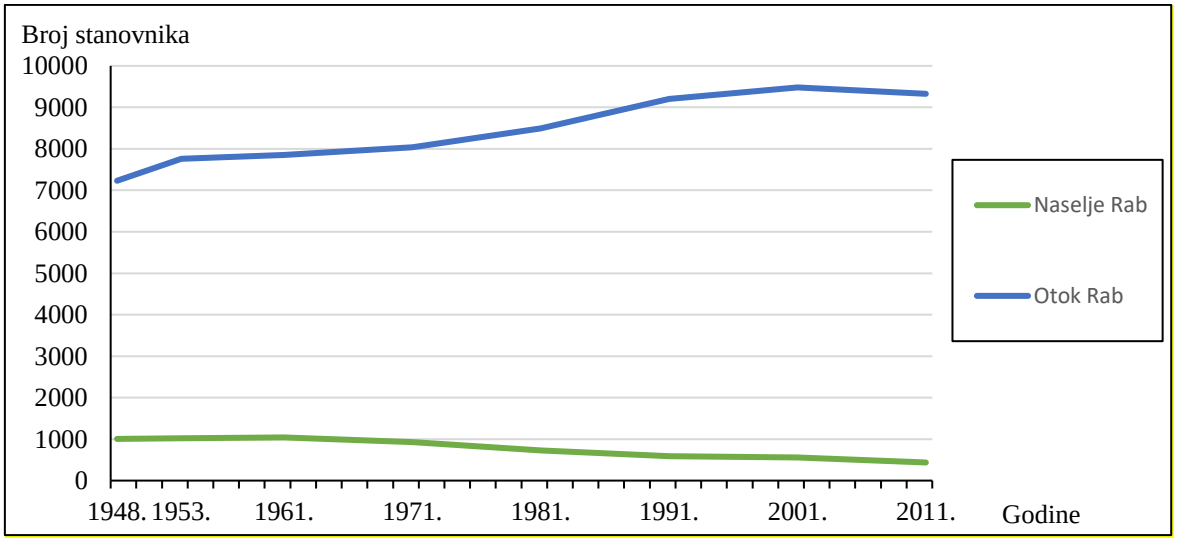
Izvor: 6, 8.

5.2. Kretanje broja stanovnika

Ukupan broj stanovnika osnovna je veličina koju dobivamo iz popisa stanovništva (na temelju unaprijed određenih kriterija) te s obzirom da je definiran u tzv. kritičnom trenutku popisa, trenutačan je statistički pokazatelj (Wertheimer-Baletić, 1999). Ukupno kretanje stanovništva obuhvaća prirodno kretanje i prostornu pokretljivost (Friganović, 1990).

Tijekom analize kretanja broja stanovnika na otoku Rabu, valja napomenuti kako je otok Rab specifičan među svim hrvatskim otocima radi činjenice kako je u svim međupopisnim razdobljima u 20. stoljeću zabilježio porast broja stanovnika. Uzroci konstantnog porasta broja stanovnika tokom 20. stoljeća su bili povoljni prirodno-geografski preduvjeti, geografski položaj i historijsko-geografski razvoj za skladan razvoj turizma i s njim komplementarne lokalne agrarne ekonomije. Rast broja stanovnika je prekinut u posljednjem međupopisnom razdoblju kada je zabilježen minimalni pad broja stanovnika, stoga popis stanovništva 2011. godina predstavlja svojevrsnu demografsku prekretnicu za otok Rab (sl. 9). Za razliku od otoka u cjelini, naselje Rab nakon Drugog svjetskog rata bilježi stagnaciju broja stanovnika (male varijacije od popisa do popisa) da bi nakon 1971. godine započeo kontinuirani pad broja stanovnika. U razdoblju pada broja stanovnika u naselju Rab, najveći porast stanovnika doživljaju njemu susjedna naselja Banjol i Palit u kojem se broj stanovnika od Drugog svjetskog rata povećao za preko deset puta, što ide u prilog tezi o preseljenju broja stanovnika iz jezgre u susjedna naselja (tab. 5, tab. 6.). Takva kretanja sukladna su razvojnim prilikama u kojima se uslijed razvoja turizma težište socio-ekonomskog razvoja premješta iz povijesne jezgre u obalne dijelove ostalih naselja.

Prilikom analize kretanja stanovništva u posljednja dva međupopisna razdoblja bitno je napomenuti i pojavu „fiktivnog stanovništva“. Pojam „fiktivno stanovništvo“ ili „stanovništvo na papiru“ pojavio se nakon što je na popisu 1991. godine, suprotno očekivanjima, zabilježeno povećanje broja stanovnika na otocima. Tada je zaključeno kako je porast broja stanovnika rezultat boljeg popisnog obuhvata inozemaca te prijelaza vikendaša u stalno stanovništvo. Nakon stupanja na snagu zakona o oporezivanju kuća za odmor 1993. godine, broj vikendaša koji se prijavljuje kao stalno stanovništvo na otocima se povećava radi ostvarivanja različitih beneficija i poreznih olakšica. Stoga se smatra kako su na popisu stanovništva 1991. godine glavninu „fiktivne otočne populacije“ činile osobe na radu u inozemstvu i iseljenička populacija, a u popisima stanovništva 2001. i 2011. godine u toj kategoriji prevladavaju vlasnici kuća za odmor. „Fiktivno stanovništvo“ je problematično jer osim što umjetno povećava broj ukupnog stanovništva naših otoka (a s druge strane smanjuje broj stanovnika naselja u kojima pretežno živi), iskrivljuje i demografske pokazatelje (stope nataliteta i mortaliteta), a naročito koeficijente dobnih ovisnosti jer se kao stalno otočno stanovništvo većinom prijavljuje roditeljska, pa i praroditeljska generacija“ (Lajić, Mišetić, 2013: 172). Na temelju broja i udjela kuća za odmor smatra se kako udio „fiktivnog stanovništva“ na kvarnerskim otocima iznosi oko 15 %. To bi značilo da je na otoku Rabu stvarni broj stalnih stanovnika manji od 8 000, a na prostoru naselja Rab oko 370 stanovnika. Uzimajući u obzir pojačano iseljavanje u razdoblju nakon zadnjeg popisa stanovništva može se pretpostaviti kako je broj stvarnog stalnog stanovništva na otoku Rabu i u naselju Rab još značajno manji od navedenih vrijednosti.



Sl. 9. Kretanje ukupnog broja stanovnika naselja Rab, naselja Banjol i Palit i otoka Raba 1948. – 2011. godine

Izvor: 6, 8.

Tab. 5. Broj stanovnika po naseljima na otoku Rabu u razdoblju od 1948. - 2011. godine

	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Banjol	941	1 217	1 239	1 530	1 677	1 945	1 971	1 907
Barbat na Rabu	1 128	1 238	920	952	980	1 055	1 205	1 242
Kampor	951	966	1 186	1 011	1 109	1 178	1 293	1 173
Lopar	921	978	1 259	1 229	1 056	1 215	1 191	1 263
Mundanije	1 072	805	650	620	543	539	509	520
Palit	158	446	507	754	1 348	1 567	1 593	1 687
Rab	1 005	1 022	1 041	932	731	592	554	437
Supetarska Draga	1 054	1 085	1 047	1 013	1 052	1 114	1 164	1 099
Otok Rab	**7 230**	**7 757**	**7 849**	**8 041**	**8 496**	**9 205**	**9 480**	**9 328**

Izvor: 6, 8.

Tab. 6. Apsolutna i relativna promjena broja stanovnika naselja otoka Raba po međupopisnim razdobljima

	1948. - 1953.		1953. - 1961.		1961. - 1971.		1971. - 1981.		1981. - 1991.		1991. - 2001.		2001. - 2011.	
	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%
Banjol	276	29,33	22	1,81	291	23,49	147	9,61	268	15,98	26	1,34	-64	-3,25
Barbat na Rabu	110	9,75	-318	-25,69	32	3,48	28	2,94	75	7,65	150	14,22	37	3,07
Kampor	15	1,58	220	22,77	-175	-14,76	98	9,69	69	6,22	115	9,76	-120	-9,28
Lopar	57	6,19	281	28,73	-30	-2,38	-173	-14,08	159	15,06	-24	-1,98	72	6,05
Mundanije	-267	-24,91	-155	-19,25	-30	-4,62	-77	-12,42	-4	-0,74	-30	-5,57	11	2,16
Palit	288	182,28	61	13,68	247	48,72	594	78,78	219	16,25	26	1,66	94	5,90
Rab	17	1,69	19	1,86	-109	-10,47	-201	-21,57	-139	-19,02	-38	-6,42	-117	-21,12
Supetarska Draga	31	2,94	-38	-3,50	-34	-3,25	39	3,85	62	5,89	50	4,49	-65	-5,58
Otok Rab	527	7,29	92	1,19	192	2,45	455	5,66	709	8,35	275	2,99	-152	-1,60

Izvor: 6, 8.

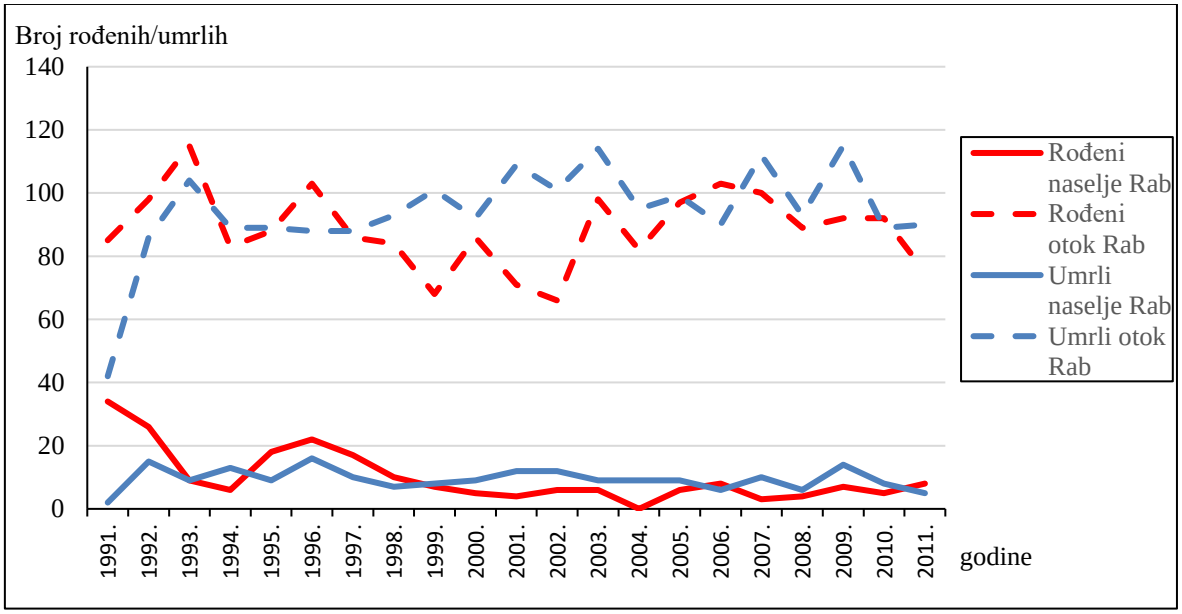
5.2.1. Prirodno kretanje stanovništva

Pojam prirodnog kretanja stanovništva implicira prisutnost bioloških, prirodnih činitelja i procesa u tom kretanju. To ne znači da je prirodno kretanje isključivo pod utjecajem prirodnih pojava, već u tome važnu ulogu imaju imaju i društveno-gospodarski, kulturni, psihološki i mnogi drugi čimbenici pa s društvenim i kulturnim razvojem društva raste i intervencija čovjeka u prirodne procese (Nejašmić, 2005). Odrednice prirodnog kretanja stanovništva svrstavaju se u dvije skupine: prvu skupinu čine rađanje (natalitet), umiranje (mortalitet) i priraštaj, a drugu skupinu čine plodnost (fertilitet) i živost (vitalitet) (Friganović, 1990).

Na prostoru otoka Raba rodnost je u većini godina bila veća od smrtnosti sve do sredine 1990-ih pri čemu je promjena trendova uzrokovala prirodni pad od 14 stanovnika već u međupopisnom razdoblju 1991. - 2001. godine (sl. 10). Prirodni pad bio je prvenstveno rezultat osjetnog pada stopa nataliteta u odnosu na prethodna razdoblja (Lajić, 2006). Trend bilježenja prirodnog pada na razini otoka kontinuirano se nastavio i u sljedećem međupopisnom razdoblju 2001. - 2011. godine (izuzev 2006. i 2010. godinu). S aspekta teorije demografske tranzicije, to znači da je otok Rab 1990-ih ušao u posttranzicijsku fazu.

Negativni prirodni prirast u posljednja dva međupopisna razdoblja potvrđuje i kako značajni udio migracijskog salda čine „fiktivni stanovnici“, jer u normalnim migracijskim tokovima migrant je stanovnik mlađe fertilne dobi što bi se moralo odraziti i na prirodni prirast populacije u koju ulazi. Valja napomenuti kako broj rođenih kroz posljednja dva međupopisna razdoblja stagnira, a broj umrlih je u blagom porastu što je rezultat ulaska u poodmaklu dob generacija „baby-booma“ rođenih nakon Drugog svjetskog rata.

Za razliku od otoka Raba, naselje Rab u razdoblju od 1991. - 2001. bilježi prirodni prirast od 53 stanovnika. Ipak, te podatke treba uzeti s rezervom jer s obzirom na ukupni broj stanovnika naselja u tom razdoblju, malo je vjerojatno da se u jednoj godini rodilo preko 30 djece, stoga se smatra da su se ponavljali slučajevi iz prethodnih razdoblja kada su neke majke iz Palita i Banjola zbog blizine kao prebivalište prijavile Rab. Zbog toga podatci za razdoblje 2001. - 2011. godine kada naselje Rab ima prirodni pad od čak 43 stanovnika, pri čemu valja napomenuti kako 2004. godine nije zabilježeno niti jedno živorođeno dijete u naselju, su mnogo realniji i djeluju vjerodostojnije. Prirodni pad tako je rezultat osjetnog pada nataliteta i visoke prosječne godišnje stope mortaliteta od čak 22,88 ‰ koja je rezultat okljaštrene dobne strukture (tab. 7).



Sl. 10. Sastavnice prirodnog kretanja stanovništva za naselje Rab i otok Rab 1991. - 2011. godine

Izvor: 22.

Tab. 7. Sastavnice prirodnog kretanja stanovništva za međupopisno razdoblje 2001. - 2011. prema naseljima otoka Rab

	UKUPNO 2001.-2011.					
	Natalitet		Mortalitet		Prirodna promjena	
	A	R	A	R	A	R
Banjol	198	10,38	233	12,22	-35	-1,84
Barbat na Rabu	99	7,97	137	11,03	-38	-3,06
Kampor	136	11,59	157	13,38	-21	-1,79
Lopar	133	10,53	130	10,29	3	0,24
Mundanije	42	8,08	68	13,08	-26	-5,00
Palit	194	11,50	134	7,94	60	3,56
Rab	57	13,04	100	22,88	-43	-9,84
Supetarska Draga	106	9,65	148	13,47	-42	-3,82
0tok Rab	**965**	**10,35**	**1 107**	**11,87**	**-142**	**-1,52**

Izvor: 22.

5.2.2. Prostorno kretanje stanovništva

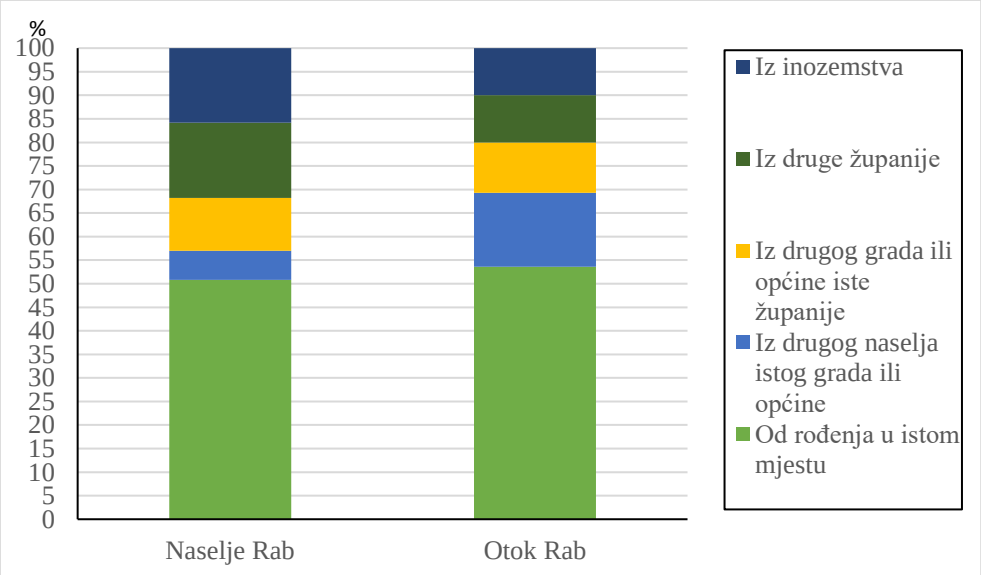
Prostorna pokretljivost podrazumijeva sve vrste teritorijalne mobilnosti stanovništva u određenom vremenu i prostoru. Migracija označava trajnu ili polutrajnu promjenu boravišta, na manju ili veću udaljenost, unutar ili preko državnih i administrativnih granica. Drugi oblik prostorne pokretljivosti, cirkulacija, podrazumijeva različite oblike kratkotrajne, učestale ili ciklične pokretljivosti kojima je zajednički izostanak namjere za stalnom ili dugotrajnom promjenom boravišta (Nejašmić, 2005).

Otok Rab u posljednjem međupopisnom razdoblju bilježi negativnu migracijsku bilancu. Isto vrijedi i za prostor naselja Rab. Promatrajući razlike među porijeklom useljenika ističe se kako naselje Rab ima veći udio doseljenih iz inozemstva i iz drugih županija Republike Hrvatske u odnosu na otok Rab te navedene dvije skupine čine više od polovine useljenih na prostoru naselja (sl. 11). Za otok Rab se ističe visoki udio useljenih iz drugog naselja unutar iste općine pri čemu navedena kategorija čini gotovo trećinu svih useljenih te potvrđuje tezu o visokoj razini migracije unutar otoka. Kao naselja s najpozitivnijom migracijskom bilancom izdvajaju se Barbat i Lopar (imaju veliki broj vikendica) te Palit. Istodobno, naselje Rab drugo je po negativnoj migracijskoj bilanci, što upućuje da je prisutan trend iseljavanja iz naselja Rab u susjedna naselja (prvenstveno Palit) (tab. 8.).

Tab. 8. Tip općeg kretanja stanovništva i gruba migracijska bilanca naselja otoka Raba za međupopisno razdoblje 2001. - 2011. godine

	Međupopisna promjena	Prirodna promjena	Gruba migracijska bilanca	Tip općeg kretanja
Banjol	-64	-35	-29	E_4
Barbat na Rabu	37	-38	75	I_3
Kampor	-120	-21	-99	E_4
Lopar	72	3	69	I_1
Mundanije	11	-26	37	I_3
Palit	94	60	34	I_1
Rab	-117	-43	-74	E_4
Supetarska Draga	-65	-42	-23	E_4
0tok Rab	**-152**	**-142**	**-10**	**E_4**

Izvor: 6, 8, 22.



Sl. 11. Doseljeni na područje naselja Rab i otoka Raba prema mjestu prethodnog boravka 2011. godine

Izvor: 7.

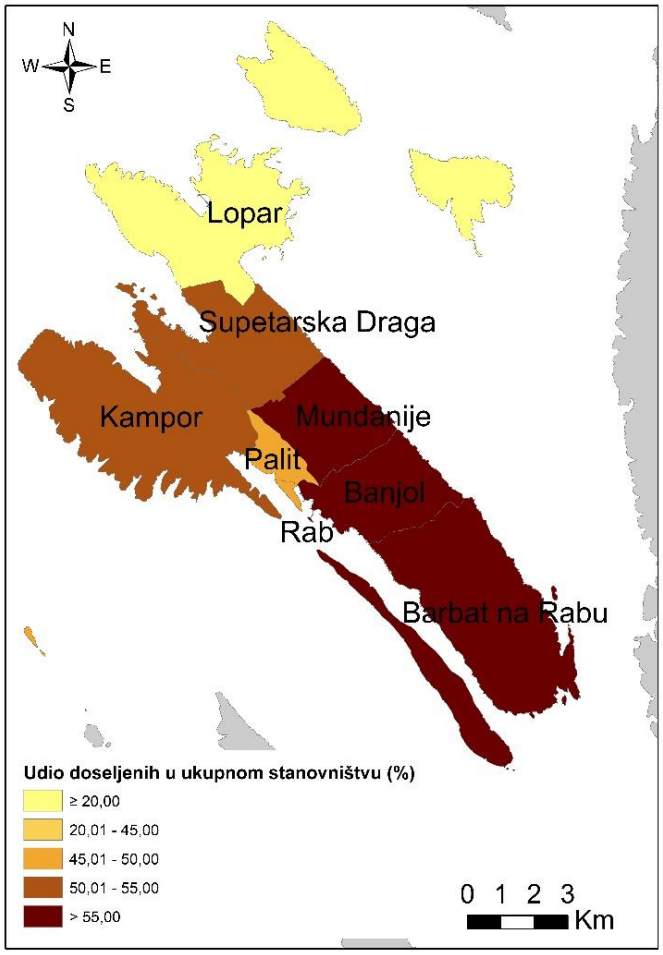
Radi činjenice da je funkcija rada barem jednako važna za analizu centraliteta naselja kao i druge funkcije, intenzitet i pravci dnevnih cirkulacija su jedan od glavnih indikatora odnosa među naseljima i stupnja centraliteta (Lukić, 2012). Promatrajući razloge radi koji ljudi dnevno migriraju na prostoru naselja Rab izdvaja se zaposleno stanovništvo i učenici. Njihov omjer i na razni naselja Rab i na razini otoka je vrlo sličan, pri čemu oko tri četvrtine dnevnih migranata je zaposleno stanovništvo, a jedna četvrtina učenici (tab. 9.).,

Tab. 9. Dnevni migranti naselja Rab i otoka Raba

	Zaposleni		Učenici		Ukupno	
	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%
Naselje Rab	76	73,79	27	26,21	103	100,00
Otok Rab	1652	74,45	557	25,10	2 219	100,00

Izvor: 7.

S obzirom kako je otok Rab udaljen od većih urbanih središta te relativno loše prometno povezan s ostalim kvarnerskim otocima, gotovo svo zaposleno stanovništvo dnevno migrira na posao u jedno od naselja na otoku. Prema udjelu cirkulanata u zaposlenom stanovništvu kao glavna središta rada na otoku izdvajaju se naselja Rab, Palit i Lopar (sl. 12). Ovakvi rezultati izravno su povezani s činjenicom kako su naselja Lopar i Rab sjedišta administrativnih jedinica, a Lopar uz to i najrazvijenije turističko središte na otoku te činjenice kako je dio upravnih i poslovnih funkcija iz naselja Rab dislociran na prostor naselja Palit. Stoga se na otoku kao manji gravitacijski centar izdvaja naselje Lopar kojemu gravitira Lopar te dijelovi Supetarske Drage i Mundanija, a kao glavni gravitacijski centar prostor naselja Rab te dijela Palita i Banjola, uz napomenu kako se na prostoru naselja Kampor nalazi psihijatrijska bolnica kao jedna od ustanova s najviše zaposlenih na otoku.



Sl. 12. Udio dnevnih migranata u zaposlenom stanovništvu po naseljima otoka Raba 2011. godine

Izvor: 7.

5.3. Biološka struktura stanovništva

Biološki sastav stanovništva je sastav stanovništva prema dobi i spolu. Unatoč tome što je dobno-spolna struktura u osnovi biološka struktura jer je (u zatvorenom tipu društva) izravno uvjetovana prirodnim kretanjem stanovništva, to ne znači da je izvan utjecaja društveno-ekonomskih činilaca i promjena. Štoviše, u dobno-spolnoj strukturi se ogledaju društvena i gospodarska zbivanja (Nejašmić, 2005). Izvanredno je važna za sadašnji i budući demografski i ekonomski razvitak neke zemlje te iz nje proizlaze ključni kontigenti stanovništva kako za biološku reprodukciju, tako i za formiranje radne snage (Wertheimer-Baletić, 1999).

Tab. 10. Pokazatelji sastava stanovništva naselja Rab i otoka Raba prema spolu i dobi 2011. godine[22]

	Naselje Rab	Otok Rab
Koeficijent feminiteta	111,1	103,5
Koeficijent feminiteta (20 - 39 god.) (k_f, 20 - 39)	86,4	93,6
Mlado stanovništvo (0 - 19) (%)	14,4	19,1
Zrelo stanovništvo (20 - 60) (%)	56,8	53,2
Staro stanovništvo (60+) (%)	28,8	27,6
Indeks starosti (i_s)	200,0	144,5
Koeficijent dobne ovisnosti starih ($k_{d, s}$)	50,8	52,0
Prosječna dob (x)	44,6	42,9

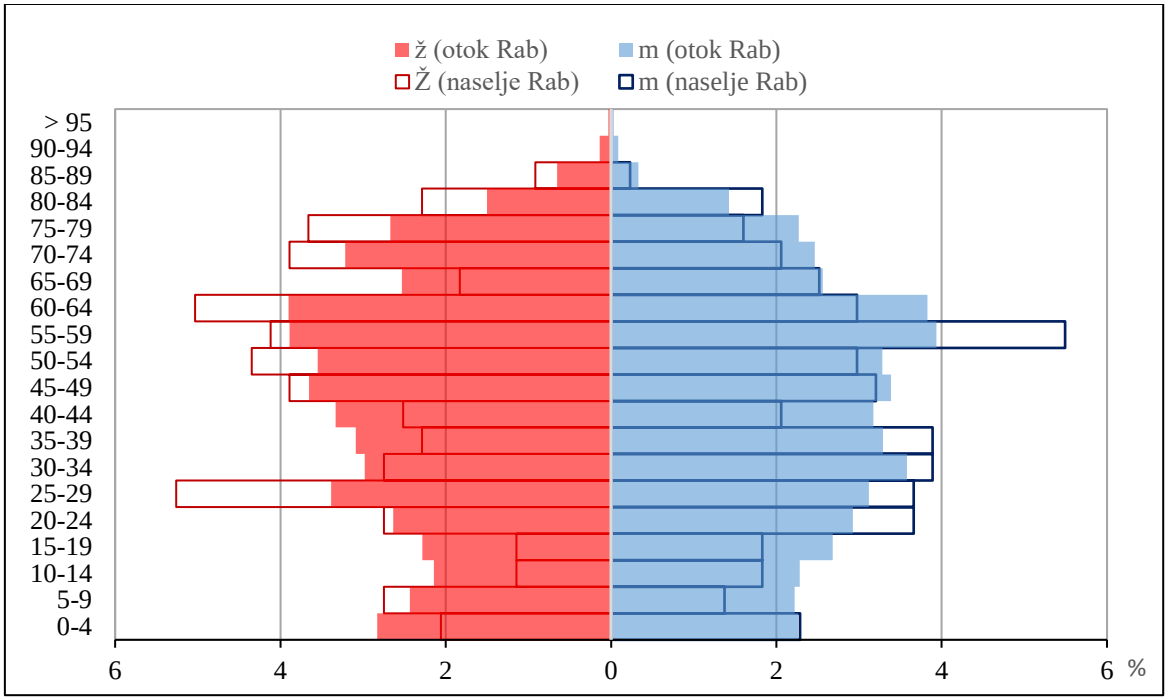
Izvor: 7, 8.

Otok Rab ima relativno ujednačenu spolnu strukturu stanovništva (k_f= 103,5), za razliku od naselja Rab u kojem je osjetno veći broj žena (k_f=111,1) (tab. 10.). Visoki udio žena rezultat je visokog udjela žena u starijim dobnim skupinama, dok je koeficijent feminiteta u dobnim skupinama (20 - 39) koje predstavljaju reproduktivnu fazu ženina života te u mlađim dobni skupinama nizak (sl. 13). Uz iseljavanje kao dominantni čimbenik, takvim podatcima za naselje Rab rezultirao je diferencijalni mortalitet u starijim dobnim kategorijama i diferencijalni natalitet u mlađim dobnim skupinama. Ovakva neravnoteža jasno upućuje da će naselje Rab, ukoliko ne dođe do imigracije stanovništva, u budućnosti bilježiti izuzetno negativno prirodno kretanje stanovništva.

Iz oblika dijagrama dobno-spolne strukture (oblik urne) (sl. 13), vidljivo je smanjenje relativnog udjela mlađih dobnih skupina te povećanje relativnog udjela starijih dobnih skupina. S obzirom na visoke udjele starog stanovništva (60+) i male udjele mladog stanovništva i otok Rab i naselje Rab imaju visoku prosječnu dob stanovništva (prag starenja je 40 godina) (tab. 10.).Na izraženi proces demografskog starenja ukazuju i svi drugi pokazatelji. Indeks starosti za naselje Rab iznosi čak 200,0, a za otok Rab 144,5, a vrijednost 40,0 predstavlja prag starenja. Osobito je značajno za istaknuti kako relativni udio najstarije radno-aktivne dobne skupina 60 - 65 godina, i na otoku Rabu, a osobito u naselju Rab je osjetno viši od relativnih udjela dobne skupine 15 - 19 koja se generalno prihvaća kao ona na „pragu aktivnosti“. To potvrđuje i koeficijent dobne ovisnosti starijih koji je dobar

[22] kf – opći koeficijent feminiteta (broj žena na 100 muškaraca)
kf (20 - 39) – koeficijent feminiteta dobnih kohorti 20 - 39 godina (broj žena na 100 muškaraca u dobi 20 - 39)
is – indeks starosti (broj starih (65 +) na 100 mladih stanovnika (0 - 14))
kd, s – koeficijent dobne ovisnosti starih (broj stanovnika u postradnoj dobi (65 +) na 100 stanovnika u radnoj dobi (15 - 64))

pokazatelj brzine procesa starenja, a uz to i aproksimativno prikazuje stvarnu opterećenosti aktivnog stanovništva kontigentom starih (Wertheimer-Baletić, 1999) koji također ima visoke vrijednosti od 50,8 za naselje Rab te 52,0 za otok.



Sl. 13. Dobno-spolna struktura naselja Rab i otoka Raba 2011. godine

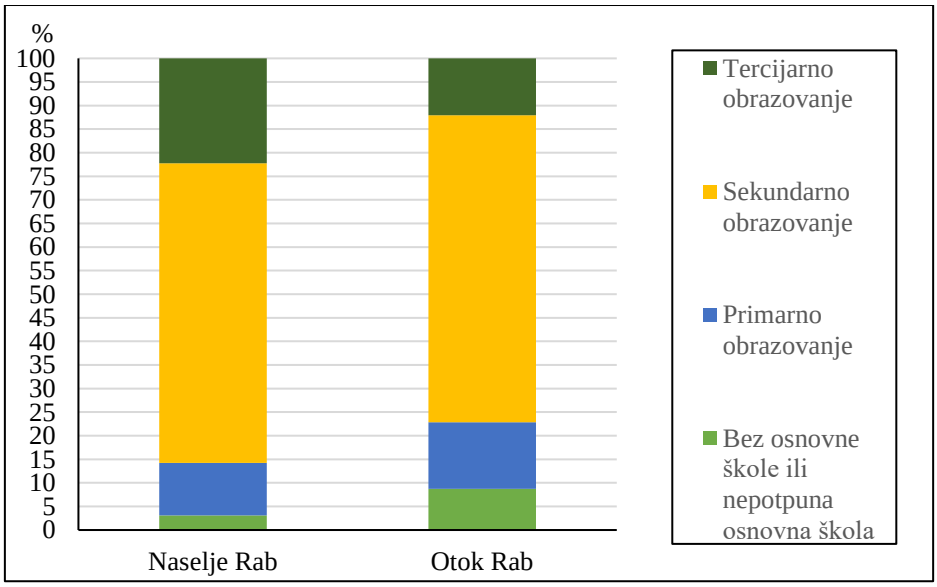
Izvor: 8.

Ovakva dobno-spolna struktura osim što je problematična za demografsku revitalizaciju, nepovoljna je i za gospodarski razvitak jer starije stanovništvo ne posjeduje poduzetnički i optimistični duh. Takvo stanje produbljuje socio-demografsku depresiju te time ograničava mogućnosti poboljšanja nepovoljnih razvojnih trendova. S obzirom da u naselju Rab nedostaje mladog obrazovanog stanovništva koje bi potencijalno moglo biti predvodnik revitalizacije, revitalizaciju će trebati potaknuti ponovnim jačanjem uloge grada u životu stanovnika svih ostalih naselja otoka i poticanjem useljavanja u grad. Uz to, visoki udio starijeg stanovništva ima i mnoge socijalne implikacije koje se ogledaju u potrebama za osiguranje visoke kvalitete života osobama starije životne dobi. Potrebe i želje osoba starije životne dobi često su u suprotnosti sa željama turista, mladog stanovništva ili investitora što onda dovodi do društvenih sukoba i otežava razvoj. Stoga, prilikom stvaranja uvjeta za investiranje i/ili doseljavanje mladih u povijesni grad Rab, kao preduvjet uspjeha revitalizacije ističe se potreba javnog sektora kao medijatora u usuglašavanju revitalizacijskih mjera s potrebama postojećeg starijeg stanovništva i potencijalno useljenog stanovništva.

5.4. Obrazovna struktura stanovništva

Osnovna obrazovna obilježja stanovništva su pismenost (u najrazvijenijim državama kao indikator razvoja koristi se i informatička pismenost) i školska sprema (koja će biti korištena u radu). Osim što pokazuju stupanj razvijenosti, oni su i bitan pokazatelj društveno-gospodarskog potencijala određeno prostora, jer ukazuju na osposobljenost stanovništva za prihvaćanje novih gospodarskih, tehnoloških i društvenih izazova (Nejašmić, 2005).

Uspoređujući obrazovnu strukturu naselja Rab i otoka Raba, uočava se kako naselje Rab ima viši relativni udio visokoobrazovanog stanovništva u odnosu na otok te posljedično manji udio osoba bez osnovne škole ili s nepotpunom osnovnom školom i osoba s primarnom razinom obrazovanja (sl. 14). Takva korelacija je začuđujuća jer je stanovništvo naselja Rab starije od stanovništva otoka, no može se povezati s činjenicom da u gradu tradicionalno kroz stoljeća živi imućnije i obrazovanije stanovništvo, što je povezano s historijsko-geografskim i socio-ekonomskim razvojem otoka i povijesne jezgre.



Sl. 14. Stanovništvo naselja Rab i otoka Raba u dobi 15 i više godina prema postignutoj razini obrazovanja 2011. godine

Izvor: 7.

5.5. Gospodarska struktura stanovništva

5.5.1. Sastav stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti

Podjela stanovništva na ekonomski aktivno i neaktivno izraz je fizioloških mogućnosti sudjelovanja stanovništva u procesu rada. Ekonomska važnost te raspodjele proizlazi iz činjenice da veličina kontigenta ekonomski aktivnog stanovništva određuje, uz ostale činioce, ukupan obujam društvene proizvodnje i njenu raspodjelu među članovima društvene

zajednice jer su neaktivne osobe ovisne i uzdržavane od strane aktivnih (Wertheimer-Baletić, 1999).

Stopa aktivnosti otoka Raba (p_a = 41,03) i naselja Rab (p_a = 42,56) 2011. godine relativno su niske te su niže od hrvatskog prosjeka (p_a = 44,0), što je posljedica nešto veće prosječne starosti stanovništva (tab. 11). Pozitivna je činjenica kako je u oba slučaja visoki udio zaposlenog stanovništva u aktivnom stanovništvu. Iako bi stopa aktivnosti trebala biti odraz prvenstveno dostignute razine gospodarskog razvitka, u ovom slučaju zbog male veličine populacije to nije u toliko jakoj korelaciji. Minimalno veća stopa aktivnosti u naselju Rab u odnosu na otok Rab u vezi je s većim udjelom stanovništva u zreloj dobi (20 - 65) u naselju Rab u odnosu na otok. Također, promatrajući iskorištenost radnog kontingenta (20 - 65) uočava se kako i naselje Rab i otok Rab imaju natprosječno velike demografske rezerve jer je demografska iskorištenost radnog kontingenta za naselje Rab (65,72 %), a za otok Rab (62,25 %).

Tab. 11. Stanovništvo naselja Rab i otoka Raba prema ekonomskoj aktivnosti 2011. godine

	Aktivno			S osobnim prihodom		Uzdržavano		Ukupno	
	Svega		Udio zaposlenog u aktivnom						
	Broj	Udio (%)		Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)
Naselje Rab	186	42,56	83,87	120	27,46	131	29,98	437	100,00
Otok Rab	3 827	41,03	85,50	2 423	25,96	3078	33,01	9 328	100,00

Izvor: 7.

5.5.2. Sastav stanovništva prema gospodarskoj djelatnosti

Gospodarska djelatnost definira se kao vrsta proizvodnje ili usluga kojom se bavi pojedina poslovna organizacija (Wertheimer-Baletić, 1999). Iako postoji više načina podjele stanovništva prema gospodarskim djelatnostima, u ovom radu će se primjenjivati podjela na primarni, sekundarni, tercijarni i kvartarni sektor te nepoznato i ostalo stanovništvo koja je preuzeta iz metodologije Popisa stanovništva 2011. godine.

Tipizacijom društva prema zaposlenima u sektorima gospodarskih djelatnosti, i otok Rab u cjelini i naselje Rab pripadaju uslužnom tipu (III – IV – II – I) (Tab. 12.). Takav udio direktna je posljedica socio-ekonomske transformacije izazvane razvojnom orijentacijom na turizam i tercijarizacijom suvremenog društva pri čemu su turizam i uslužne djelatnosti postale važne i dominantne, a tradicionalne djelatnosti zapostavljene. O važnosti uslužnog

sektora svjedoči i činjenica kako je 36,8 % zaposlenog stanovništva otoka Raba te 30,7 % zaposlenog stanovništva naselja Rab zaposleno u uslužnom ili trgovačkom zanimanju (Izvor: 7). Visoki udio kvartarnog sektora na otoku (27,72 %) posljedica je postojanja psihijatrijske bolnice, dviju administrativnih jedinica te više usmjerenja sekundarnog obrazovanja na otoku.

Tab. 12. Zaposleni u naselju Rab i na otoku Rabu prema sektorima djelatnosti 2011. godine

	Primarni sektor		Sekundarni sektor		Tercijarni sektor		Kvartarni sektor		Ostalo i nepoznato		Ukupno	
	Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)
Naselje Rab	2	1,28	8	5,13	80	51,28	55	35,26	11	7,05	156	100,00
Otok Rab	114	3,48	508	15,53	1 639	50,09	907	27,72	104	3,18	2 880	100,00

Izvor: 7.

6. Trendovi prostornog razvoja

6.1. Funkcionalna analiza stanja

Radi izrade funkcionalne analize sadržaja na prostoru naselja Rab provedena je inventarizacija sadržaja čime je određen način korištenja pojedinih građevina, odnosno dobivena je funkcionalno-prostorna struktura naselja Rab. Navedena funkcionalno-prostorna struktura rezultat je prethodnog historijskog razvoja te suvremenih društvenih i ekonomskih uvjeta i dominantnih razvojnih paradigmi. Prema Vresku (2002) glavne djelatnosti koje određuju urbanitet grada su poslovne djelatnosti. Uz poslovne funkcije, posebno su istaknuti i kulturno-obrazovni sadržaji. Evidentirani sadržaj radi bolje preglednosti prikazan je kroz tri prostorne cjeline koje su formirane prema historijskom razvoju. Prvu prostornu cjelinu predstavlja najstariji dio naselja Rab, od ulice Stjepana Radića do kraja poluotoka (do „vele rive“). Drugu prostornu cjelinu čine preostali dio povijesne jezgre od ulice Stjepana Radića i Trga Municipium Arba do Trga sv. Kristofora i park-šume Komrčar. Treću prostornu cjelinu predstavlja dio naselja Rab izvan povijesne jezgre.

6.1.1. Poslovne i upravne funkcije

Ukupno je evidentirano 144 subjekta poslovne i upravne funkcije. Navedeni broj ne poklapa se sa službenom statistikom o broju aktivnih poslovnih subjekata jer znatan udio poslovnih subjekata u gradu čine klupe i kućice dominantno locirani na prostoru Trga s v. Kristofora te na početku Srednje ulice nasuprot palače Dominis koji nisu zahvaćeni ovim kartiranjem. Iznad trga sv. Kristofora nalazi se i ljetna zelena tržnica. Također, dio usluga poput izleta brodovima ili transporta između različitih mjesta na otoku koji se odvija putem manjih brodskih plovila ugovara se na različitim ukrcajnim/iskrcajnim mjestima na rivi pa se i to potencijalno može uvrstiti pod poslovne djelatnosti (ponudu usluga) unutar naselja Rab. Prema službenim podacima Državnog zavoda za statistiku na prostoru naselja Rab sveukupno se nalazi 232 aktivna poslovna subjekta, od čega su 74 pravne osobe, a 158 obrti. Od navedena 232 poslovna subjekta najviše ih prema NKD-u pripada djelatnostima za pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (109 poslovnih subjekata), a zatim slijedi kategorija trgovina na veliko i malo te popravak motornih vozila i motocikala (34 poslovna subjekta).

Promatrajući smještaj poslovnih objekata unutar postojećih građevina primjetno je kako se gotovo svi poslovni objekti nalaze u prizemnoj etaži objekata dok katovi imaju ulogu stambenog prostora. Takav oblik mješovite namjene građevine rezultat je nasljeđa tradicionalnog obiteljskog poslovanja u kojem su u prošlosti obrtnici i trgovci s obiteljima

živjeli na katovima, a u prizemlju imali svoje poslovne objekte. Na prostoru od Vele rive do Ulice Stjepana Radića nalaze se 32 poslovna objekta (sl. 15). Najveći udio njih pripadaju ugostiteljskim objektima, a najveća prostorna koncentracija prisutna je uz Trg Municipium Arba i Ulicu biskupa Draga. Tim prostorom uz Gornju ulicu dominira katedrala dok se u prostoru između Ulice biskupa Draga i katedrale nalaze stambeni objekti.

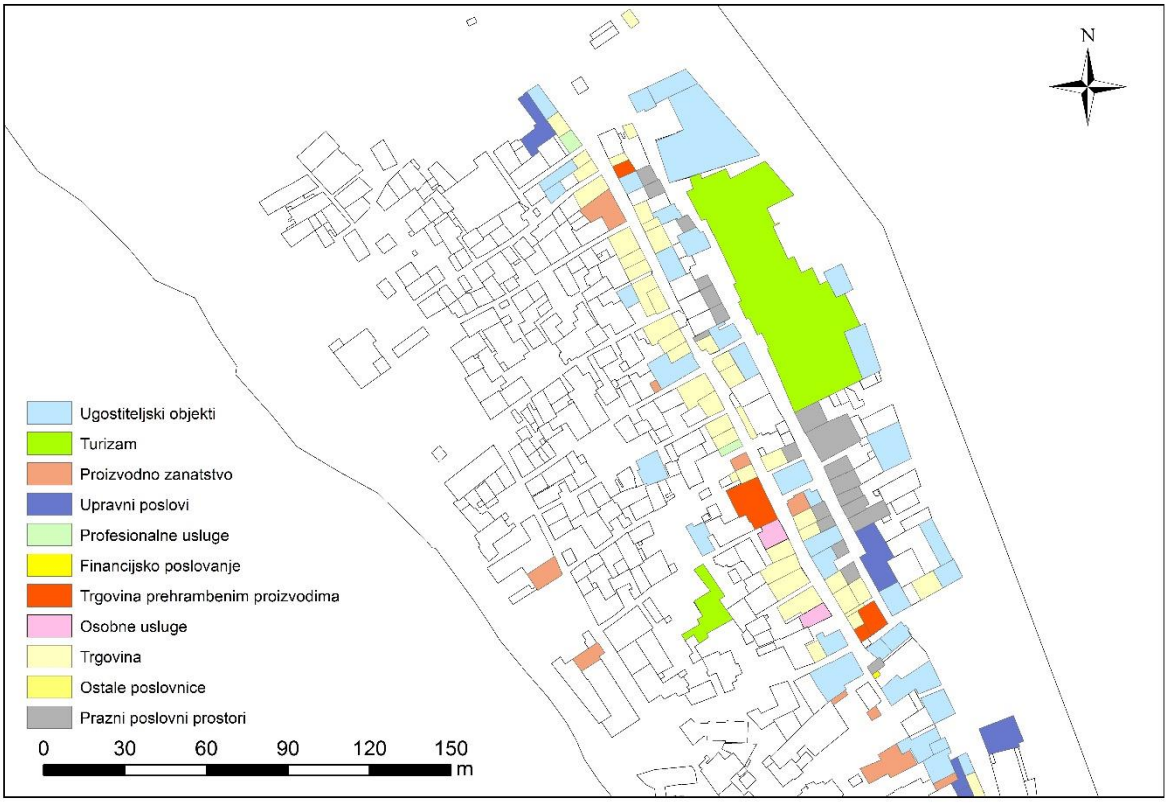


Sl. 15. Poslovne i upravne funkcije na prostoru povijesne jezgre od Ulice Stjepana Radića do Vele rive

Najveća prostorna koncentracija poslovnih djelatnosti vezana je uz „glavne“ (najfrekventnije) ulice (sl. 16). Tako se čak 54 objekta, odnosno preko trećine nalazi u Srednjoj ulici. Od navedena 54 objekta, samo deset njih nisu trgovine[23] ili ugostiteljski objekti. Od tri glavne longitudinalne ulice, Gornja ulica ima najmanje, tek dva objekta, što je rezultat velikog broja sakralnih sadržaja i tradicionalne stambene namjene objekata od samog nastanka tog dijela grada. U poprečnim ulicama koje povezuju Srednju i Gornju ulicu smješteno je deset objekata. Nažalost, te ulice karakterizira slaba uređenost te nedostupnost čime su i manje atraktivne za sadržaje. Od postojećih poslovnih sadržaja u njima polovica su ugostiteljski objekti. Na rivi je smješteno osam objekata pri čemu su osim hotela

[23] U trgovine su ubrojene se sve trgovine koje ne prodaju prehrambene proizvode, a najveći udio njih otpada na trgovine s odjećom i/ili obućom te trgovine s različitim igračkama i rekvizitima.

„International“ svi ugostiteljski objekti. Donja ulica predstavlja najveću problemsku zonu, i ujedno moguću razvojnu os povijesne jezgre. Navedena ulica je središte nekadašnjeg „noćnog života“ iz 80-ih i 90-ih godina prošlog stoljeća. U vrijeme kartiranja u njoj se nalazilo osam poslovnih objekata te 18 napuštenih poslovnih prostora. Razlozi velikog broja napuštenih prostora su višestruki i razlikuju se od slučaja do slučaja. Kod nekih objekata problem su neriješeni imovinsko-pravni odnosi, a s fizičkog aspekta izražena je dotrajalost zgrada i komunalne infrastrukture u ulici čime je narušena mogućnost normalnog poslovanja i izgubljena atraktivnost prostora. U doba velikih količina padalina (posebice za vrijeme ljetnih pljuskova) ulica poplavi te njome plivaju fekalije što ukazuje na rješavanje komunalne infrastrukture kao prvi nužni korak i apsolutni prioritet te preduvjet njene revitalizacije.



Sl. 16. Poslovne i upravne funkcije na prostoru povijesne jezgre od Ulice Stjepana Radića do Trga sv. Kristofora

Prostor izvan gradske jezgre ima najmanji udio poslovnih objekata, njih tek 26 (sl. 17). U tom prostoru prisutna je jedina trgovina prehrambenim proizvodima na prostoru naselja Rab koja radi tokom cijele godine i tri financijska poslovna objekta (poslovnice FINA-e, PBZ-a i GENERALI osiguranja) koja rade tokom cijele godine. Iznad Trga sv. Kristofora nalazi se ljetna tržnica kao pokušaj revitalizacije nekadašnjeg sadržaja, no problem je što

ona radi sezonski i na njoj se nalazi samo zelena tržnica što zasad nije dovoljno jaki privlačni faktor da bi ona jače zaživila. U tom prostoru među poslovnim objektima veličinom se ističu dva hotela, „Istra“ i „Imperial“.

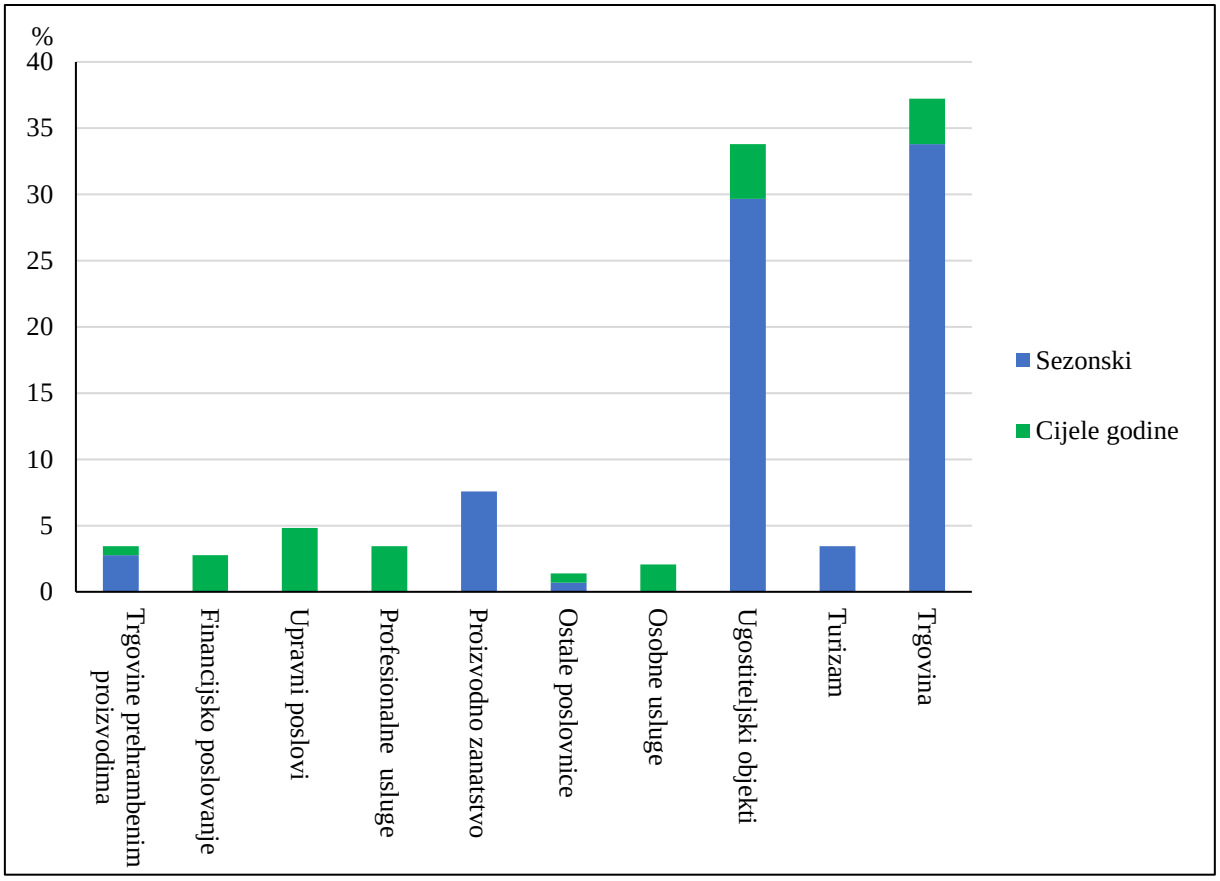


Sl. 17. Poslovne i upravne funkcije u naselju Rab izvan povijesne jezgre

Prilikom kartiranja uz vrstu djelatnosti zabilježen je i period rada objekata. Zabilježeno je kako tek 21,5 % objekata radi tokom cijele godine. Među njima dominiraju objekti upravnih poslova i financijski poslovni objekti (sl. 18). Osobne usluge (frizerski saloni) i profesionalne usluge (optika, ljekarna, privatna stomatološka ordinacija, knjigovodstveni ured, agencija za nekretnine) također posluju tokom cijele godine. Promatrajući strukturu poslovnih objekata, najzastupljenije su trgovine, a zatim slijede ugostiteljski objekti. Oni zajedno čine 71,5 % svih kartiranih sadržaja u naselju. Stvarni udio navedenih djelatnosti je još veći jer na klupama i u kućićama smještene, uz rijetki proizvodni obrt, gotovo isključivo navedene djelatnosti. Pritom samo 10,7 % evidentiranih trgovačkih i ugostiteljskih objekata radi tokom cijele godine. Navedeni podatci nam ukazuju kako jezgra danas posjeduje trgovačku funkciju, ali je s obzirom na izrazitu sezonalnost i često nejasno porijeklo i nisku kvalitetu robe, navedena trgovina upitne vrijednosti i značaja za povijesnu jezgru, a takav oblik trgovine je istisnuo tradicionalna zanimanja poput urara, krojača, postolara koja su bila

sastavni dio nekadašnjeg lokalnog identiteta povijesne jezgre. Ugostiteljske objekte ovisno o tome poslužuju li topla jela ili ne, možemo podijeliti u dvije skupine, kafiće i restorane (u koje su ubrojeni i konobe, *pizzerie* i *street food* objekti). Restorana ima sveukupno 23 te su pravilnije raspoređeni unutar naselja, za razliku od kafića koji su dominantno vezani uz najfrekventnije prostore (Srednja ulica, trgovi, riva). Kao treća djelatnost ističe se proizvodno zanatstvo (suvenirnice, zlatarne, art studiji, ateljei). Navedena djelatnost se povećava tokom proteklih godina te ima pozitivan utjecaj na obogaćivanje kulturne ponude grada. U upravne objekte, uz stalne službe upravnog i županijskog suda, područnog ureda za katastar i županijske lučke uprave, ubrojeni su i ured turističke zajednice Grada Raba te gradska uprava. Usluge su podijeljene na profesionalne i osobne (u koje su ubrojena tri frizerska salona, od kojih neki pružaju i neke kozmetičke usluge). Osim što rade tokom cijele godine, svi objekti profesionalnih usluga su smješteni unutar povijesne jezgre i privlače stanovništvo u nju, stoga je poticanje razvoja upravo tog sektora djelatnosti jedan do ključnih čimbenika za cjelogodišnju održivu revitalizaciju povijesne jezgre. Također i sva tri objekta osobnih usluga su smještena unutar povijesne jezgre. Od trgovina prehrambenim proizvodima tek jedna trgovina smještena izvan jezgre radi tokom cijele godine. U ostale poslovnice ubrojene su „Internet caffe“ smješten u Srednjoj ulici i igraonica smještena izvan povijesne jezgre nasuprot poslovnom centru „Mali Palit“.

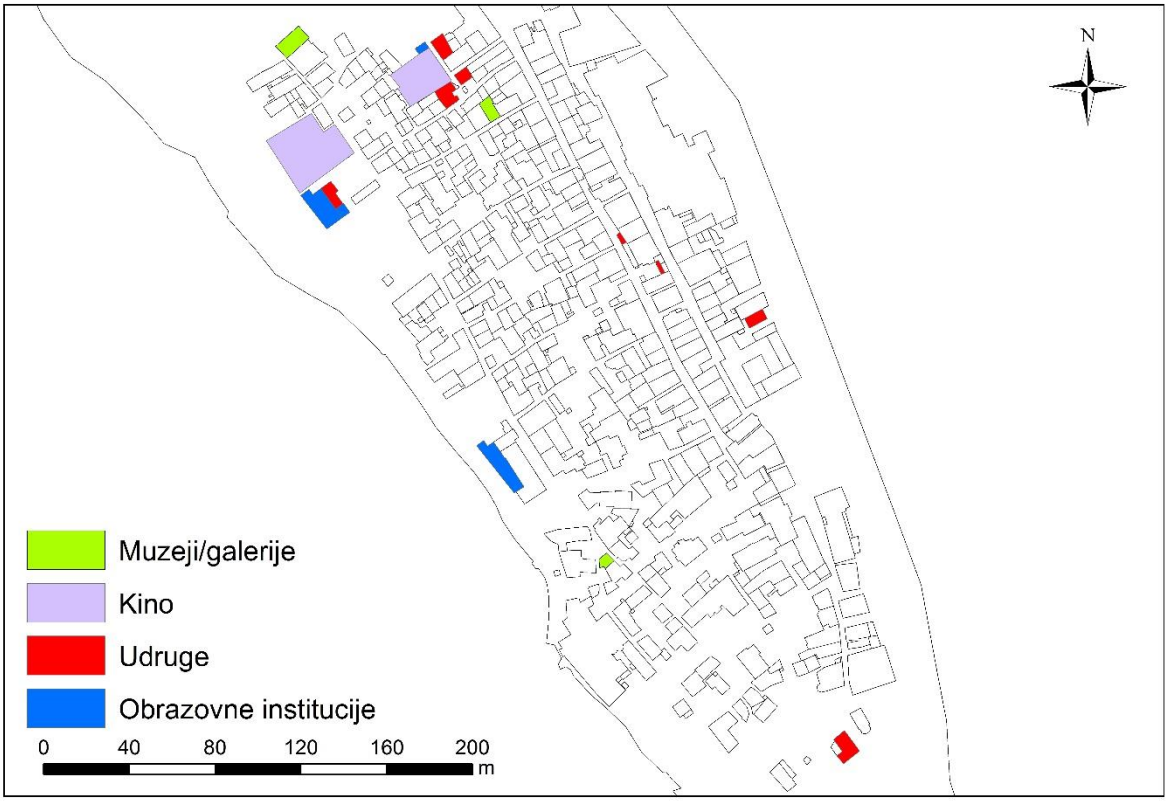
Prazni poslovni prostori problemska su područja te ujedno fokus buduće revitalizacije. S obzirom na derutno stanje zgrada i infrastrukture u Donjoj ulici gdje je smještena većina napuštenih poslovnih prostora, ta ulica predstavlja mogućnost implementacije novih razvojnih rješenja i os revitalizacije povijesne jezgre. U strukturi vlasništva prisutni su pravni objekti, privatni vlasnici i grad Rab. Prema gradskoj upravi, Grad Rab je na prostoru naselja Rab od zgrada koje zahtijevaju rekonstrukciju vlasnik dijela Ville Danice koja se nalazi na Trgu Municipium Arba, a uz to je trenutno upisan na nekoliko nekretnina koje se nalaze u postupku povrata do okončanja postupaka čiji ishod još nije poznat.



Sl. 18. Struktura poslovnih i upravnih djelatnosti na prostoru naselja Rab

6.1.2. Kulturno-obrazovna funkcija

Među kulturno-obrazovnim funkcijama najveću važnost ima zgrada na Gornjoj ulici u kojoj je smještena gradska knjižnica te prostorije Pučkog otvorenog učilišta (sl. 19). Pučko otvoreno učilište organizira različite tečajeve specijalističkog obrazovanja, sudjeluje u organizaciji manifestacija i organizira različite izložbe i tribine. Zbog toga se nameće kao važni dionik u revitalizaciji povijesne jezgre. Zimsko kino ne služi samo kao kinodvorana za produkciju filmova, već se u njoj održavaju i koncerti, tribine, kazališne predstave te je stoga važno mjesto okupljanja. Od značajnih kulturnih institucija također treba izdvojiti i muzej Lapidarij. Valja napomenuti kako se neke kulturne manifestacije održavaju i u sakralnim objektima stoga se i za neke od njih poput Katedrale (crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije) i crkve sv. Križa može smatrati da uz primarnu sakralnu, imaju i sekundarnu kulturnu funkciju. Značajan je i područni odjel glazbene škole Ivana Matetića-Ronjgova čija se sadašnja lokacija već duže vremena spominje kao moguća lokacija gradskog muzeja. Na prostoru povijesne jezgre se smjestilo i devet udruga.



Sl. 19. Obrazovne i kulturne funkcije na prostoru naselja Rab

6.1.3. Stambena funkcija

Stambena funkcija mjeri se brojem stanova, stambenom površinom po stanovniku i brojem stanovnika koji žive na tom prostoru (Vresk, 2002). Na prostoru naselja Rab nalazi se ukupno 407 stanova od kojih su tek 222 stalno naseljeni (Tab. 13.). S obzirom da se grad više ne širi jer je prostor naselja Rab u potpunosti formiran, nema značajnih promjena u ukupnom broju stanova, a eventualne minimalne promjene rezultat su adaptacije postojećih zgrada. Promatrajući strukturu stanovanja prema načinu korištenja vidljivo je kako depopulacija, poremećaji na tržištu nekretnina i profitabilnost iznajmljivanja uzrokuju smanjenje broja stalno nastanjenih stanova i povećanje udjela ostalih kategorija. Prema Popisu iz 2011. godine stambenih površina u naselju Rab ima 28 736 m², odnosno 65,76 m²/st. Prema vlasništvu od 178 nastanjenih stanova, njih 156 je u privatnom vlasništvu. Najveći broj stanova je trosoban, a zatim slijede dvosobni stanovi (Izvor: 7). Prema prostornoj koncentraciji stambena funkcija je dominantna u poprečnim ulicama između Srednje i Gornje ulice, na Gornjoj ulici, u prostoru između Ulice biskupa Draga i Katedrale, te izvan povijesne jezgre na prostoru između „supermarketa“ i park - šume Komrčar.

Tab. 13. Način korištenja stanova u naselju Rab 2011. godine

	Ukupno	Stanovi za stalno stanovanje				Stanovi koji se koriste povremeno	Stanovi u kojima se samo obavljala djelatnost	
		Ukupno	Nastanjeni	Privremeno nenastanjeni	Napušteni	Za odmor i rekreaciju	Iznajmljivanje turistima	Ostale djelatnosti
Broj	407	222	178	31	13	174	4	7
Površina (u m□)	28 736	16 229	13 722	1 973	534	11 897	220	390

Izvor: 7.

Poljičak (2012) na primjeru Šibenika ističe kako su glavni problemi stanovanja u povijesnoj jezgri starost i zapuštenost, dotrajale instalacije, dotrajalost krova, slaba izolacija, dotrajalost drvenih dijelova, problem substandardnosti (nema lifta, nemogućnost priključka na internet, smanjena mogućnost unutarnjih adaptacija). Prilikom terenskih opažanja stanja povijesnog Grada Rab uočen je niz prostornih problema koji narušavaju autentičnost prostora povijesne jezgre Raba. Samo neki od njih su s ulice vidljiva električna zvona na ulazima i vanjske jedinice klima uređaja koji su vizualno neadekvatni prostoru povijesne jezgre, zatim devastirani portali, spomenici i grbovi obitelji, oštećeni povijesni natpisi na zgradama, neodržavanje gradskih zidina te čitavi niz neodržavanih zgrada pri čemu se prostor Donje ulice izdvaja kao cjelovita problemska zona (sl. 20; sl. 21). Važno je naglasiti da stanju nesređenosti prostora doprinosi nedovoljno strog sustav nadzora i kontrole provođenja planskih postavki te učestale izmjene prijedloga državnih institucija koje radi potrebe za punjenjem državnog i lokalnih proračuna omogućavaju legaliziranje objekata koji su prethodno svojom bespravnom izgradnjom uzrokovali devastaciju prostora.



Sl. 20. Primjer neadekvatno postavljenih vanjskih jedinica klima uređaja i kablova

Izvor: Dino Dokupil, 17.04.2017.



Sl. 21. Primjer neuređenosti Donje ulice

Izvor: Dino Dokupil, 17.04.2017.

6.1.4. Funkcija neizgrađenih površina

O važnosti funkcija neizgrađenih površina u svakodnevnom životu stanovnika svjedoči činjenica kako su upravo prijepori o načinima valorizacije javnih dobara poput plaža i javnih prostora poput trgova iznjedrili najbrojnije inicijative (Pokret otoka, Pravo na grad) koje se zalažu za participaciju građana, odnosno za pluralizaciju modela donošenja odluka o načinima upravljanja javnim dobrom. Neizgrađene površine čine ulice, trgovi, parkovi, parkirališta i prometnice. Promatrajući prostor naselja Rab kao najatraktivniji javni prostori izdvajaju se trgovi, parkovi i gradska riva.

Na prostoru naselja Rab tri se trga izdvajaju svojim značenjem kao važna u okupljanju i privlačenju sadržaja: Trg sv. Kristofora, Trg Municipium Arba i Trg slobode (sl. 22). Ostali trgovi su manji te nemaju većeg značaja, a gradska loža (forum) čija je originalna funkcija bila okupljanje, danas je terasa restorana te praktički nije javni prostor. Trg sv. Kristofora također je dijelom pod koncesijom ugostiteljskih objekata te trgovačkih klupa i kućica, no veći dio Trga je slobodan te je česta pozornica mnogih ljetnih manifestacija poput viteških igara. Na Trgu Municipium Arba izražena je dominacija ugostiteljskih objekata čije terase i prekrivaju značajan udio površine Trga. Među zelenim površinama ističu se park-šuma Komrčar te park „Dorka“ koji se nalazi na samoj kraju poluotoka podno Katedrale. Park-šuma Komrčar značajna je i kao rekreacijska zona sa *street workout* zonom, igralištem za djecu te brojnim šetnicama. Među ulicama uz tri glavne ulice u povijesnoj jezgri, valja

istaknuti i gradsku rivu te šetnicu koja prolazi podno gradskih zidina i park-šume Komrčar, a koja povezuje Trg slobode s gradskom plažom.

Neposredno uz gradsku rivu pruža se i jedina prometnica u naselju, a uz nju su smještena gradska parkirališta i tri privatna parkirališta koja su u vlasništvu hotela. Na prostoru naselja Rab i u zoni od desetak minuta hoda od povijesne jezgre ima sveukupno oko 750 parkirnih mjesta, od čega je oko 450 u koncesiji pod gradskom komunalnom tvrtkom Dundovo d.o.o, a ostala su privatna. Točan broj je teško utvrditi jer mnoga od njih nisu označena na odgovarajući način što ukazuje na probleme s parkirališnom infrastrukturom.



Sl. 22. Prikaz funkcija neizgrađenih površina na prostoru naselja Rab

6.2. Kulturna baština

Baština je dio kulture svakog društva. Doratli (2004) definira baštinu kao suvremeno korištenje elemenata povijesti koje društvo smatra vrijednima za različite svrhe bile one kulturne, ekonomske, političke ili socijalne. Ministarstvo kulture definira kulturnu baštinu kao zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita i očuvanje važno je za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta (Izvor: 16). Kulturna baština predstavlja jednu od osnovnih vrijednosti naše države, a jedan od temeljnih ciljeva planiranja je njena zaštita radi očuvanja identiteta prostora. Kroz postojanje crkvi, palača, zidina i ostalih spomenika društvo čuva svoj osjećaj povezanosti s prostorom i

kontinuitet svog postojanja. U današnje doba globalizacije i unifikacije, uloga kulturne baštine je važna jer naglašava jedinstvenost po kojoj se prostori razlikuju. Ekonomska važnost kulturne baštine ogleda se kroz razne mogućnosti proizvodnje proizvoda temeljenih na materijalnoj i nematerijalnoj kulturnoj baštini u cilju stimulacije konkurentnosti i kvalitetnijeg života. Ipak, pri svakoj ekonomskoj valorizaciji baštine valja imati na umu kako kulturna baština bez svog socijalnog okruženja gubi smisao i kako se prilikom rekonstrukcija spomenika i arhitektonskih objekata i pronalaženja novih načina njihova korištenja ne smije napraviti poremećaj u strukturi i/ili karakteru čitavog entiteta.

Kulturnu baštinu Republike Hrvatske čine pokretna i nepokretna dobra od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkoga i znanstvenog značaja (Izvor: 16). Prvi korak u valorizaciji kulturne baštine je njena identifikacija. Prema dostupnim podatcima iz registra kulturne baštine Republike Hrvatske, nepokretna kulturna dobra na prostoru naselja Rab klasificiraju se na kulturno-povijesnu cjelinu, sakralno-profanu graditeljsku baštinu, profanu graditeljsku baštinu i sakralnu graditeljsku baštinu (tab. 14). Kompletni prostor povijesne urbane cjeline Raba zaštićen je kao kulturno-povijesna cjelina, a među zaštićenim građevinama dominiraju objekti sakralne namjene.

Tab. 14. Zaštićeno nepokretno kulturno dobro na prostoru naselja Rab

NEPOKRETNO KULTURNO DOBRO			
Oznaka	Naziv kulturnog dobra	Pravni status	Klasifikacija
Z-2700	Povijesna urbana cjelina Raba	zaštićeno kulturno dobro	kulturno-povijesna cjelina
Z-143	Ostaci crkve sv. Ivana, samostana i zvonika	zaštićeno kulturno dobro	sakralno-profana graditeljska baština
Z-1994	Benediktinski samostan sv. Andrije apostola	zaštićeno kulturno dobro	sakralno-profana graditeljska baština
Z-138	Kneževa palača, Trg Municipium Arba bb	zaštićeno kulturno dobro	profana graditeljska baština
Z-141	Palača Nimira, mala, Donja ulica bb	zaštićeno kulturno dobro	profana graditeljska baština
Z-139	Katedrala sv. Marije	zaštićeno kulturno dobro	sakralna graditeljska baština
Z-140	Veli zvonik	zaštićeno kulturno dobro	sakralna graditeljska baština
Z-142	Kapela sv. Franje	zaštićeno kulturno dobro	sakralna graditeljska baština
Z-2204	Crkva Sv. Križa	zaštićeno kulturno dobro	sakralna graditeljska baština
P-5659	Loža u gradu Rabu	preventivno zaštićeno kulturno dobro	profana graditeljska baština

Izvor: 13.

Zaštićena pokretna kulturna dobra na prostoru naselja Rab klasificiraju se na sakralne/religijske predmete, arheološku građu, knjižničnu građu i glazbeni instrument (tab. 15). Osim što je primjetna dominacija klase sakralnih/religijskih predmeta i ostala klasificirana dobra pretežno se nalaze u sakralnim građevinama.

Tab. 15. Zaštićeno pokretno kulturno dobro na prostoru naselja Rab

POKRETNO KULTURNO DOBRO				
Oznaka	Naziv kulturnog dobra	Vrsta kulturnog dobra	Pravni status	Klasifikacija
Z-5270	Četiri pozlaćene pločice	pokretno kulturno dobro - zbirka	zaštićeno kulturno dobro	sakralni/religijski predmeti
RRI-141	Inventar crkve sv. Marije Velike	pokretno kulturno dobro - zbirka	zaštićeno kulturno dobro	sakralni/religijski predmeti
RRI-60	Arheološka zbirka	pokretno kulturno dobro - zbirka	zaštićeno kulturno dobro	arheološka građa
Z-5265	40 fragmenata iluminiranog evanđelistara	pokretno kulturno dobro - pojedinačno	zaštićeno kulturno dobro	knjižnična građa
Z-2875	Orgulje u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije	pokretno kulturno dobro - pojedinačno	zaštićeno kulturno dobro	glazbeni instrument
Z-5264	Slika „Bogorodica s djetetom" iz crkve sv. Justine	pokretno kulturno dobro - pojedinačno	zaštićeno kulturno dobro	sakralni/religijski predmeti
Z-5258	Oltarna slika „Sv. Marije od Ružarija" iz crkve sv. Andrije	pokretno kulturno dobro - pojedinačno	zaštićeno kulturno dobro	sakralni/religijski predmeti
Z-1953	Oltar sv. Antuna Opata iz Crkve sv. Antuna Opata	pokretno kulturno dobro - pojedinačno	zaštićeno kulturno dobro	sakralni/religijski predmeti
Z-1956	Pala sv. Dominika u crkvi sv. Andrije Apostola	pokretno kulturno dobro - pojedinačno	zaštićeno kulturno dobro	sakralni/religijski predmeti
Z-558	Poliptih „Raspeće sa svecima" iz crkve sv. Justine	pokretno kulturno dobro - pojedinačno	zaštićeno kulturno dobro	sakralni/religijski predmeti
P-4843	Slika „Bogorodica s djetetom, sv. Šimunom Bogoprimcem i Ivanom Evanđelistom“	pokretno kulturno dobro - pojedinačno	preventivno zaštićeno kulturno dobro	sakralni/religijski predmeti

Izvor: 13.

Uz registriranu kulturnu baštinu u Registru kulturne baštine, u Prostornom planu uređenja Grada Raba kao vrijedna kulturna baština na prostoru naselja Rab istaknute su arheološke zone prapovijesna antika i ruševna kapela, zatim sakralna građevinska baština koju čine sv. Andrija s benediktinskim samostanom, crkva sv. Nikole, crkva sv. Antuna opata i crkva sv. Ante Padovanskog, sakralno-profana graditeljska baština koju čine sv. Justina i sv. Kristofor te profana graditeljska baština koju čine gradski bedemi i kula gradskog sata.

Javni interes u području kulturne baštine određuje se kulturnom politikom, a kulturnu politiku definira Ministarstvo kulture. Ipak i jedinica lokalna zajednice, osim propisivanja spomeničke rente, ima mogućnosti djelovanja na kulturnu baštinu kroz integriranje kulturne baštine u svoje razvojne koncepcije vezane ne samo uz razvoj turizma, već i obrazovanja te svih ostalih grana gospodarstva. Kao glavna komodifikacijska sila za pretvaranje kulture u proizvod ističe se kulturni turizam. Iako je kulturni turizam iz ekonomske perspektive način na koji zajednica može ekonomski valorizirati svoju baštinu, mora se voditi briga da ne dođe

do prevelike koncentracije na pružanje kvalitetne usluge turistima, a zanemarivanje potreba lokalnog stanovništva. Pretjerana ekonomska valorizacija kulturne baštine je negativna jer može dovesti do iseljavanja stanovništva čime grad postaje muzejski eksponat, odnosno tzv. „kulisa za odvijanje turizma“. Kako bi se održala živost kulturne baštine gradovi trebaju biti vitalni što znači da se prilikom valorizacije kulturne baštine ne smije uzimati u obzir samo ekonomska dobit nego i kvaliteta življenja i zadovoljstvo građana. Istraživanja pokazuju kako zadovoljstvo stanovništva razvojem turizma ovisi o koristima koje oni imaju, tako oni koji žive od turizma imaju pozitivan stav prema turizmu, dok oni koji nemaju izravne koristi od turizma, a percipiraju troškove turizma, imaju negativan stav prema turizmu (Nunkoo, Ramkissoon, 2012). Zeayter i Masour (2017) tvrde kako se strategija kulturnog turizma, unatoč svim pokušajima, ne može održati jer su gentrifikacija i muzejizacija prepreke za postizanje društvene održivosti pa se ciljevi poput utvrđivanja funkcionalne cjelovitosti kako bi se izbjegla muzejizacija, izbjegavanja replikacije kako bi se poboljšala vizualna kvaliteta očuvanog urbanog artefakta i održavanje društvenog konteksta i žive tradicije ne mogu istovremeno realizirati. U istom radu se predviđa kako je pristup temeljen na prostoru, kao što je pristup „povijesnom urbanom krajoliku“, predstojeći put upravljanja baštinom. Koncept „povijesnog urbanog krajolika“ povezuje materijalne i nematerijalne dijelove baštine te grad ili urbano područje smatra procesom, a ne objektom, odnosno povijesna gradska jezgra ili zaštićena spomenička zona se ne percipira samo unutar strogo određenih granica nego kao posljedica šireg prostornog, kulturnog i geografskog konteksta s kojim je nedjeljivo povezana. Ističe se kako je upravo povezivanje materijalnih i nematerijalnih elemenata baštine i pristup kulturnoj baštini kao sastavnom elementu prostora glavna stvar i ključ u nadolazećim teorijama o očuvanju baštine (Zeayter i Masour, 2017).

7. Institucionalni kapaciteti za upravljanje razvojem

Upravljanje razvojem provodi se kroz javni, privatni i civilni sektor. Javni sektor podrazumijeva tijela jedinica lokalne i područne samouprave, privatni sektor obuhvaća obrte i poduzeća, a civilni sektor zaklade i udruge. Upravljanje razvojem trebalo bi se odvijati u suradnji sva tri sektora pri čemu bi vodeću ulogu u planiranju i razvoju trebao imati javni sektor. Važno je spomenuti i ulogu lokalnih akcijskih grupa koje kao lokalna partnerstva povezuju dionike sva tri sektora. Na pitanje što određuje dobru gradsku upravu koja kvalitetno upravlja razvojem nema jednoznačnog odgovora, no UNDP u publikaciji „Ponovna izgradnja državnih struktura“ ističe da dobro javno upravljanje predstavlja „kombinaciju demokratske i djelotvorne uprave“ (Koprić, 2012). S obzirom da smo postojeće udruge i strukturu poslovnih subjekata obradili u prethodnim poglavljima u ovom će se analizirati struktura i učinkovitost u upravljanju razvojem javnog sektora Grada Raba.

Upravna tijela Grada Raba čine gradsko vijeće kao predstavničko tijelo te gradonačelnik i gradska uprava kao izvršna tijela. Prema Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 137/15) općine i gradovi u svom samoupravnom djelokrugu obavljaju poslove kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a koji Ustavom ili zakonom nisu dodijeljeni državnim tijelima i to osobito vezane uz uređenje naselja i stanovanja, prostorno i urbanističko planiranje, komunalno gospodarstvo, brigu o djeci, socijalnu skrb, primarnu zdravstvenu zaštitu, socijalnu skrb, brigu o djeci, odgoj i osnovno obrazovanje, kulturu, tjelesnu kulturu i sport, zaštitu potrošača, zaštitu i unaprjeđenje prirodnog okoliša, protupožarnu i civilnu zaštitu, promet i ostale poslove. Gradska uprava Grada Raba sastoji se od četiri upravna odjela (tab. 16.). Uz to, na službenim stranicama grada ističe se kako je grad osnivač/suosnivač tri trgovačka društva (dva komunalna i radija Rab) i pet gradskih ustanova (Pučko otvoreno učilište, gradska knjižnica, gradski vrtić „Pahuljica“, crveni križ i DVD Rab).

Ono što obilježava odnos između upravnih odjela gradske uprave te gradskih poduzeća i ustanova je nedovoljna razina suradnje i koordinacije. Kao primjer može se navesti zaključak iz razgovora s zaposlenicima komunalnog poduzeća Dundovo d.o.o. kako gradska uprava i komunalna poduzeća vode različite evidencije podataka o identičnim stvarima (npr. podatci vezani uz promet), ali ih međusobno ne dijele. Uz to, komunalna tvrtka Dundovo d.o.o. mora plaćati koncesiju Gradu Rabu za obavljanje komunalnih poslova iz vlastitog djelokruga, umjesto da ostvarenu dobit ulaže u poboljšanje komunalnog sustava. Promatrajući sistematizaciju zaposlenih vidljiv je relativno veliki broj zaposlenih s obzirom na to čime se

gradska uprava u stvarnosti operativno bavi, no istodobno su pojedini upravni odjeli potkapacitirani profesionalnim ljudskim resursima (npr. upravni odjel za prostornog uređenje, gospodarstvo i turizam s tri zaposlenika) da bi se mogli u potpunosti baviti svojim djelokrugom poslova i voditi upravljanje razvojem na višoj razini od dosadašnje. Primjerice, odjeli gradske uprave ne vode sustavnu evidenciju i praćenje stanja u brojnim oblastima za koja su zadužena (npr. evidencije napuštenih prostora, evidencija ukupnih prometnih površina i njihova stanja…), te u potpunosti izostaje evaluacija rezultata provedenih politika.

Poteškoće u objektivnoj ocjeni učinkovitosti ovakve sistematizacije gradske uprave i njenih ljudskih potencijala uzrokovane su činjenicom kako u Hrvatskoj, osim prethodno načelno navedenih usluga u Zakonu, ne postoji konkretno specifiran popis javnih usluga koje bi lokalna samouprava morala pružati lokalnoj zajednici. Ipak, s obzirom na stručnu kvalifikaciju zaposlenih u upravnim odjelima kao nužnost se ističe poticanje raznovrsnosti kadra zapošljavanjem i drugih struka osim pravnika i ekonomista. Za veću učinkovitost samih ljudskih kapaciteta potreban je i razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija u javnom upravljanju čime će se poboljšati komunikacija s građanima (web servisi) i olakšati praćenje stanja u prostoru (uspostavljanje GIS-a). Jačanje stručnog profesionalnog kapaciteta te racionalna organizacija lokalnih javnih uprava i službi od osobitog je značaja u sklopu strateškog planiranja i pristupa razvoju odozdo u kojem dolaze do izražaja ljudski resursi, lokalno znanje, kreativnost i inovativnost u poticanju razvojnih programa te participacija, koordiniranje i vrednovanje.

Tab. 16. Sistematizacija radnih mjesta u gradskoj upravi Grada Raba

GRADSKA UPRAVA			
Upravni odjel za opće poslove i društvene djelatnosti	**Upravni odjel za komunalni sustav i zaštitu okoliša**	**Upravni odjel za prostorno uređenje, gospodarstvo i turizam**	**Upravni odjel za financije**
- Pročelnik upravnog odjela za opće poslove i društvene djelatnosti	- Pročelnik upravnog odjela za komunalni sustav i zaštitu okoliša	- Pročelnik upravnog odjela za prostorno uređenje, gospodarstvo i turizam	- Pročelnik upravnog odjela za financije
- Savjetnik za pravne i kadrovske poslove	- Savjetnik za komunalne poslove	- Savjetnik za prostorno planiranje	- Viši stručni suradnik za financije
- Viši stručni savjetnik za odnose s javnošću i protokol	- Savjetnik za komunalni doprinos i druge komunalne poslove	- Stručni suradnik za gospodarstvo i turizam	- Referent za financije i praćenje prihoda i rashoda
- Administrativni tajnik	- Viši stručni suradnik za komunalno-pravne odnose		- Referent za razrez i naplatu poreza
- Referent za uredsko poslovanje, pisarnicu i arhiv	- Referent za komunalnu naknadu i spomeničku rentu		- Knjigovodstveno-računovodstveni referent
- Savjetnik za društvene djelatnosti	- Referent komunalni redar		- Referent blagajnik likvidator
- Spremačica	- Referent prometni redar		

Izvor: 15.

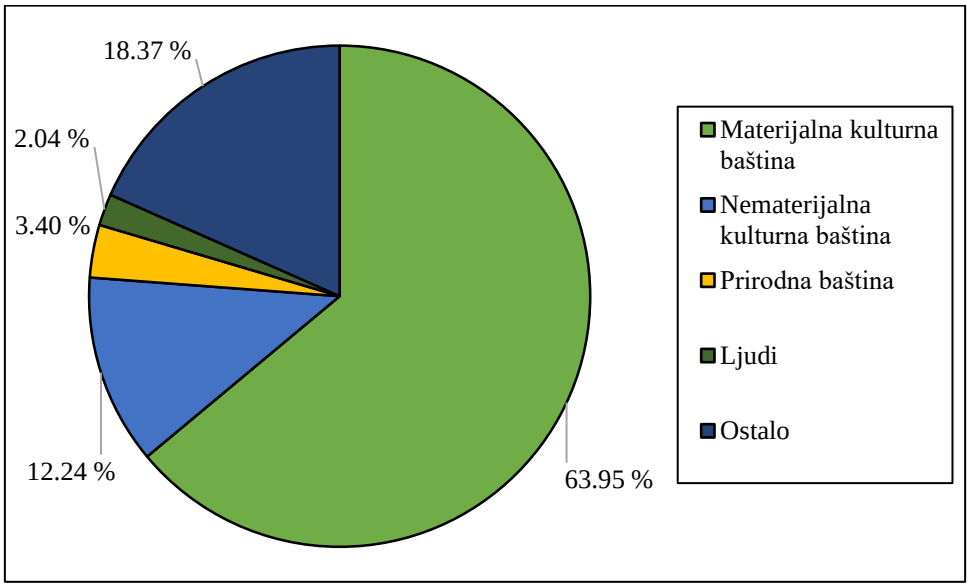
Uz ljudske potencijale jedan od najčešćih indikatora mjerenja djelotvornosti općina i gradova je fiskalno-financijski kapacitet. Pritom se kao indikator uzima sposobnost jedinice lokalne samouprave da svojim prihodima pokrije rashode. Negativnost takvog mjerenja učinkovitosti je što se ne vrednuje kvaliteta i raspon usluga koje jedinica lokalne samouprave pruža građanima, već isključivo njezin financijski učinak koji, iako u prvom redu ovisi o stupnju gospodarske razvijenosti lokalne samouprave, je znatno otežan činjenicom kako se jedinice lokalne samouprave financiraju iz manje kvalitetnih poreza u odnosu na državnu razinu (Koprić, 2012). S obzirom na akumulirane dugove u gradskoj blagajni, zadnjih nekoliko proračuna Grada Raba prvenstveno je usmjereno na smanjivanje minusa, stoga se promatrajući njegove stavke može zaključiti kako je on prvenstveno usmjeren na alokaciju i redistribuciju financijskih sredstava. Iako postoji praćenje namjene proračunskih sredstava ne postoje podatci o konkretnim rezultatima trošenja tog novca pa je učinkovitost samog proračuna i njegovu razvojnu ulogu teško objektivno ocijeniti.

Uloga jedinica lokalne samouprave je i uvažavanje potreba za stvarnom i neposrednom participacijom građana u vlasti i upravi koja dovodi do demokratizacije samog političkog sustava i osnažuje demokratski potencijal lokalne zajednice te očuvanje lokalnog identiteta koji je jedan od preduvjeta aktivnog sudjelovanja u upravljanju lokalnim poslovima (Radman, 2016). S obzirom na učestalost održavanja mjesnih zborova, javnih rasprava, prezentacija i ostalih načina uključivanja građana u raspravu o razvojnim temama, može se zaključiti kako javni sektor Grada Raba nedovoljno učinkovito radi na participaciji građana u procesima odlučivanja i upravljanja razvojem. U konačnici, u skladu sa svim nabrojenim ulogama javnog sektora valja zaključiti kako bi se prilikom određivanja njegove učinkovitosti trebalo u obzir uzeti i prihvaćenost samih indikatora mjerenja od strane lokalne zajednice na koju se javne usluge odnose.

8. Rezultati anketnog istraživanja

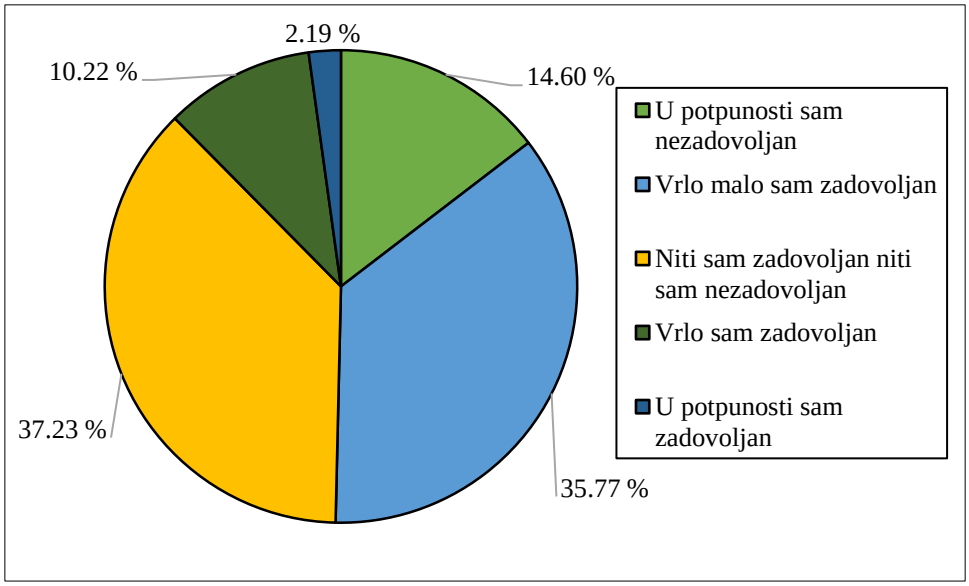
U anketnom istraživanju koristila su se dva tipa pitanja. Otvorenim tipom pitanja nastojalo se dobiti spontane odgovore ispitanika o određenim problemima kako bi se dobio detaljniji uvid u doživljaje povijesne jezgre od strane stanovnika otoka i njihovo poimanje problematike revitalizacije povijesnog grada Raba. Zatvoreni tip pitanja postavljen je na način da su iznese određene tvrdnje/prijedlozi te su ispitanici na likertovoj skali ocjenama 1 (ne slažu se/ nisu zadovoljni) – 5 (potpuno se slažu/u potpunosti su zadovoljni) izražavali razinu slaganja/zadovoljstva s navedenim tvrdnjama i prijedlozima.

Pitanjem na što vas asocira pojam baština povijesnog grada Raba, nastojalo se doznati na koji način stanovnici otoka doživljavaju povijesni grad Rab. Dobiveni odgovori potom su selektirani u pet kategorija. Najčešće je bila spomenuta materijalna kulturna baština koju je spomenulo gotovo dvije trećine ispitanika, pritom najčešće navodeći zvonike (navela ih je polovica ispitanika) (sl. 23). Uz to, često su još spomenute crkve, zidine, uličice, palače… Elementi nematerijalne kulturne baštine spomenuti su u 12,24 % odgovora, pri čemu su najčešće navođene manifestacije poput Rabske fjere te tradicijski običaji antike i srednjovjekovlja. Prirodna baština čini 3,40 % odgovora te označava odgovore park Komrčar, park Dorka i plaže. Kategoriju ljudi čine odgovori koji se odnose na neke poznate ličnosti poput Markantuna de Dominisa te kicare (naziv za stanovnike povijesne jezgre Raba) koji su također navedeni među odgovorima. Kategoriju ostalo koja je druga najzastupljenija u odgovorima, čine svi ostali odgovori među kojima dominiraju opisi grada kao nečeg starog i autentičnog te opisi grada kao lijepog, ali neuređenog, oronulog i dotrajalog.



Sl. 23. Odgovori na anketno pitanje : „Molimo Vas da napišete nekoliko riječi na koje Vas asocira pojam „baština povijesnog grada Raba“ ?“

Na pitanje o zadovoljstvu sadašnjim razvojem grada Raba, tek je 2,19 % ispitanika odgovorilo kako je u potpunosti zadovoljno, dok je njih 10,22 % vrlo zadovoljno, što označava da je manje ispitanika u nekoj mjeri zadovoljno dosadašnjim razvojni obrascima, nego što ih je u potpunosti nezadovoljno (14,60 %) (sl. 24). Najveći udio ispitanika nije niti zadovoljno niti nezadovoljno (37,23 %), a odmah zatim slijede oni koji su vrlo malo zadovoljni (35,77 %). Ukoliko bismo odgovore pretvorili u ocjene 1 – 5, prosječna ocjena zadovoljstva razvojem bi bila 2,5.



Sl. 24. Odgovori na anketno pitanje: „Koliko ste zadovoljni sadašnjim razvojem povijesnog grada Raba?“

U sljedećem pitanju bili su navedeni određeni razlozi (nedovoljno kvalitetnog) razvoja povijesnoga grada Raba te su ispitanici trebali ocijeniti njihovu važnost ocjenama od 1 (u potpunosti nevažan razlog) do 5 (u potpunosti važan razlog). Kao najvažniji razlog nedovoljno kvalitetnog razvoja grada Raba, ispitanici su izdvojili nedostatak javnih investicija (prosječna ocjena 3,80), a s minimalno manjim prosječnim ocjenama odmah zatim slijede neodgovarajući razvoj turizma i nedovoljna koordinacija turističke ponude u gradu (3,78) te nedovoljna suradnja između Grada Raba, lokalnog stanovništva i poslovnih subjekata u gradu (3,77) (tab. 17). Upravo su navedeni razlozi i dominirali kao teme razgovora koje su vršeni s ispitanicima nakon ispunjenih anketnih upitnika. Učestale su bile pritužbe kako su neodgovarajuća ponuda robe sumnjivog porijekla u trgovačkim poslovnim objektima u Srednjoj ulici te indiferentnost grada prema rješavanju „goruićih“ pitanja poput devastirane Donje ulice, uzrokovali padom ugleda i narušili sami identitet povijesne jezgre,

zbog čega i neki od ispitanika koji ne žive u naselju Rab više ne žele ići u povijesnu jezgru. Razgovarajući sa stanovnicima povijesne jezgre, bilo je očigledno njihovo nastojanje da se opravdaju kako oni nisu ograničavajući čimbenik razvoja radi njihovih pojedinačnih buni protiv nekih poslovnih subjekata (najčešće radi prejake buke), za što ih prema njihovim riječima dio stanovnika otoka optužuje, već kako se oni zalažu za oblike turizma i zabave prikladne sredini kakva je povijesna jezgre pritom učestalo navodeći kao najprikladniji razvojni smjer kulturni turizam. Kao važan razlog nedovoljno kvalitetnog razvoja grada Raba ispitanici su izdvojili i nedostatak inovativnog i poduzetnog lokalnog stanovništva (3,70). Zatim su slijedili nesređeni prometni sustav na prostoru grada Raba (3,42) te nepovoljna dobna struktura stanovništva koje živi u gradu (3,40). Kao razlog razvoja s najmanjom prosječnom ocjenom, izdvojeno je premještanje sadržaja iz povijesnog grada Raba (2,99).

Tab. 17. Odgovori na anketno pitanje: „Ocijenite važnost navedenih razloga za razvoj povijesnog grada Raba, ocjenama od 1 (u potpunosti nevažan razlog) do 5 (u potpunosti važan razlog)“

Razlozi	Prosječna ocjena
Premještanje sadržaja (pošte, tržnice) iz povijesnog grada Raba	2,99
Neodgovarajući razvoj turizma i nedovoljna koordinacija turističke ponude u gradu	3,78
Nedostatak javnih investicija	3,80
Nedovoljna suradnja između Grada Raba, lokalnog gradskog stanovništva i poslovnih subjekata u gradu	3,77
Nedostatak inovativnog i poduzetnog lokalnog stanovništva	3,70
Nepovoljna dobna struktura stanovništva koje živi u gradu	3,40
Nesređeni prometni sustav na prostoru Grada Raba	3,42

Na pitanje o važnosti pojedinih dionika za razvoj, ispitanici su ponovno odgovarali ocjenjujući njihovu važnost ocjenom 1-5. Najveću prosječnu ocjenu je dobio Grad Rab (4,17) što nam ukazuje kako ljudi smatraju da bi gradska uprava trebala biti pokretač i voditelj revitalizacijskih procesa u povijesnoj jezgri. Zatim slijede lokalno stanovništvo (3,88) i poslovni subjekti (3,50). Država je dobila prosječnu ocjenu (3,18), dok je najmanju prosječnu ocjenu dobio LAG Mentorides (2,89) kojem Grad Rab pripada (tab. 18.). Niska prosječna ocjena LAG-u Mentorides prvenstveno je rezultat neznanja za njegovo postojanje

koje proistječe iz neaktivnosti navedenog LAG-a. Od svih ispitanika „licem u lice“ tek je dvoje znalo što su uopće lokalne akcijske grupe, a od navedenih dvoje samo jedan da je Grad Rab član LAG-a Mentorides.

Tab. 18. Odgovori na anketno pitanje: „Ocijenite važnost pojedinih dionika za razvoj povijesnog grada Raba ocjenama od 1 (u potpunosti nevažan dionik) do 5 (u potpunosti važan dionik)“

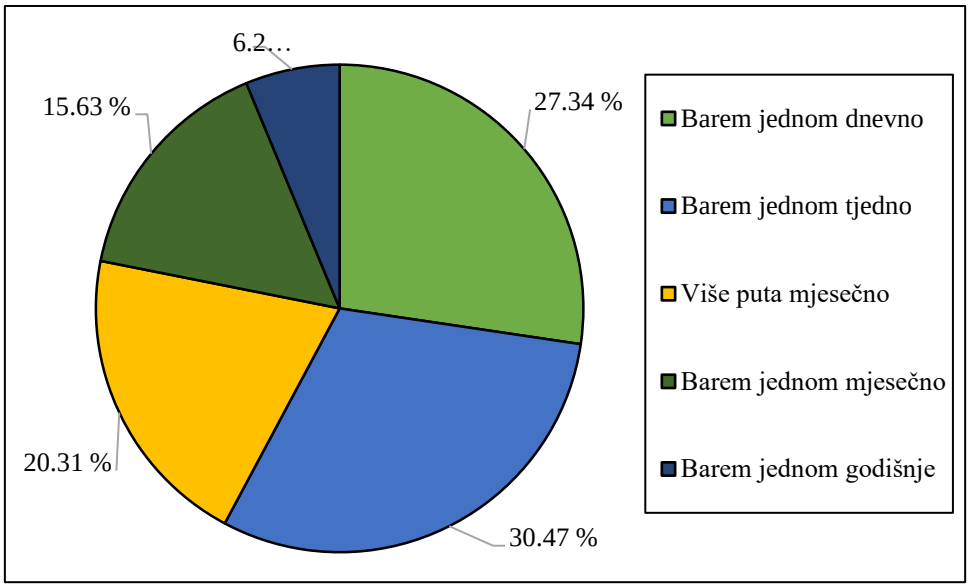
Dionici	Prosječna ocjena
Država	3,18
Grad Rab	4,17
LAG Mentorides	2,89
Poslovni subjekti	3,50
Lokalno stanovništvo	3,88

Na pitanje o uzrocima depopulacije povijesnog grada Raba ispitanici su također odgovarali ocjenama 1-5. Kao najvažniji uzrok pada broja stanovnika ispitanici su izdvojili visoku cijenu nekretnina koja motivira vlasnika na prodaju ili iznajmljivanje nekretnina (prosječna ocjena 3,71) (tab. 19). Zatim slijedi odgovor nedostatak opskrbnih usluga i ostalog sadržaja tokom zimskih mjeseci (3,58). Ovaj odgovor možemo smatrati pomalo i začuđujućim s obzirom da su isti ispitanici prethodno na pitanje o važnosti pojedinih razloga za razvoj povijesnog grada Raba odgovorili kako je premještanje sadržaja iz povijesnog grada Raba najmanje važan razlog za razvoj povijesnog grada Raba te ga vrednovali prosječnom ocjenom važnosti 2,99. Kao treći uzrok depopulacije ispitanici su vrednovali previsoku cijenu troškova života (3,32), a zatim slijede prometni problemi u povijesnom gradu Rabu (3,27). Kao najmanje bitan razlog ispitanici su istaknuli lošiju kvalitetu života uzrokovanu bukom i masovnošću u ljetnim mjesecima (2,84), a zanimljivo je kako su na ovaj odgovor najveću prosječnu ocjenu dali ispitanici koji imaju prebivalište izvan Raba (prosječna ocjena 3,40), dok između odgovora stanovnika naselja Rab i ostalih naselja nema značajne razlike u odnosu na prosječnu ocjenu.

Tab. 19. Odgovori na anketno pitanje: „Ocijenite navedene uzroke pada broja stanovnika u povijesnom gradu Rabu ocjenama od 1 (u potpunosti nevažan uzrok) do 5 (u potpunosti važan uzrok)“

Uzroci	Prosječna ocjena
Previsoka cijena troškova života (visoka cijena održavanja, adaptacije...)	3,32
Nedostatak opskrbnih usluga i ostalog sadržaja tokom zimskih mjeseci	3,58
Lošija kvaliteta života uzrokovana bukom i masovnosti u ljetnim mjesecima	2,84
Visoka cijena nekretnina koja motivira vlasnike na prodaju ili iznajmljivanje nekretnina	3,71
Prometni problemi u povijesnom gradu Rabu	3,27

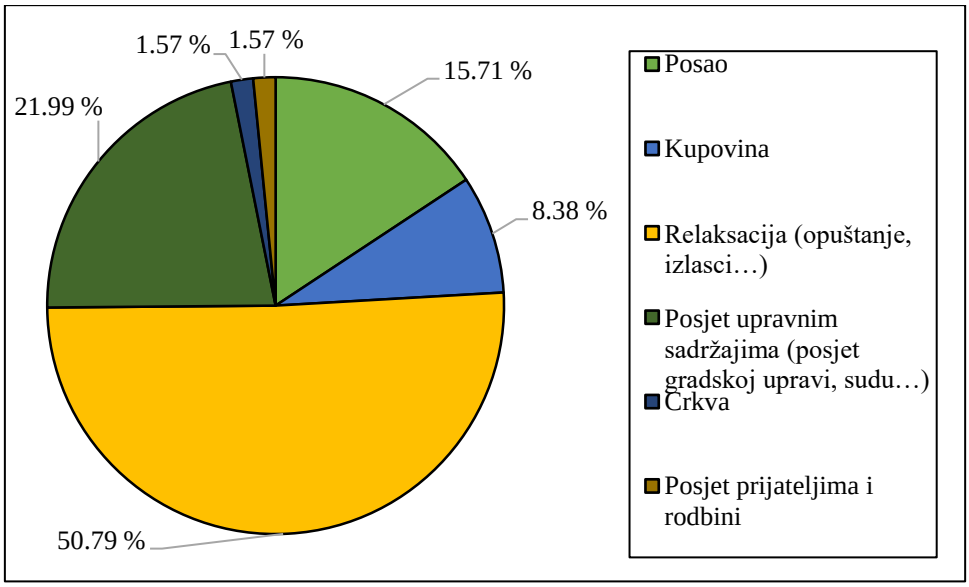
Prilikom vrednovanja odgovora na pitanje o učestalosti posjeta povijesnom gradu Rabu treba napomenuti kako je najveći udio ispitanika iz Banjola i Palita koja su susjedna naselju Rab te je za pretpostaviti da stanovnici tih naselja ipak češće posjećuju naselje Rab, nego što ga posjećuju stanovnici udaljenijih naselja. Najveći udio ispitanika posjećuje povijesni grad Rab barem jednom tjedno (30,47 %) (sl. 25). Visoki je i udio stanovnika koji posjećuju povijesni grad Rab barem jednom dnevno (27,34 %), a zatim slijedi odgovor više puta mjesečno (20,31 %). Barem jednom mjesečno povijesni grad Rab posjećuje 15,63 % ispitanika, a barem jednom godišnje 6,25 % ispitanika.



Sl. 25. Odgovori na anketno pitanje: „Ukoliko niste iz povijesnog grada Raba, koliko često putujete u povijesni grad Rab?“

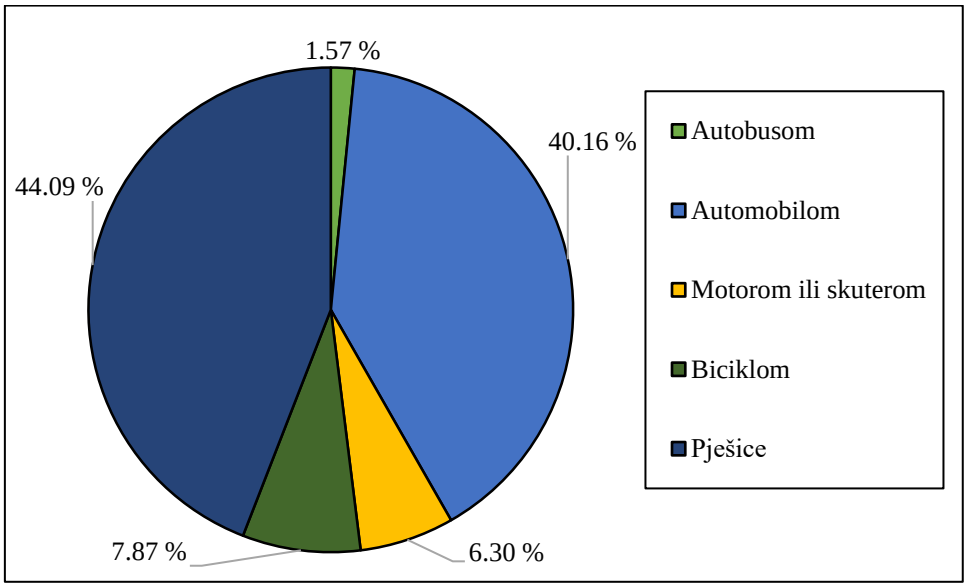
Odgovori o učestalosti posjeta povijesnom gradu Rabu u vezi su s odgovorima o glavnim razlozima posjete povijesnom gradu Rabu. Prilikom odgovora na razloge posjeta povijesnom

gradu Rabu, uz četiri ponuđena odgovora dio ispitanika je kao odgovore u rubriku nešto drugo dodao posjet crkvi i/ili posjet rodbini i prijateljima. Također, valja napomenuti kako je moguće bilo zaokružiti maksimalno dva odgovora. Najčešći razlog putovanja u povijesni grad Rab je relaksacija (50,79 %) (sl. 26). Ovaj odgovor dijelom je posljedica velikog udjela mlađe populacije među ispitanicima, koja vikendom izlazi u noćne provode u povijesnu jezgru, a istovremeno je odgovor i u direktnoj vezi s funkcionalnim stanjem na prostoru naselja Rab (dominantne uslužne djelatnosti). Sljedeći odgovor po učestalosti je posjet upravnim sadržajima (21,99 %), a zatim slijedi odgovor posao (15,71 %) koji dijelom objašnjava visoki udio ispitanika koji povijesni grad Rab posjećuju svakodnevno. Radi kupovine povijesni grad Rab posjećuju 8,38 % stanovništva, a iz razgovora s ispitanicima se može zaključiti kako je to posljedica sezonalnoga rada trgovačkih objekata i nezadovoljstva stanovništva trgovačkom ponudom u povijesnom gradu Rabu. Odgovore posjet crkvi i posjet rodbini i prijateljima navelo je po troje ispitanika.



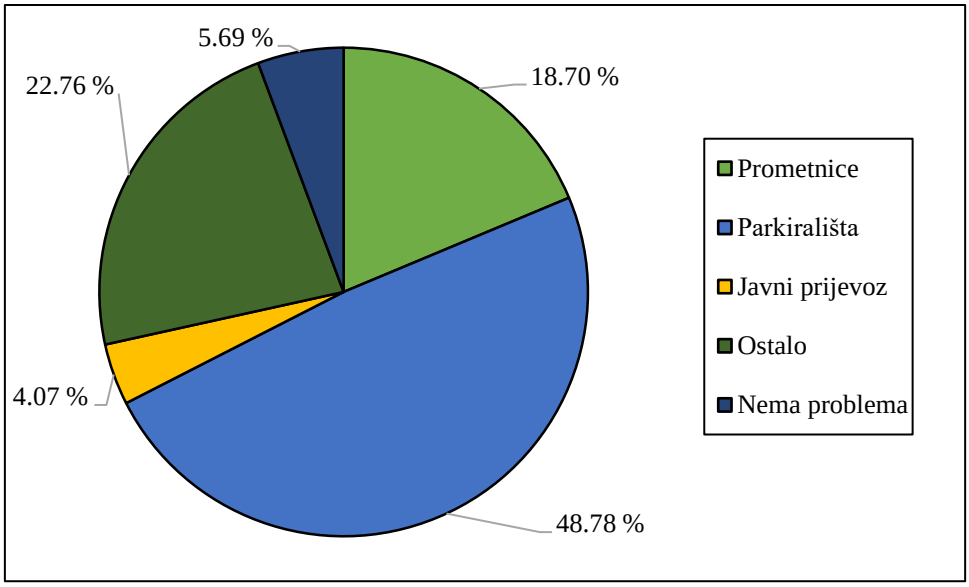
Sl. 26. Odgovori na anketno pitanje: „Ukoliko niste iz povijesnog grada Raba, odaberite glavne razloge vašeg posjeta njemu (smijete maksimalno zaokružiti dva odgovora)?“

Najviše ispitanika do povijesnog grada Raba dolazi pješice (44,09 %), što je ponovno povezano s visokim udjelom ispitanika iz povijesnom gradu Rabu bliskih naselja, Banjola i Palita (sl. 27). Drugi odgovor po učestalosti je automobil (40,16 %). Svi ostali odgovori imaju manje od 10 %. Biciklom u povijesni grad dolazi 7,87 % ispitanika, motorom ili skuterom 6,30 %, a autobusom 1,57 % ispitanika. Ovakav niski udio korisnika autobusa, usprkos činjenici kako većina stanovnika živi bliže povijesnom gradu Rabu, svejedno ukazuje na iznimno slabu korištenost javnog gradskog prijevoza na otoku.



Sl. 27. Odgovori na anketno pitanje: „Ukoliko niste iz povijesnog grada Raba, kako najčešće putujete do povijesnog grada Raba“

Odgovori na otvoreno pitanje „što smatrate ključnim prometnim problemom za razvoj povijesnog grada Raba?“ selektirani su u pet kategorija (sl. 28). Najviše se odgovora odnosilo na kategoriju parking pri čemu su ispitanici kao probleme izdvajali nedovoljan broj parkirališnih mjesta te previsoku cijenu parkinga. Sljedeća po učestalosti je kategorija odgovora ostalo. U toj kategoriji najučestaliji odgovor je bio kako treba u potpunosti zabraniti promet u povijesnoj jezgri s izuzetkom dostavnih vozila i vozila u vlasništvu stanara povijesne jezgre. Uz to, u navedenu kategoriju pripadaju i odgovori o nebrizi lokalne samouprave za promet, prometnoj nekulturi vozača, lošoj prometnoj politici itd. Slijedeća kategorija odgovora po učestalosti je bila prometnice, u koju pripadaju odgovori vezani uz loše stanje i neadekvatnu širinu kolnika. Nedovoljno dobra povezanost povijesne jezgre s ostatkom otoka putem javnog gradskog prijevoza spomenuta je u 4 % odgovora, dok 5,69 % ispitanika smatra da u prometu nema većih problema.



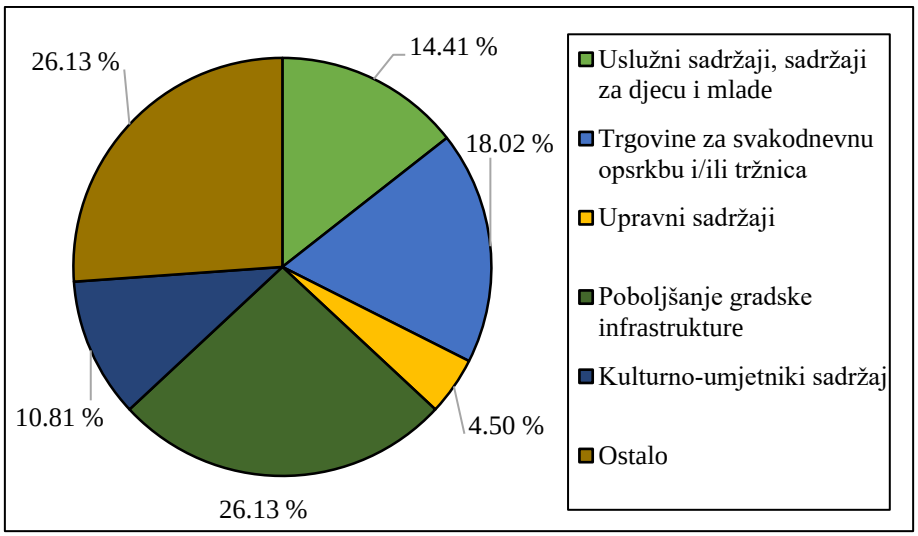
Sl. 28. Odgovori na anketno pitanje: „Što smatrate ključnim prometnim problemom za razvoj povijesnog grada Raba?“

Kao najvažniju aktivnost za razvoj povijesnog grada Raba ispitanici su izdvojili regulaciju vrsta poslovnih subjekata u svrhu koordinacije ponude (poticanja raznovsrnosti) (prosječna ocjena 4,07), a zatim slijedi fizionomska obnova ulica (3,91) (tab. 20). Upravo te dvije aktivnosti predstavljaju rješenja za dva razloga koja su prethodno ispitanici vrednovali kao najvažnije za nedovoljno kvalitetan razvoj povijesnog grada (nedostatak javnih investicija i neodgovarajući razvoj turizma i nedovoljna koordinacija turističke ponude u gradu). Prema učestalosti odgovora nakon navedenih aktivnosti slijede rješavanje problema prometa na prostoru povijesnog grada Raba (3,82) te poticanje stanovanja u povijesnom gradu Rabu (3,60). Najmanjom prosječnom ocjenom ispitanici su ocijenili aktivnost financijskih poticaja poslovnim subjektima (3,37).

Tab. 20. Odgovori na anketno pitanje: „Ocijenite važnost sljedećih aktivnosti za ukupni razvoj povijesnog grada Raba, ocjenama od 1 (u potpunosti nevažna aktivnost) do 5 (u potpunosti važna aktivnost)?“

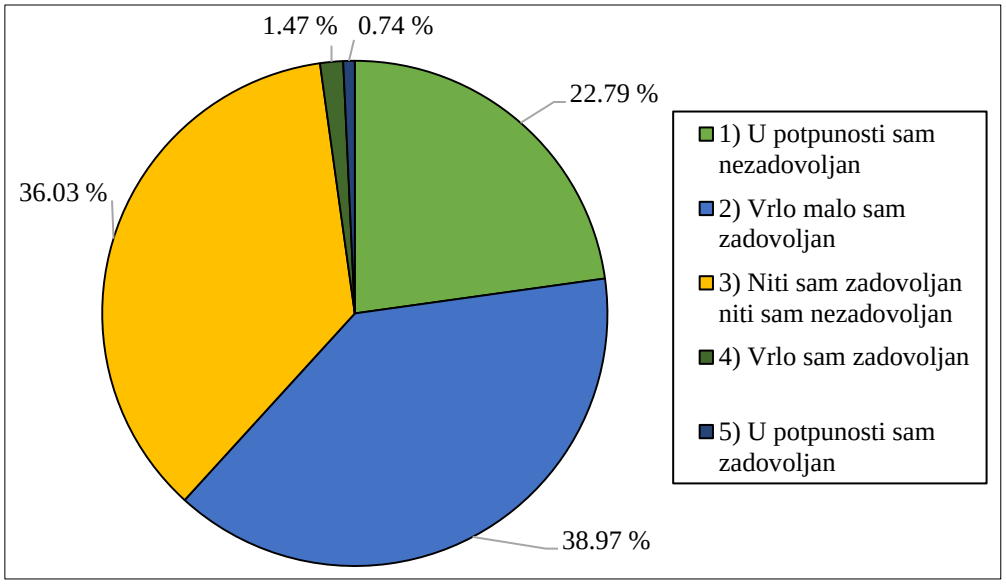
Aktivnosti	Prosječna ocjena
Fizionomska obnova ulica	3,91
Financijski poticaji poslovnim subjektima	3,37
Regulacija vrsta poslovnih subjekata u svrhu koordinacije ponude (poticanje raznovrsnosti)	4,07
Rješavanje problema prometa na prostoru povijesnog grada Raba	3,82
Poticanje stanovanja u povijesnom gradu Rabu	3,60

Odgovori na pitanje o potrebnim sadržajima koji bi potaknuli stanovništvo na stanovanje u povijesnom gradu Rabu selektirani su u šest kategorija. Najveći broj odgovora dijele kategorije poboljšanje gradske infrastrukture i ostalo (sl. 29). U poboljšanje komunalne infrastrukture, pribrojani su odgovori vezani uz fizionomsku obnovu te odgovori vezani uz poboljšavanje dostupnosti sadržaja. U kategoriju ostalo su pribrojani odgovori koji nisu specifirali konkretan sadržaj, već su općeniti poput: otvaranje radnih mjesta, razvoj zimskog turizma, poboljšanje ponude, razvoj svih poslovnih aktivnosti, ograničavanje buke, rješavanje neriješenih imovinsko-pravnih odnosa, cjelogodišnji rad objekata, prestanak rasprodaje nekretnina strancima itd. Treća kategorija po učestalosti u odgovorima su opskrbni sadržaji s 18,02 %, a zatim slijede uslužni sadržaji, sadržaji za djecu i mlade (14,41 %). Kulturno-umjetnički sadržaji čine 10,81 % odgovora, a najmanji postotak odgovora se odnosi na kategoriju upravni sadržaji (4,50 %).



Sl. 29. Odgovori na anketno pitanje: „Koje sadržaje smatrate ključnima za napraviti/obnoviti u povijesnom gradu Rabu, kako bi se povećao broj stalnog stanovništva?“

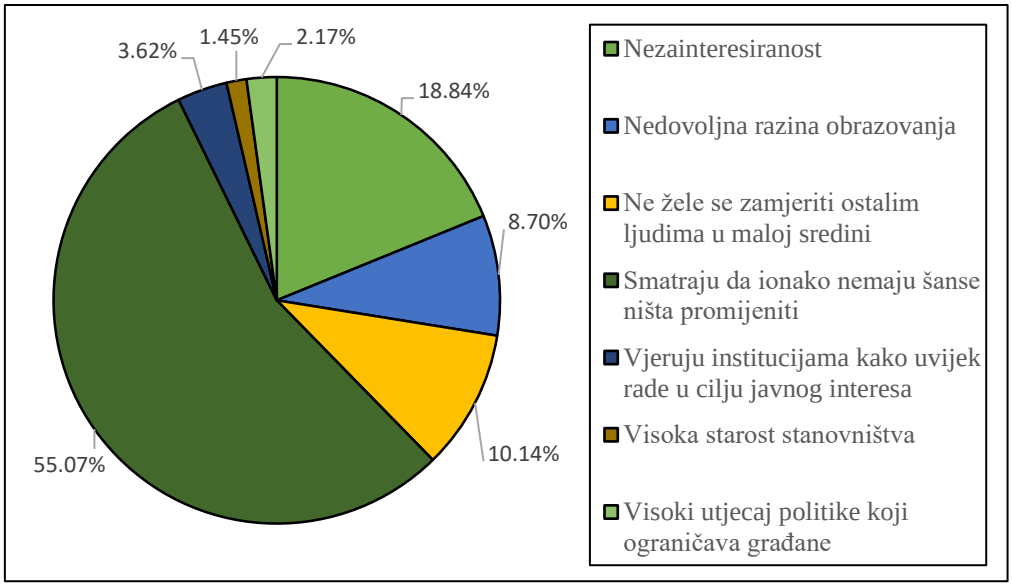
U sklopu ankete navedena su i tri pitanja vezana uz participaciju građana u izradi strateške i/ili prostorno-planske dokumentacije. Na pitanje o zadovoljstvu građana participacijom lokalnog stanovništva u izradi strateške i prostorno-planske dokumentacije najviše ljudi je izabralo odgovor kako je vrlo malo zadovoljno (sl. 30). Zatim slijede odgovori niti sam zadovoljan niti sam nezadovoljan (36,03 %) i u potpunosti sam nezadovoljan (22,79 %). Ukoliko bismo tek dogovore vrednovali kao ocjene od jedan do pet, prosječna ocjena građana bi bila tek 2,2.



Sl. 30. Odgovori na anketno pitanje: „Koliko ste zadovoljni sudjelovanjem lokalnog stanovništva u izradi prostornih planova i drugih strateških razvojnih dokumenata?“

Samo je 17 od 140 ljudi[24] odgovorilo kako je na bilo koji način (izravno ili putem javne rasprave, zborova građana itd.) sudjelovalo u izradi strateške ili prostorno-planske dokumentacije. Među dokumentima u čijoj su izradi sudjelovali spominjani su prostorni planovi, strategija ukupnog razvoja, akcijski plan razvoja turizma, prometna studija otoka Raba te neke specifične teme o kojima su bile otvorene javne rasprave i prezentacije poput katastra, zemljišnih knjiga, zračne luke Rab, industrijske zone „Mišnjak“ i noćnog života u povijesnoj jezgri. Kao glavni razlog nesudjelovanja stanovništva u procesima izrade razvojnih dokumenata, više od polovice građana navodi kako smatraju da ionako nemaju šanse ništa promijeniti (55,07 %) (sl. 31). Takav odgovor ukazuje na potpuni gubitak povjerenja u institucije. Sljedeći odgovor po učestalosti je nezainteresiranost, a zatim slijede odgovori kako se ne žele zamjeriti ljudima u maloj sredini te nedovoljna razina obrazovanja građana. Dio građana je umjesto ponuđenih šest odgovora naveo visoki utjecaj politike koja na sprječavanje uključivanje građana u procese upravljanja razvojem.

[24] Troje ljudi nije uopće (niti pozitivno, niti negativno) odgovorilo na pitanje



Sl. 31. Odgovori na anketno pitanje: „Što smatrate koji je glavni razlog zbog kojega članovi lokalnog stanovništva nedovoljno sudjeluju u određivanju razvojnih politika?“

Odgovore na posljednje pitanje „Molimo Vas ukratko opišite kakav biste razvoj povijesnog grada Raba u budućnosti Vi željeli?“ nije moguće na prikladan način selektirati u kategorije. Međutim, u odgovorima je najčešće spominjan razvoj temeljen na valorizaciji kulturne baštine, kroz više manifestacija, koncerata, galerija te otvaranje muzeja i/ili umjetničke dvorane. S obzirom na dobni sastav ispitanika, očekivano se značajni postotak odgovora odnosi i na razvoj zabavne industrije, odnosno učestalo se spominje „više različitih zabavnih sadržaja za mlade“. Uz navedena dva odgovora mnoštvo ispitanika ističe i potrebu za fizionomskom obnovom Donje ulice te nužnost bolje koordinacije trgovačke ponude s više tematskih trgovačkih sadržaja u Srednjoj ulici s ciljem poticanja raznovrsnosti i lokalne autentičnosti. Među odgovorima po učestalosti se još ističu poboljšanje uvjeta stanovanja i povećanje opskrbnih sadržaja kako bi se povećao broj stalnih stanovnika te kvalitetnije planiranje razvoja.

9. Razvoj povijesnog grada Raba

Temeljem provedenih analiza u prethodnima poglavljima uočena su strukturna i dinamička razvojna ograničenja na prostoru naselja Rab pa će se sada na osnovu teorijskih objašnjenja i uvažavajući mišljenja lokalnog stanovništva postaviti određeni revitalizacijski prijedlozi. Valja istaknuti kako društvena i prostorna kompleksnost procesa revitalizacije, kao i nedostupnost i nepostojanje mnogih podataka o stanju u prostoru (npr. katalog nekorištenih nekretnina, stanje očuvanosti vrijednih arhitektonskih objekata), uz nedostupnost uvida u kompletno financijsko stanje Grada Raba i potrebu za izradom mnogih specifičnih studija prije konkretnih intervencija utječu na nemogućnost izrade kompletnog niza konkretnih revitalizacijskih mjera u okviru rada. Unatoč navedenim nedostatcima, ipak će se predložiti odgovarajući postupci i metode revitalizacije te prijedlozi nekih mjera i aktivnosti čiji je cilj razvoj koji zadovoljava stvarne potrebe stanovnika koji žive jezgri, a istodobno je prilagođen potrebama turizma.

Pretpostavke pristupu revitalizaciji su prepoznatljivost problematike od strane svih razina vlasti i stanovništva, postojanje demografskog potencijala koje treba biti nositelj revitalizacije, promjena dosadašnje politike i stava prema povijesnim jezgrama, prepoznavanje ekonomskog, funkcionalnog, kulturnoga, identitetskoga i inih značenja i mogućnosti povijesnih naselja za društvo u cjelini i u skladu s njima oblikovanje odgovarajućih općih i posebnih razvojnih mjera.

9.1. Pristup i upravljanje razvojem povijesnog grada Raba

Proces revitalizacije povijesne jezgre nije vremenski konačan proces, nego podrazumijeva konstantno promišljanje i djelovanje utemeljeno na nizu dugotrajnih longitudinalnih istraživanja o različitim pristupima i načinima razvoja. Kako povijesni gradovi zauzimaju posebno mjesto u kulturnoj i povijesnoj baštini, važno je prilikom njihove revitalizacije postavljati pitanja granice njihove održivosti. Stoga se prilikom revitalizacije povijesnog grada Raba treba baviti aspektima zajednice iz različitih perspektiva te joj pristupati u skladu s konceptom održivog razvoja, vodeći brigu o ekološkoj, socijalnoj i ekonomskoj komponenti. Uz nužno uključivanje domaćih stručnjaka i civilnog društva („zainteresirane javnosti“), javni sektor mora biti kontinuirano aktivni katalizator i stimulator razvoja. To bi značilo kako je jedan od preduvjeta revitalizacije povijesnog grada Raba podizanje razine demokratičnosti rada gradske uprave na način da kroz javnu raspravu, zborove građana, stvaranje platforme (*web* alata) za direktnu komunikaciju s građanima,

veću participaciju i transparentnost u izradi proračuna[25] itd. omogući aktivno sudjelovanje stručnjaka i javnosti u svim koracima revitalizacije. Čaldarović (2012) navodi kako će građanski aktivizam popraviti i usmjeriti na konkretizaciju pitanja iz svakodnevnog života u prostoru u kojem obitavaju, čim građani osjete da imaju mogućnost utjecati na ciljeve izgradnje i transformacije vlastitih gradova. Uvažavanje mišljenja svih dionika na koje utječe revitalizacija povijesnog grada Raba i koji su za nju zainteresirani može biti početak uvođenja koncepta participacije u upravljanje i planiranje na prostoru Grada Raba, jer upravo uvažavanje zajedničkih promišljanja razvoja kroz mobilizaciju stanovništva i izgradnja institucionalnih načina za djelovanje stanovništva u procesima upravljanja i planiranja čine osnovu participativnog planiranja. Participativno planiranje predstavlja prednost za Grad jer niti jedan akter ne može ostvariti prevladavajući interes pa se smanjuju sukobi među akterima. Participacijom lokalnog stanovništva u ranim fazama revitalizacije omogućilo bi se da lokalno stanovništvo prepozna lokalne potencijale o kojima bi se raspravljalo. Zatim bi se u suradnji sva tri aktera stvorila strategija koja bi sadržavala i atraktivne prijedloge za investicije koje bi marketinški podigli atraktivnost prostora i dale novi impuls razvoju, a bile u interesu svih aktera. Poticanje participacije stanovništva omogućilo bi veću razinu transparentnosti te jačanje povjerenja u institucije i u moć lokalnog stanovništva da sudjeluje u upravljanju razvojem, za koje je anketa pokazala da je na iznimno niskoj razini (sl. 31), što bi dovelo do novog vala optimizma koji je nužan za uspjeh.

Važno je za istaknuti kako je izazovima u procesu integralnog upravljanja revitalizacijom povijesnog grada Raba moguće odgovoriti jedino sustavnim polidisciplinarnim multifaktorskim pristupom. U takvom pristupu nužno je da proces vode prostorni planeri koji su dobro upoznati s prostornim aspektima ekonomskih i socijalnih procesa, odnosno koji holistički promatraju prostor (bez odvajanja socijalne, ekonomske i prostorne sfere).

Analizom institucionalnih kapaciteta za upravljanje razvojem utvrđena je nedovoljna razina suradnje među upravnim odjelima i komunalnim tvrtkama, potkapacitiranost gradske uprave profesionalnim kadrom koji bi bio u mogućnosti prepoznavati probleme i izostanak kontinuiranog evidentiranja stanja i jasnih javnih politika. Jedan od ključnih poslova gradske uprave je strategijskim planiranjem mobilizirati lokalne gradske resurse iniciranjem javnih diskursa u kojima se lokalno stanovništvo prepoznaje, odnosno definiranje javnih politika usmjerenih na rješavanje lokanih problema od javnog značaja počevši od same njihove

[25] Po proračunskoj transparentnosti županija, gradova i općina: studeni 2015.- ožujak 2016. (prema broju objavljenih dokumenata), Grad Rab ima razinu transparentnosti 4 (od 5)

identifikacije, do formuliranja i predlaganja rješenja te njihove implementacije i evaluacije. U sklopu upravljanja procesom revitalizacije povijesnog grada Raba, prvi korak treba biti formiranje službe gradske uprave za povijesni grad Rab, a zatim slijedi utvrđivanje trenutnog stanja i razvojnih ciljeva i u dogovoru sa stručnjacima i „zainteresiranom javnosti“ utvrđivanje ovlasti i poslova. U procese bi nužno trebalo uključiti stanovnike naselja Rab, sve gradske ustanove i tvrtke, Općinu Lopar i njene institucije, nadležne županijske i državne institucije, turističke zajednice Grada Raba i Općine Lopar, udruženje obrtnika i ostala strukovna udruženja, civilne udruge, zainteresirane inicijative, poslovne subjekte, Crkvu (vlasnik nekih od najznačajnijih spomenika u povijesnoj jezgri), pojedince i sve ostale koji se žele uključiti.

Kao rezultat prvog dijela procesa izradila bi se strateška dokumentacija (razvojni plan, plan upravljanja) koja bi odgovorila na pitanja gdje smo sada i gdje želimo. Navedene ideje i planovi revitalizacije povijesnog grada Raba moraju se razmotriti u kontekstu razvoja cijelog otoka te se funkcionalni odnos naselja Rab s ostatkom otoka mora uklopiti u novi prostorni plan uređenja Grada Raba (čija je izrada nužnost!). Također, za razliku od postojećeg zastarjelog prostornog plana uređenja Grada Raba, novi prostorni plan uređenja morao bi definirati realne prostorne kapacitete i mogućnosti otoka i povijesne jezgre te uvažiti najnovije paradigme u planiranju razvoja. Nakon usvajanja strateških dokumenata bi se izradili operativni dokumenti u kojima bi se razradile sve mjere i aktivnosti čime bi se odgovorilo na pitanje kako postići planirani razvoj i uz njih navedeni indikatori koji bi služili za procjenu uspjeha provedenih mjera i aktivnosti te odgovorili na pitanje jesmo li postignuli željeni razvoj. S obzirom na praksu u Hrvatskoj gdje većina gradskih uprava pristupi izradi strategija i akcijskih planova i predstavlja ih uoči političkih izbora radi pridobivanja političkih poena, od ključne je važnosti da Grad Rab nakon donošenja strateških i operativnih dokumenata osigura potpunu podršku provedbi utvrđenih mjera i aktivnosti i u suradnji s ostalim akterima kontinuirano analizira njihove učinke. Također, prije i tokom izrade i provedbe razvojnih planova važno je uspostaviti suradnju s povijesnim gradovima u Hrvatskoj i Europi, čiji bi cilj bio usvajanje najnovijih metoda i praksi upravljanja razvojem te jačanje kapaciteta gradske uprave. Od hrvatskih gradova koji se ističu aktivnostima u vezi upravljanja povijesnom jezgrom, a turizam je u njihovim jezgrama bitna razvojna komponenta, treba izdvojiti Šibenik, Split i Buzet koji su donijeli planove upravljanja povijesnom jezgrom te Dubrovnik i Trogir u kojima se planiraju izraditi planovi upravljanja.

9.2. Prostorni razvoj povijesnog grada Raba

Prilikom analize stanja u prostoru kroz strukturu, ustanovljeno je kako različite dijelove povijesnog grada Raba karakteriziraju različite vrste „propadanja“, stoga nije moguće oblikovati istovjetan model revitalizacije koji će se primijeniti na sve dijelove naselja, već se svaka cjelina mora na autonoman način uklopiti u jedinstveni koncept razvoja naselja. Ipak, funkcionalna diverzifikacija radi smanjenja sezonalnosti i intenzivnijeg pulsiranja gradom tokom cijele godine univerzalni je cilj koji se odnosi na prostor cijelog povijesnog grada Raba.

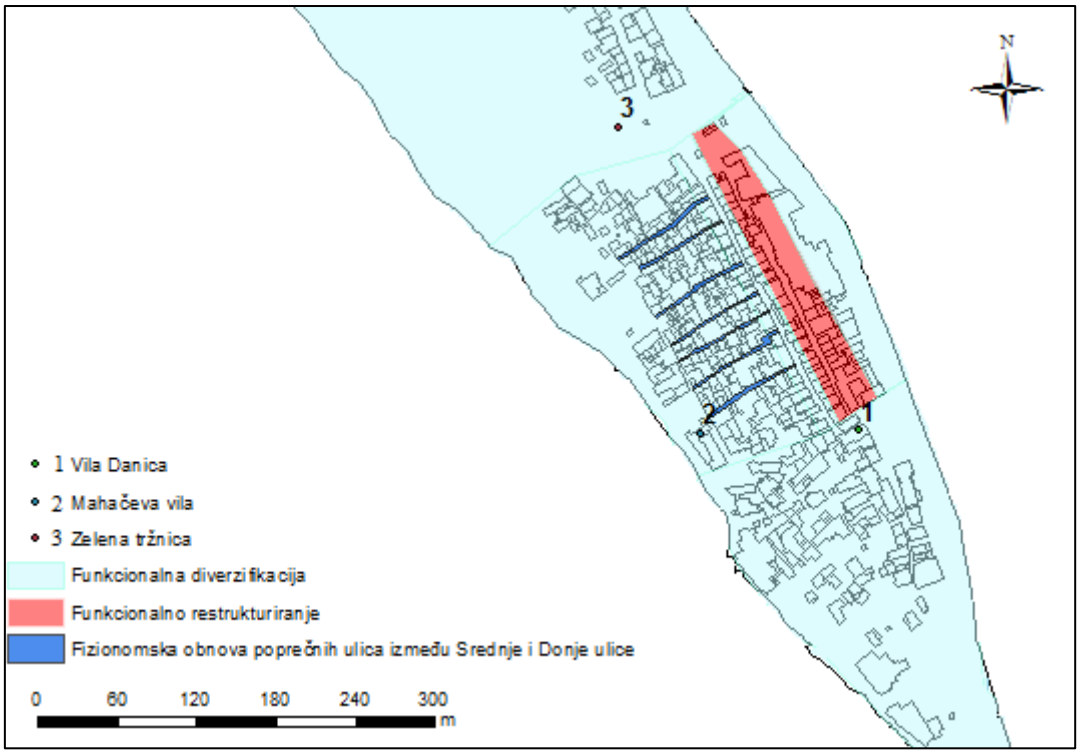
Prostorna cjelina od Ulice Stjepana Radića do Vele rive nema značajnih praznih poslovnih prostora. Kao najvažniji prostor za revitalizaciju ističe se vila Danica na Trgu Municipium Arba čija je sudbina nepoznata do završetka sudskog spora, a zahtijeva hitnu obnovu (dijelovi stropa propadaju). Ukoliko Grad Rab dobije spor, dobiveni prostor bi nakon obnove mogao služiti za smještaj upravnih funkcija neke od gradskih ili županijskih tvrtki ili zavoda koje trenutno iznajmljuju prostore, što je u skladu s ciljem povratka upravnih funkcija u povijesnu jezgru. Pritom je jedno od rješenja da se u zgradu smjesti administracija gradskih tvrtki. Drugo rješenje je da se u vilu Danicu premjesti lokalna ispostava upravnog odjela za prostorno uređenje, graditeljstvo i zaštitu okoliša Primorsko-goranske županije i lokalna ispostava Katastra sa susjedne lokacije na Trgu Municipium Arba, čime bi se međusobno povezane djelatnosti objedinile na istoj lokaciji. Ipak kao prikladnije rješenje od navedenih za vilu Danicu, ističe se otvaranje gradskog muzeja ili neke od drugih kulturnih funkcija koje su prijeko potrebne za razvoj kulturnog turizma. Najmanje poželjna varijanta je iznajmiti prostore vile Danice u poslovne svrhe, a ako se odluči za tu varijantu prostor treba iznajmiti isključivo za djelatnosti profesionalnih ili financijskih usluga koje u pravilu posluju tokom cijele godine. Također, u nekolicini manjih ulica (npr. prostor iza katedrale) ističe se potreba za popločavanjem i uređenjem rasvjete pri čemu treba voditi brigu o konzervatorskim načelima.

U prostornoj cjelini između ulice Stjepana Radića i Trga sv. Kristofora nalazi se najveći broj poslovnih prostora i upravo je taj prostor „žila kucavica“ naselja. Gornja ulica je najsređeniji dio povijesne jezgre u kojem dominiraju važni objekti kulturne baštine i objekti stambene funkcije. Radi poboljšanja dostupnosti objekata kulturne baštine, nužno je urediti poprečne ulice koje povezuju Srednju ulicu s Gornjom ulicom. Prostor ljetnog kina moguće je još kvalitetnije valorizirati kroz njegovo uključivanje u razne tematske manifestacije. Mahačevu vilu u kojoj je smještena Glazbena škola Ivana Matetitića Ronjgova, nužno je

adaptirati u skladu s potrebama glazbene škole i prema konzervatorskim načelima, a moguće je u taj proces uključiti i lokalne klape koje značajno doprinose promociji Raba te time nastaviti razvijati već postojeći veliki doprinos glazbene škole i lokalnih klapa u različitim događajima i manifestacijama na otoku i izvan otoka. Srednja ulica je središte poslovne aktivnosti u naselju, ali preko 80 % objekata su ugostiteljske ili trgovačke namjene pa se prema Doratliju (2005) kao strateški pristup razvoja za Srednju ulicu izdvaja funkcionalna diverzifikacija. Stanovnici su u razgovorima i putem anketa izrazili nezadovoljstvo činjenicom kako neki poslovni objekti u Srednjoj ulici izvlače svoju odjeću i obuću na ulicu i time narušavaju *imidž* ulice. Stoga se uz zamjenu postojećih djelatnosti novima ističe i nužnost poboljšavanja sadašnjih djelatnosti. Funkcionalnu diverzifikaciju je moguće ostvariti poticanjem dinamične diverzifikacije ponude kroz razvoj kvalitetnih i inovativnih usluga, proizvoda i sadržaja te jačanjem uloge tradicionalnih proizvoda s otoka Raba i drugih dijelova Hrvatske s ciljem dodatnog jačanja identiteta i kulture na ovom prostoru. Neke od aktivnosti u svrhu postizanja tog cilja su razvoj specijaliziranih trgovina temeljenih na lokalnim sustavima proizvodnje, revitalizacija tržišno isplativih tradicionalnih zanata (npr. u povijesnom gradu Rabu nema urarske ili krojačke radnje) te označavanje kvalitete lokalnog proizvoda u svrhu *brandiranja* povijesne jezgre kao tržišta s autohtonim domaćim proizvodima. U cilju diverzifikacije djelatnosti gradska uprava treba iznajmljivati gradske prostore po preferencijalnim uvjetima za određene željene djelatnosti. Vrlo je važno i zaštiti značaj specifičnih usluga (poput ljekarni) i opskrbnih usluga. Unutar povijesne jezgre zimi ne posluje niti jedna trgovina robom svakodnevne potrošnje što negativno utječe na kvalitetu života, stoga je važno podupirati povratak tržnice ne samo kao sredstvo privlačenja ostalih stanovnika otoka u grad, već i u cilju zadovoljavanja potreba stanovništva povijesnog grada Raba. U tom pogledu moguće je osim potpunog povratka čitave zelene tržnice iznad Varoša i prenamjene prostora sadašnje tržnice, preispitati i mogućnosti tradicionalne prodaje svježe ribe s brodova. Pitanja izgleda izloga trgovina i izlaganja robe na ulicu trebala bi se regulirati izradom novog komunalnog pravilnika kojim bi trebao riješiti i sva ostala pitanja (npr. pitanje buke iz ugostiteljskih objekata) te uskladiti komercijalne interese i interese stanovnika grada. Također, anketni ispitanici su učestalo spominjali da je *imidž* ulice narušen i zbog prodaje robe sumnjive kvalitete i nejasnog podrijetla, što se treba riješiti poboljšanjem učinkovitosti kontrolnih mehanizama. Uz to, u ulici postoji nekolicina zgrada čije fasade i balkoni trebaju hitnu sanaciju, na što bi grad trebao reagirati i u dogovoru s vlasnicima pronaći rješenje.

Najkompleksnija situacija je u Donjoj ulici, u kojoj se nalazi većina napuštenih poslovnih prostora pa se za nju kao prikladni strateški pristup ističe funkcionalno restrukturiranje. Uloga javnog sektora je fizionomska obnova čitave Donje ulice (obnova komunalne infrastrukture, popločenje i osvjetljenje ulice te u suradnji s vlasnicima rješavanje pitanja vanjskih pročelja zgrada) u cilju podizanja atraktivnosti ulice i poboljšanja uvjeta poslovanja. Grad je u katastru upisan kao stopostotni vlasnik zgrada ili kuća na pet katastarskih čestica u Donjoj ulici (Izvor: 3). Prikladno bi bilo kada bi neke od navedenih zgrada (ovisno o njihovoj opremljenosti i prostornim kapacitetima) poslužile kao inkubator za lokalne poduzetnike. U vrijeme kada je sve više aktualno poslovanje putem *interneta* moguće je privući mlade koji se bave IT sektorom i kreativnim industrijama da se trajno presele na otok dajući im poslovne prostore i potrebnu infrastrukturu u najam po preferencijalnim uvjetima te promovirajući prednosti stanovanja u povijesnoj jezgri kao mjestu visoke kvalitete života. U tu svrhu jedna od aktivnosti može biti ponuda aranžmana za mlade obitelji gdje im se po preferencijalnim (poticajnim) uvjetima iznajmljuju poslovni prostor u prizemlju te stambeni prostor na katu.

Prostor naselja Rab izvan povijesne jezgre, funkcionalno je prema relativnim udjelima djelatnosti najraznovrsniji. Od novih sadržaja u posljednje vrijeme se ističe pokušaj povratka zelene tržnice u grad na prostor iznad Trga sv. Kristofora koji zasad nije zaživio. Sam Trg sv. Kristofora iako se i sad koristi za razne manifestacije poput viteških turnira, ima značajne potencijale za daljnji razvoj u tom smjeru. U navedenoj prostornoj cjelini se nalazi i park Komrčar s vrijednom prirodnom baštinom i *street workout* parkom, no trenutno su njegove vrijednosti nedovoljno isticane u turističkoj promociji.



Sl. 32. Shematski prikaz najvažnijih prostora za revitalizaciju i prikladnih strateških pristupa

9.2.1. Prometna infrastruktura

Kao glavni nedostatak u prometu ističe se problem parkirnih površina. U anketi stanovnici ističu kao glavne probleme visoku cijenu parkinga i nedostatak parkirnih mjesta tokom ljeta u naselju Rab i bližoj okolici. Prema riječima djelatnika komunalne tvrtke Dundovo d.o.o., problem nedostatka parkirnih mjesta prisutan je tek u vršnim dijelovima sezone, a kao glavni problem ističu nepostojanje povezanosti između različitih parkirališta i signalizacije o slobodnim parkirališnim mjestima pa se stvaraju nepotrebne gužve. Stoga se planira uvođenje senzora na sva parkirališta u naselju Rab i bližoj okolici (oko 750 parkirnih mjesta) i izrada signalizacije na cestama koja bi usmjeravala vozila prema slobodnim parkirališnim mjestima. Također, kao je jedno od rješenja moguće je organizirati nove parkirališne površine na prostoru sadašnjeg nogometnog igrališta, a nogometno igralište premjestiti na novu lokaciju u Mundanijama ili Suhoj Punti. Dobivenim parkirališnim mjestima mogao bi se smanjiti broj parkirnih mjesta na gradskom poluotoku.

Jedan od glavnih uzroka zašto većina ljudi po toku putuje automobilom je loša organizacija javnog prijevoza koji na otoku obavlja tvrtka Autotrans d.o.o. svojim autobusima. Kao glavni problemi izdvojeni su nepovoljan vozni red (linije se rijetke, a u kasnovečernjim i noćnim satima uopće nema linija), kombiniranje javnog prijevoza s učeničkim tokom školske godine, visoka cijena prijevoza za hrvatske prilike i

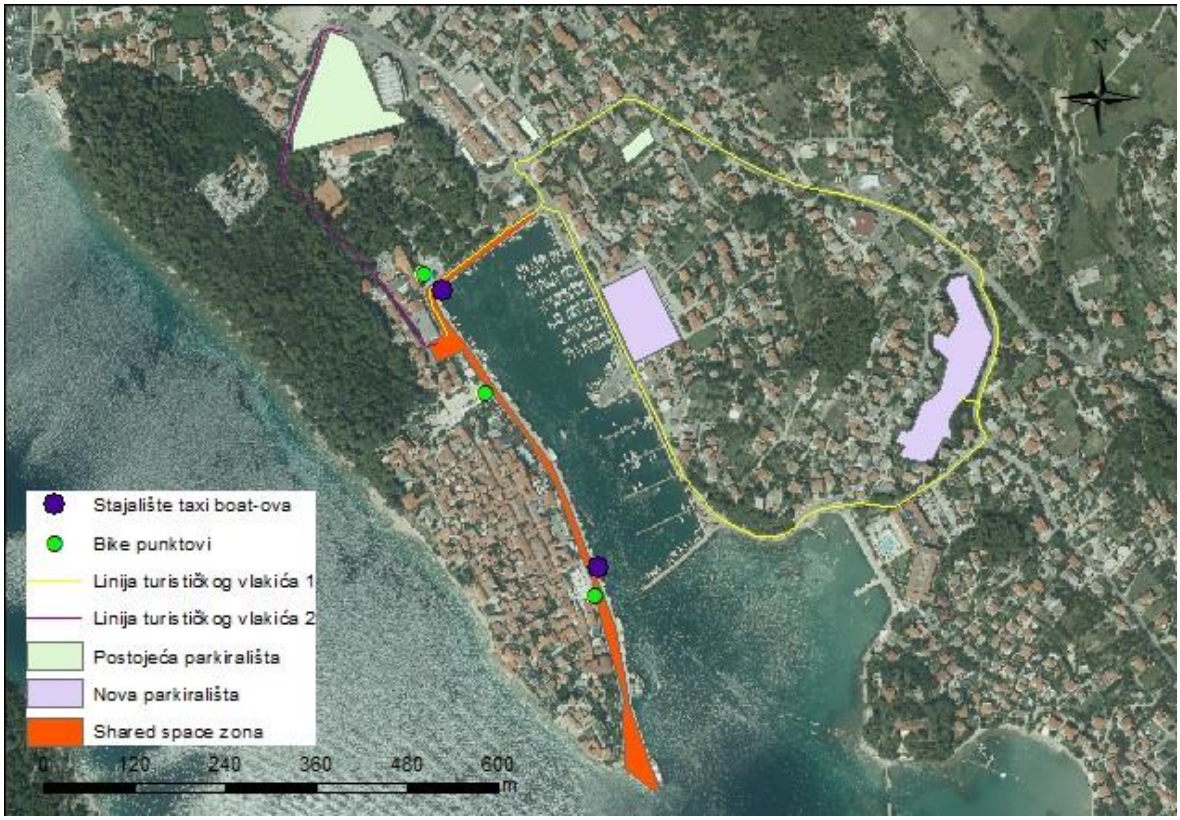
neodgovarajuća povezanost različitih krajeva otoka jer se sve linije sijeku na glavnom kolodvoru u gradu, a izuzetno su rijetke pa za dolazak od jednog kraja otoka na drugi nekad treba i po dva sata. U Prometnoj studiji otoka Raba (2013) kao prijedlog poboljšanja javnog gradskog prometa ističe se uvođenje novih autobusnih stanica i optimizacija postojećih linija. Jedno od mogućih rješenja za poboljšanje usluge javnog prijevoza može biti i uključivanje dosadašnjih taxi kombija u javni gradski prijevoz i učestaliji vozni red.

U Prometnoj studiji otoka Raba (2013) dan je i prijedlog udruživanja postojećih *taxi boatova* koji prometuju ispred hotela „Istra" prema TN Suha Punta, ispred Trga Municipium Arba prema Banjolu i ispred gradske plaže Škver prema Frkanju u zajednički klaster javnog brodskog prijevoza. Prema navedenom prijedlogu postojale bi dvije brodske linije koje bi bile slične već sada postojećim rutama, ali bi za razliku od dosadašnjeg načina postojali predefinirani itinerari, vozni red i cijene vožnje. Navodi se kako bi se brodski prijevoz odvijao plovilima na električni pogon čime bi se smanjili negativni utjecaji na okoliš. Osobito je naglašeno da ovakav oblik prijevoza ne bi bio prijetnja dosadašnjim *taxi boat* prijevoznicima, nego kako se uz postojeće ljudske kapacitete i njihov *„know-how"* (osobe koje trenutno obavljaju *taxi boat* prijevoz) te uz drugačiji pristup (organizirano, ekološki prihvatljivije, uz niže troškove itd.) mogu postići bolji rezultati u smislu prihoda i profita. Kao prijetnje i opasnosti su izdvojeni nedostatak investitora, visoka početna ulaganja te moguće nerazumijevanje od strane dosadašnjih *taxi boat* prijevoznika. Također je istaknuto i kako bi razvoj javnog brodskog prijevoza zahtijevao i reorganizaciju luke Rab.

Uz prethodne aktivnosti, nužno je i razviti kvalitetan sustav pješačkih i biciklističkih staza koje na otoku postoje tek formalno na papiru. Aktivnosti za postizanje tog cilja su razvoj i povezivanje biciklističke infrastrukture na cijelom otoku te organizacija punktova za najam bicikala. Na području grada kao prikladna mjesta za punktove se ističe prostor na rivi ispred Trga Municipium Arba, prostor na Trgu Sv. Kristofora gdje se trenutno nalaze stalci za vezivanje biciklista i prostor u parku Komrčar kraj hotela „Istre" (sl. 32). Vrlo je važno i promovirati biciklistički promet na raznim sajmovima, objavljivati informacije o stazama u publikacijama te izraditi interaktivne *web* karte biciklističkih staza.

Razvoj kvalitetnijeg javnog prijevoza s pomoću prethodno navedenih aktivnosti i stvaranje novih parkirnih mjesta izvan gradskog poluotoka omogućili bi kvalitetniju

valorizaciju gradske obale u kojoj bi zatim bilo moguće uspostaviti *shared-space*[26] zonu u ljetnim mjesecima (sl. 32). U navedenoj zoni ograničenje brzine bi iznosilo 30 km/h, a vožnja i parkiranje na poluotoku bili bi dozvoljeni samo stanarima, dostavnim vozilima, gostima hotela i apartmana u naselju Rab te u vrijeme dolaska katamarana vozilima koji imaju potrebu ući u grad radi polaska/dolaska katamarana. Uspostava navedene zone zahtijevala bi i reorganizaciju samog sustava dostave na prostoru naselja Rab. Prometna studija otoka Raba (2013) predlaže uvođenje *park & ride* sustava u kojem bi se turističkim vlakovima i minibusevima prevozili ljudi s područja parkirališta u Palitu (polazak vlaka ispred gradske dvorane) jednom linijom i s područja sadašnjeg nogometnog igrališta i prostora oko Hotela „Padova“ (gdje bi se u tom slučaju sagradila nova parkirališta) drugom linijom prema gradskoj jezgri (sl. 32).



Sl. 32. Prikaz predloženih mjera reorganizacije prometa

[26] *Shared space* zona je u svijetu sve češće korišten koncept prometovanja koji se koristi u samim urbanim središtima. Radi se o zoni smirenog prometa, tj. prostoru u kojem se istim površinama kreću pješaci i biciklisti te iznimno i motorna vozila, ali pod uvjetom da su motorna vozila u podređenom položaju u odnosu na pješake i bicikliste (Izvor: 10).

9.2.2. Ostala infrastruktura

S obzirom da postoji veliki nedostatak informacija o infrastrukturi, potrebno je izraditi detaljne planove o stanju i kapacitetima infrastrukture (energetske, vodoopskrbne i odvodnje, telekomunikacijske, komunalne itd.) i uklopiti te informacije u novi prostorni plan uređenja. Rezultate tih istraživanja i planirane investicije u infrastrukturne koridore na području naselja Rab treba uzeti u obzir prilikom određivanja načina i slijeda revitalizacijskih postupka fizičke obnove na prostoru povijesnog grada Raba.

U razgovorima, brojni su stanovnici kao problem isticali prikupljanje otpada, jer se na području povijesne jezgre nalaze dva komunalna otoka s kontejnerima koja tokom ljetnih vrućina izazivaju neugodne mirise. Prije nekoliko godina kao jedna od alternativa komunalnim otocima za prikupljanje otpada su bili sagrađeni podzemni kontejneri, no prilikom novih privatnih investicija oni su uklonjeni. Moguće aktivnosti za rješenje problema prikupljanja otpada su dijeljenje manjih kontejnera kućanstvima u gradu, instaliranje estetski prihvatljivih privremenih kanti za smeće i njihovo češće (više puta dnevno u ljetnim mjesecima) prikupljanje te izgradnja novih podzemnih kontejnera na odgovarajućoj lokaciji.

9.3. Stanovanje u povijesnom gradu Rabu

Analiza stanja je utvrdila kako u povijesnom gradu Rabu kontinuirano opada broj stanovnika, povećava se prosječna starost stanovništva i smanjuje broj stalno naseljenih stanova. Stoga je, kako bi povijesni grad Rab bio vitalan, uz zadržavanje postojećeg stanovništva, nužno privući i nove mlade obitelji kroz stvaranje poticajnog društvenog okruženja za njihov život. Za ostvarenje navedenog cilja potrebno je povećati kvalitetu stanovanja. Osim mjera poboljšanja komunalnog, telekomunikacijskog (pitanje kvalitete *interneta*), prometnog i ostalih prethodno navedenih infrastrukturnih sustava, za povećanje kvalitete stanovanja potrebno je i poboljšanje funkcionalnosti i opremljenosti stambenog prostora, uređenje eksterijera i javnih prostora, podizanje energetske učinkovitosti itd. Grad Rab nema puno nekretnina u svom vlasništvu na prostoru povijesnog grada Raba, no one koje su namijenjene za stanovanje grad bi trebao iznajmiti prvenstveno mladim obiteljima. Korištenje novih tehnologija i medija jedan je od indikatora kako društvo u gradu živi i bitan faktor njegove kompleksne urbane socioekonomske preobrazbe. Stoga se u cilju zadovoljavanja potreba mladih generacija i njihova načina života mora napraviti suvremena telekomunikacijska infrastruktura te nastaviti prekrivanje prostora povijesnog grada Raba točkama besplatnog interneta visoke brzine. Prilikom uređenja eksterijera i javnih prostora

ne smije se dopustiti da imidž bude važniji od identiteta. Mjere uređenja eksterijera trebaju biti usmjerene poticanju izvorne obnove pročelja i obnovu tradicionalnog izgleda izloga (tzv. izgled „vrata na koljeno“). Također, svi vidljivi elementi infrastrukture poput kablova, razvodnih kutija, vanjskih jedinica rashladnih uređaja, TV i satelitskih antena trebaju biti skriveni i postavljeni na najmanje vidljivim mjestima. Uvažavajući pitanja zlouporabe dostupnosti javnog prostora treba odrediti koliki je njihov poželjni (potrebni) postotak te ga kroz dokumente ozakoniti. Uz to, na javnim prostorima treba voditi brigu da se različiti elementi poput kanti za otpad, oglasnih ploča, ulične rasvjete, signalizacije, razvodnih kutija, klupa, tendi, suncobrana i sličnih ne gomilaju nego funkcionalno organiziraju u prostoru.

9.4. Oblici financiranja

Kako bi osigurali novac za kapitalne investicije općine i gradovi moraju imati vještine i informacije za izradu budžeta, sposobnost identificikacije i svrstavanja po važnosti i planiranja kapitalnih investicija, sposobnost uspoređivanja različitih izvora financiranja kapitalnih investicija i sposobnost razumijevanja utjecaja zaduživanja na kapitalne investicije (Jurlina Alibegović, 2010). Trenutni prihodi Grada Raba nedovoljni su za financiranje kapitalnih investicija, stoga gradska uprava mora pronaći alternativne i inovativne načine financiranja projekata revitalizacije. Kao optimalni način financiranja razvojnih projekata u sličnim strateškim dokumentima poput Urbanog razvojnog plana Šibenika (2014) navode se strukturni fondovi i posebni programi EU. Značajni strukturni fondovi EU za financiranje razvojnih projekata u povijesnom gradu Rabu su Europski fond za regionalni razvoj, Kohezijski fond i europski socijalni fond. Valja napomenuti kako se vrijednosti i karakteristike fondova mijenjaju tokom financijskih razdoblja i kako se učestalo osmišljavaju i provode novi programi pa valja kontinuirano pratiti situaciju i odabrati najpovoljnije natječaje za svaki projekt. Za projekte obnove i valorizacije kulturne baštine na prostoru povijesnog grada Raba, moguće je i apliciranje na sredstva koje dodjeljuje Ministarstvo kulture kroz nacionalne programe zaštite i korištenja kulturne baštine. Ovisno o budućoj namjeni nekih objekata moguće je sredstva zatražiti i kroz programe drugih ministarstava ili županije, a kao oblik financiranja se ističu i privatne investicije.

Kao popularan i prikladan način financiranja velikih projekata Jurlina Alibegović (2010) i Đokić navode javno-privatno partnerstvo. Javno-privatno partnerstvo je partnerstvo između javnog i privatnog sektora čiji je zadatak realizacija projekta ili pružanje usluga koje obično osigurava javni sektor. Cilj javno-privatnih partnerstava je povećati broj infrastrukturnih projekata i drugih usluga, a pritom ne opteretiti proračun. Ključni dio ugovora o javno-

privatnom partnerstvu je procjena fiskalnog učinka (Jurlina Alibegović, 2010). Javno-privatno partnerstvo se uglavnom koristi za velike infrastrukturne projekte pa je na taj način primjenjiv i na prostoru grada Raba za financiranje obnove infrastrukturnih sustava. U Varaždinskoj županiji je tim modelom financirana izgradnja kanalizacijske mreže i postrojenja za preradu i obradu otpada.

U ovom dijelu je ukratko predstavljen niz mogućih modela koji nije konačan te postoje i drugi alternativni načini financiranja. Odabir modela financiranja ovisi o slučaja do slučaja, a na to koji će se u konačnici odabrati utječe cijeli niz preduvjeta kao što su definirana vizija razvoja, usvojenost strateških razvojnih dokumenata, redoslijed prioritetnih projekata, razina političke podrške, pravna regulativa, financijsko stanje gradske blagajne i podrška javnosti. Uz navedene načine financiranja velikih projekata za razvoj željenih oblika malog poduzetništva i organizaciju prostora prema izabranom razvojnom modelu (npr. reduciranje broja ugostiteljskih objekata, a promicanje njihove kvalitete i raznovrsnosti), gradska uprava mora, uz konzultacije sa stručnjacima i onima na koje bi se to odnosilo i implementaciju iskustva iz drugih gradova i država, razraditi vlastite modele financijskih poticaja i olakšica.

10. Zaključak

Različitim metodama istraživanja nastojalo se potvrditi/opovrgnuti unaprijed postavljene hipoteze o razvojnim trendovima i stavovima stanovništva.

H1 kojom je iskazana tvrdnja kako je iseljavanje stanovništva iz prostora povijesnog grada Raba glavni uzrok depopulacije i značajni modifikator demografske slike u naselju je potvrđena. Na osnovu odnosa migracijske bilance i prirodnog kretanja u ukupnom kretanju broja stanovnika u povijesnom gradu Rabu, jasno je izraženo kako je depopulacija prvenstveno rezultat iseljavanja stanovništva. Intenzivnije iseljavanje stanovnika poklapa se s razdobljima alokacije gospodarskih i javno-upravnih sadržaja u ostala naselja otoka (prvenstveno Palit i Banjol) koja u tom periodu bilježe pozitivnije demografske trendove, stoga se može utvrditi i određeni stupanj kauzalne povezanosti između alokacije sadržaja i iseljavanja stanovništva.

H2 kojom je iskazana tvrdnja kako većina stanovništva najodgovornijim za razvoj povijesnog grada Raba smatra jedinicu lokalne samouprave Grad Rab, dok je uloga poslovnih subjekata, lokalnih inicijativa te individualna participacija mještana zanemarena u odnosu na značaj Grada Raba, također je potvrđena. Prilikom ocjenjivanja važnosti pojedinih dionika za razvoj povijesnog grada Raba, Grad Rab je kao dionik razvoja dobio najveću prosječnu ocjenu, čime je potvrđeno kako stanovništvo očekuje da gradska uprave bude pokretač i katalizator razvojnih procesa u povijesnom gradu Rabu.

H3 kojom je iskazano kako se najveći udio praznih poslovnih prostora nalazi u fizionomski izraženije degradiranim područjima povijesnog grada Raba, također je potvrđena. Kartiranjem je utvrđeno kako se na prostoru povijesnog grada Raba ne nalazi veliki broj praznih poslovnih prostora, a većina napuštenih poslovnih prostora veže se uz fizionomski degradiranu zonu Donje ulice. Radi toga se projekt fizionomske obnove Donje ulice ističe kao jedan od prioritetnih projekata revitalizacije povijesnog grada Raba.

H4 kojom je pretpostavljeno kako su se na prostoru povijesnog grada Raba uslijed gospodarskog razvoja utemeljenog na turizmu, kao dominantne gospodarske funkcije izdvojile ugostiteljstvo i trgovina je potvrđena. Prilikom kartiranja sadržaja na prostoru povijesnog grada Raba ustanovljeno je kako 71,5 % poslovnih subjekata čine trgovine ili ugostiteljski objekti, a kada bi se u to ubrojili i subjekti koji posluju u kućicama i na prodajnim klupama, navedeni udio bio bi još i veći. Navedena struktura poslovnih subjekata rezultat je razvoja turizma što se očituje u činjenici kako je većina njih prodaje asortiman

namijenjen turistima i radi isključivo sezonski. Ovakva struktura poslovnih djelatnosti negativno djeluje na kvalitetu života unutar povijesnog grada Raba jer tokom zimskih mjeseci stalne stanovnike muči nedostatak opskrbnih i ostalih funkcija. S obzirom na aktualne turističke trendove u svijetu usmjerene na okretanje turista ka istraživanju doživljaja povijesnih gradova, može se ustanoviti kako prisutna struktura poslovnih subjekata u srednjem i dugom vremenskom razdoblju predstavlja opasnost i za turističku perspektivu povijesnog grada Raba.

H5 kojom je iskazano kako većina stanovnika otoka ne sudjeluje u procesima donošenja odluka vezanih uz razvoj, jer smatra kako lokalno stanovništvo nema stvarnu moć upravljanja razvojem je potvrđena. Gotovo 90 % stanovnika nije nikada u ikakvom obliku sudjelovalo u izradi prostorno-planske i/ili strateške dokumentacije. Kao odgovor na anketno pitanje što smatraju koji je glavni razlog zbog kojega članovi lokalnog stanovništva nedovoljno sudjeluju u određivanju razvojnih politika, 55 % ispitanika je odgovorilo kako smatraju da ionako ništa ne mogu promijeniti. Neki od razloga takvog načina razmišljanja su naslijeđeni obrasci ponašanja iz bivšeg sistema koji nije aktivno promicao stvarnu participaciju građana pa radi toga većina današnjeg stanovništva nije dovoljno obrazovana i upoznata s demokratskim metodama upravljanja i odlučivanja. Osim toga, iako je nakon promjena društveno-gospodarskog sistema 1990-ih došlo do promjena uloga aktera u planiranju i upravljanju, uloga civilnog društva i nepodobnih pojedinaca i dalje se zanemarivala.

Iskustva pokazuju kako je revitalizacija povijesnih cjelina kontinuirani proces za kojeg ne postoje jedinstveni obrasci, već se prilagođava lokalnim socio-geografskim, socio-ekonomskim i socio-demografskim uvjetima. Razvoj povijesnog grada Raba treba biti utemeljen na strateškom razvojnom planiranju, holističkom polidisciplinarnom pristupu i otvaranju gradske uprave ka participativnom načinu upravljanja razvojem. Uspješnost samog razvoja u znatnoj mjeri ovisi o karakteru lokalne samouprave koja treba kontinuirano poticati razvojna promišljanja, evidentirati probleme i biti pokretač mobilizacije svih dionika. Kao glavni ciljevi revitalizacije povijesnog grada Raba izdvajaju se fizionomska obnova, obnova infrastrukture, očuvanje kulturne baštine i stvaranje održive funkcionalno-ekonomske baze.

Kao odgovarajući strateški pristup za stvaranje održive funkcionalne-ekonomske baze ističe se ekonomska diverzifikacija uz istodobno osiguravanje društvene stabilnosti u naselju kroz očuvanje javnih prostora i prostora za rekreaciju i prioritetnim odnosom prema

stambenoj funkciji i funkciji rada (osobito prema stalnim poslovima) te kulturnim i autentičnim sadržajima i proizvodima. Glavna pokretačka snaga grada su njegovi stanovnici i ljudi koji rade u njemu, stoga diverzifikacija treba biti usmjerena na stvaranje novih sadržaja koji su tokom cijele godine važan dio aktivnog života stanovnika povijesnog grada Raba, jer upravo oni svojim prisustvom i životom neprestano transformiraju i istodobno čuvaju grad. Promoviranje i poticanje takvih sadržaja može biti značajno i u valorizaciji kulturne baštine i stvaranju ekonomske koristi kroz turizam, jer turistički trendovi diljem svijeta ukazuju kako sve više raste potražnja za dinamičnim malim povijesnim gradovima koji nude turistima brojne mogućnosti i doživljaje istraživanja. Kao prikladni način valorizacije bogate kulturne baštine u povijesnoj jezgri predložen je kulturni turizam. Pritom je istaknuta nužnost stvaranja novih kulturnih sadržaja i osnivanja gradskog muzeja na prostoru povijesnog grada Raba. Na taj način nastojala bi se smanjiti i izražena sezonalnost koja je jedan od glavnih karakteristika turizma i na Rabu. Uz ekonomsku diverzifikaciju, predložene su i određene aktivnosti i mjere za poboljšanje gradskog okoliša i reorganizaciju prometnog sustava i sustava prikupljanja otpada. Sve navedene aktivnosti i mjere usmjerene su na poboljšanje uvjeta stanovanja i podizanje kvaliteta života i u kombinaciji s preferencijalnim financijskim mjerama usmjerenim na mlade obitelji imaju za cilj povećati broj stalnog stanovništva u povijesnom gradu Rabu. Prilikom upravljanja razvojem vrlo je važna edukacija građana o pozitivnim i negativnim učincima svih predloženih razvojnih aktivnosti i o mogućem doprinosu određenih djelatnosti poput turizma na društveno blagostanje, ali i upozoravanje na moguće posljedice u društvu, ekonomiji i prostoru ukoliko se razvojem neodgovarajuće upravlja.

Identificirani procesi i odnosi, istraženi stavovi stanovništva o problemima i mogućim razvojnim aktivnostima i predloženi pristup upravljanju razvojem i revitalizacijske mjere čine ovaj rad aplikativnim za korištenje kao jednog od polazišta u daljnjem planiranju razvoja povijesnog grada Raba.

Literatura i izvori:

Literatura:

1. Barić, I., 2007: *Rapska baština*, Adamić, Rijeka.
2. Bassand, M., 2001: Za obnovu urbane sociologije – jedanaest teza, *Sociologija* 43 (4), 345-352.
3. Bežovan, G., 2012: Upravljanje promjenama u postsocijalističkom gradu – primjer grada Zagreba, u: *Međunarodni znanstveni skup Akteri društvenih promjena u prostoru; transformacija prostora i kvalitete života u Hrvatskoj* (ur. Svirčić Gotovac, A., Zlatar, J.), Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 161-169.
4. Božić, N., Jakopec, S., Čordaš, M., 2009: Prostorno planiranje i projekti revitalizacije povijesnih naselja, *Mošćenički zbornik* 6 (6), 191-201.
5. Budak, N., 2006: Urban development of Rab: a hypothesis, *Hortus artium medievalium* 12, 123-135.
6. Čaldarović, O., 2012: Urbano planiranje nekad i sad – tranzicijsko društvo i njegov urbanizam, u: *Međunarodni znanstveni skup Akteri društvenih promjena u prostoru; transformacija prostora i kvalitete života u Hrvatskoj* (ur. Svirčić Gotovac, A., Zlatar, J.), Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 29-39.
7. Črnjar, M., Uroda, G., 2009: Prostorno-planska dokumentacija u funkciji zaštite i valorizacije malih povijesnih gradova spomeničke baštine na području Primorsko-goranske županije, *Mošćenički zbornik* 6 (6), 155-169.
8. Črnjar, M., Petrović, V., 2015: Međuodnos regionalne razvojne strategije i prostornog plana Primorsko-goranske županije, u: *Prostorno planiranje kao čimbenik razvoja u županijama*, Javna ustanova zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije, Zagreb, 135-142.
9. Črnjar, M., Rodin, V., 2016: Prostorni i ekonomski aspekti urbane regeneracije-iskustva o napuštenim građevinama u PGŽ, u: *Strategija urbane regeneracije* (ur. Korlaet, A.), Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, 328-336.
10. Deželjin, J, 2010: *Rab kroz stoljeća*, Povijesno društvo, Rijeka.
11. Dinić, M., 2009 : Revitalizacija gradskog centra u kontekstu održivog razvoja, *Nauka + Praksa* 12 (1), 18-21.
12. Domijan, M., 2007: *Rab - grad umjetnosti*, Barbat, Zagreb.
13. Doratli, N., 2005: Revitalizing Historic Urban Quarters: A Model for Determining the Most Relevant Strategic Approach, *European Planning Studies* vol. 13 (5), 749-772.

14. Dumbović Bilušić, B., 2016: Urbana obnova povijesnih cjelina, u: *Strategija urbane regeneracije* (ur. Korlaet, A.), Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, 82-90.
15. Đokić, I., 2011: Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova, u: *Međunarodni znanstveno-stručni skup Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova: primjer Ivanić Grada, mogućnosti revitalizacije i obnove starog Ivanića* (ur. Božić, N., Dumbović Bilušić, B.), Hrvatska sekcija ECOVAST-a, Zagreb.
16. Friganović, M., 1990: *Demogeografija: Stanovništvo svijeta*, Školska knjiga, Zagreb.
17. Jukić, T., 2016: Urbana regeneracija-posljedica ili preventiva, u: *Strategija urbane regeneracije* (ur. Korlaet, A.), Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, 50-58.
18. Jurlina-Alibegović, D., 2012: Inovativno financiranje opštinskog razvoja, u: *Strateško planiranje lokalnog razvoja - Studije slučaja malih i srednjih europskih gradova* (ur. Ramirez, L., Kedebe, G.), UN Habitat, SIRP Beograd, Beograd, 167.-188.
19. Kliček, S., 2013: *Promjene uloge aktera prostornog planiranja u uvjetima tranzicije na primjeru Grada Zagreba*, diplomski rad, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
20. Koprić, I, 2013*:* Dvadeset godina lokalne i područne (regionalne) samouprave u Hrvatskoj: razvoj, stanje i perspektive, u: *Lokalna samouprava i lokalni izbori : Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi : zakon o lokalnim izborima* (ur. Đulabić, V.), Institut za javnu upravu, Zagreb, 3-63.
21. Lajić, I., 2000: Demografska revitalizacija i zaštita kulturne baštine: primjer Županije primorsko-goranske, *Migracijske teme* 16 (3), 261-269.
22. Lajić, I., 2006: *Kvarnerski otoci-demografski razvoj i povijesne mijene*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb.
23. Lajić, I., Mišetić, R., 2013: Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća, *Migracije i etničke teme* 29 (2), 169-199
24. Lipovac, N., 2009: Zaštita povijesnih gradova u okviru zakonodavstva u Hrvatskoj, *Mošćenički zbornik* 6 (6), 203-212.
25. Lokas, T., Lukić, A., Katunarić, I., 2015: Revitalizacija funkcija povijesne urbane jezgre Šibenika, *Geografski horizont* 61 (2), 15-35.

26. Magaš, D., Blaće, A., 2012: Otok Rab u sklopu povijesno-zemljopisne i suvremene regionalizacije i upravno-teritorijalmog ustroja Hrvatske, u: *Rapski zbornik II* (gl. ur. Andrić, J., Lončarić, R.), Matica Hrvatska – ogranak Rab, Rab, 173-187.
27. Marinović-Uzelac, A., 2001: *Prostorno planiranje*, Dom i svijet, Zagreb.
28. Mišetić, A., 2016: Društveni aspekti urbane regeneracije: participacija i koncept socijalne održivosti u: *Strategija urbane regeneracije* (ur. Korlaet, A.), Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, 298-304.
29. Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.
30. Nejašmić, I., Toskić, A., 2000: Razmještaj stanovništva u Republici Hrvatskoj- dio općih demografskih i društvenogospodarskih procesa, *Geoadria* 5 (1), 93-104.
31. Nunkoo, R., Ramkissoon, H., 2012: Small island urban tourism: a residents' perspective, *Current Issues in Tourism* 13 (1), 37-60.
32. Ott, K. i dr., 2016: Proračunska transparentnost županija, gradova i općina: studeni 2015. – ožujak 2016., *Newsletter povremeno glasilo instituta za javne financije*, 107, 1-13.
33. Poljičak, I., 2012: *Sociologijski aspekti revitalizacije povijesnih gradskih jezgara: primjer Šibenika*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
34. Poljičak, I., 2014: Utjecaj suvremenog kulturnog turizma na promjene načina života u starim gradskim jezgrama na Hrvatskoj obali, *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku* 8 (1-2), 83-89.
35. Ramirez, L., Kedebe, G., 2010: Uvod, u: *Strateško planiranje lokalnog razvoja - Studije slučaja malih i srednjih europskih gradova* (ur. Ramirez, L., Kadebe, G.), UN Habitat, SIRP Beograd, Beograd, 1-10.
36. Smoljanović, M., Smoljanović, A., Nejašmić, I., 1999: *Stanovništvo hrvatskih otoka*, Zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije, Split.
37. Starc, N., Črnjar, K., 2011: Prostorno planiranje i gospodarska politika-izazovi integracije, u: *Prostorno planiranje u Primorsko-goranskoj županiji-povijest, stanje, perspektive* (ur. Črnjar, M.), Glosa d.o.o., Rijeka, , 87-102.
38. Stubbs, P., 2009: Participacija, partnerstvo i/ili pomoć: unutarnji i vanjski dionici u održivom razvoj, u: *Participativno upravljanje za održivi razvoj* (ur. Kordej – De Villa, Ž., Stubbs, P., Sumpor, M.), Ekonomski institut, Zagreb, 149-167.

39. Sumpor, M., 2009: Institucionalni kapaciteti za integralni regionalni razvoj i novi pristupi upravljanju razvojem u Hrvatskoj, u: *Participativno upravljanje za održivi razvoj* (ur. Kordej – De Villa, Ž., Stubbs, P., Sumpor, M.), Ekonomski institut, Zagreb, 133-149.
40. Sumpor, M., 2009: Uvodno o razvojnom upravljanju, održivom razvoju i koordinaciji, u: *Participativno upravljanje za održivi razvoj* (ur. Kordej – De Villa, Ž., Stubbs, P., Sumpor, M.), Ekonomski institut, Zagreb, 83-107.
41. Šterc, S., 1986: O suvremenom geografskom objektu istraživanja s posebnim osvrtom na demogeografiju, *Geografski glasnik* 48 (1), 99-121.
42. Štimac, M., 2010: *Prostorno planiranje u praksi*, Glosa, Zagreb.
43. Turk, H., 1989: *Otok Rab: Uvjeti i rezultati turističke valorizacije,* Skupština općine, Zagreb.
44. Velčić, V., 2012: Prilog stvaranju jedinstvene metodologije revitalizacije malih povijesnih gradova u subregijama Primorsko-goranske županije, *Zbornik Lovranšćine* 1 (1), 279-292.
45. Vresk, M., 2002: *Grad i urbanizacija: osnove urbane geografije*, Školska knjiga, Zagreb.
46. Wertheimer-Baletić, A., 1999: *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb.
47. Zeayter, H., Mansour, A., M., H., 2017: Heritage conservation ideologies analysis – Historic urban Landscape approach for a Mediterranean historic city case study, *HBRC Journal*, https://doi.org/10.1016/j.hbrcj.2017.06.001 (10.08.2017.)

Izvori:

1. *Akcijski plan razvoja turizma Grada Raba 2010.- 2014.*, Regionalna razvojna agencija Porin d.o.o., 2010, Rab, http://www.rab.hr/dokumenti/grad_rab/prihvaceni-APRT_Rab_2010.pdf (25. 02. 2017.)
2. *Ciljanje izmjene i dopu. ne prostornog plana uređenja Grada Raba,* Geoprojekt d.d., Rijeka, 2016, https://zavod.pgz.hr/docs/zzpuHR/docsplanovigrad/560/ppug-raba-cid.pdf (18. 03. 2017.)
3. *Državna geodetska uprava,* http://www.katastar.hr/dgu/ (10. 08. 2017.)
4. *Dubrovniknet.hr*, 2011: Grad stari i odumire: Između zidina tek 1000 stanovnika, http://www.dubrovniknet.hr/novost.php?id=12847#.WUFWAGjyjIU (25. 02. 2017.)

5. *I. izmjenje i dopune prostornog plana uređenja Grada Raba,* Geoprojekt d.d., Opatija, 2011, https://zavod.pgz.hr/docs/zzpuHR/docsplanovigrad/199/ppug-raba-id.pdf (18. 03. 2017.)
6. *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005.
7. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2011.;* posebno obrađeni podaci, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2017.
8. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema dobi i spolu po naseljima*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, http://www.dzs.hr (16. 05. 2017.)
9. *Projekt ukupnog razvoja – strategija razvoja Grada Raba 2013. - 2017.*, P. M. C. d.o.o., Rijeka, 2013, http://www.rab.hr/dokumenti/grad_rab/PUR%20Grada%2009-04-2013.pdf (25. 02. 2017.)
10. *Prometna studija otoka Raba u okviru IPA Adriatic_246-2009/A3-NET/010 2013 Projekt*, Fakultet prometnih znanosti, Zagreb, 2014.
11. *Prostorni plan Primorsko-goranske županije – odredbe za provođenje*, JU Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije, Rijeka, 2013.
12. *Prostorni plan uređenja Grada Raba*, Urbanistički institut hrvatske d.d., Rab, 2004.
13. *Registar kulturne baštine Republike Hrvatske*, http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212 (15. 05. 2017.)
14. *Slobodna Dalmacija*, 2015: Mr. sc. Mirko Petrić: Split je najnepametniji, Dubrovnik je mrtav, Šibenik se budi, a Zadar je negdje između, http://slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/259927/mr-sc-mirko-petric-split-je-najnepametniji-dubrovnik-je-mrtav-sibenik-se-budi-a-zadar-je-negdje-izmeu (20. 02. 2017.)
15. *Službena web stranica Grada Raba*, http://www.rab.hr/grad-rab/ (15. 05. 2017.)
16. *Službena web stranica ministarstva kulture*, http://www.min-kulture.hr/ (20. 05. 2017.)
17. *Statistički registar prostornih jedinica Hrvatske*, DGU, 2005.
18. *Subregionalni marketinški plan razvoja turizma Grada Raba*, Institut za turizam, Zagreb, 2008, http://www.kvarner.hr/docs/kvarner2011HR/documents/8/1.0/Original.pdf (25. 02. 2017.)

19. *Toolkit on participative planning*, SURE, http://urbact.eu/sites/default/files/import/Projects/SURE/outputs_media/SURE_Toolkit_participative_planning_EN.pdf (15. 03. 2017.)
20. *Tportal.hr*, 2009: Šoping centri ubili stare jezgre po Dalmaciji, https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/soping-centri-ubili-stare-jezgre-po-dalmaciji-20090219 (25. 02. 2017.)
21. *Urbani razvojni plan Šibenika*, Urbanex d.o.o./Projektni biro Split d.o.o., Šibenik, 2014.
22. *Vitalna statistika (rođeni i umrli) u razdoblju 1991. – 2011.*, naseljski tablogrami, Državni zavod za statistiku, Zagreb.
23. *Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi*, NN 137/15, https://www.zakon.hr/z/132/Zakon-o-lokalnoj-i-podru%C4%8Dnoj-(regionalnoj)-samoupravi (01.03.2017.)
24. *Zakon o prostornom uređenju*, NN 153/13, http://www.zakon.hr/cms.ht,?id=18545 (01.03.2017.)

Prilozi:

Popis slika:

Sl. 1. Prostor istraživanja

Sl. 2. Ispitanici prema naselju u kojem imaju prijavljeno prebivalište

Sl. 3. Shema metodologije primjenjivane u radu

Sl. 4. Generalizirani proces identifikacije pristupa revitalizaciji

Sl. 5. Tri faze razvoja povijesnog dijela naselja Rab

Sl. 6. Prikaz građevina romaničke osnove na prostoru povijesne jezgre grada Raba

Sl. 7. Prijedlog redoslijeda izrade strateške i prostorno-planske dokumentacije u procesu revitalizacije

Sl. 8. Promjena udjela stanovništva otoka Raba po naseljima 1948. - 2011. godine

Sl. 9. Kretanje ukupnog broja stanovnika naselja Rab, naselja Banjol i Palit i otoka Raba 1948. – 2011. godine

Sl. 10. Sastavnice prirodnog kretanja stanovništva za naselje Rab i otok Rab 1991. - 2011. godine

Sl. 11. Doseljeni na područje naselja Rab i otoka Raba prema mjestu prethodnog boravka 2011. godine

Sl. 12. Udio dnevnih migranata u zaposlenom stanovništvu po naseljima otoka Raba 2011.

godine

Sl. 13. Dobno-spolna struktura naselja Rab i otoka Raba 2011. godine

Sl. 14. Stanovništvo naselja Rab i otoka Raba u dobi 15 i više godina prema postignutoj razini obrazovanja 2011. godine

Sl. 15. Poslovne i upravne funkcije na prostoru povijesne jezgre od Ulice Stjepana Radića do Vele rive

Sl. 16. Poslovne i upravne funkcije na prostoru povijesne jezgre od Ulice Stjepana Radića do Trga sv. Kristofora

Sl. 17. Poslovne i upravne funkcije u naselju Rab izvan povijesne jezgre

Sl. 18. Struktura poslovnih i upravnih djelatnosti na prostoru naselja Rab

Sl. 19. Obrazovne i kulturne funkcije na prostoru naselja Rab

Sl. 20. Primjer neadekvatno postavljenih vanjskih jedinica klima uređaja i kablova

Sl. 21. Primjer neuređenosti Donje ulice

Sl. 22. Prikaz funkcija neizgrađenih površina na prostoru naselja Rab

Sl. 23. Odgovori na anketno pitanje : „Molimo Vas da napišete nekoliko riječi na koje Vas asocira pojam „baština povijesnog grada Raba“ ?“

Sl. 24. Odgovori na anketno pitanje: „Koliko ste zadovoljni sadašnjim razvojem povijesnog grada Raba?“

Sl. 25. Odgovori na anketno pitanje: „Ukoliko niste iz povijesnog grada Raba, koliko često putujete u povijesni grad Rab?“

Sl. 26. Odgovori na anketno pitanje: „Ukoliko niste iz povijesnog grada Raba, odaberite glavne razloge vašeg posjeta njemu (smijete maksimalno zaokružiti dva odgovora)?“

Sl. 27. Odgovori na anketno pitanje: „Ukoliko niste iz povijesnog grada Raba, kako najčešće putujete do povijesnog grada Raba“

Sl. 28. Odgovori na anketno pitanje: „Što smatrate ključnim prometnim problemom za razvoj povijesnog grada Raba?“

Sl. 29. Odgovori na anketno pitanje: „Koje sadržaje smatrate ključnima za napraviti/obnoviti u povijesnom gradu Rabu, kako bi se povećao broj stalnog stanovništva?“

Sl. 30. Odgovori na anketno pitanje: „Koliko ste zadovoljni sudjelovanjem lokalnog stanovništva u izradi prostornih planova i drugih strateških razvojnih dokumenata?“

Sl. 31. Odgovori na anketno pitanje: „Što smatrate koji je glavni razlog zbog kojega članovi lokalnog stanovništva nedovoljno sudjeluju u određivanju razvojnih politika?“

Sl. 32. Shematski prikaz najvažnijih prostora za revitalizaciju i prikladnih strateških pristupa

Sl. 33. Prikaz predloženih mjera reorganizacije prometnog sustava

Popis tablica:

Tab. 1. Obilježja (starog) vladanja i (novog) upravljanja

Tab. 2. Osnovni pokazatelji stanja u prostoru naselja Rab i otoka Raba

Tab. 3. Tipovi revitalizacije

Tab. 4. Obilježja naselja otoka Raba

Tab. 5. Broj stanovnika po naseljima na otoku Rabu u razdoblju od 1948. - 2011. godine

Tab. 6. Apsolutna i relativna promjena broja stanovnika naselja otoka Raba po međupopisnim razdobljima

Tab. 7. Sastavnice prirodnog kretanja stanovništva za međupopisno razdoblje 2001. - 2011. prema naseljima otoka Rab

Tab. 8. Tip općeg kretanja stanovništva i gruba migracijska bilanca naselja otoka Raba za međupopisno razdoblje 2001. - 2011. godine

Tab. 9. Dnevni migranti naselja Rab i otoka Raba

Tab. 10. Pokazatelji sastava stanovništva naselja Rab i otoka Raba prema spolu i dobi 2011. godine

Tab. 11. Stanovništvo naselja Rab i otoka Raba prema ekonomskoj aktivnosti 2011. godine

Tab. 12. Zaposleni u naselju Rab i na otoku Rabu prema sektorima djelatnosti 2011. godine

Tab. 13. Način korištenja stanova u naselju Rab 2011. godine

Tab. 14. Zaštićeno nepokretno kulturno dobro na prostoru naselja Rab

Tab. 15. Zaštićeno pokretno kulturno dobro na prostoru naselja Rab

Tab. 16. Sistematizacija radnih mjesta u gradskoj upravi Grada Raba

Tab. 17. Odgovori na anketno pitanje: „Ocijenite važnost navedenih razloga za razvoj povijesnog grada Raba, ocjenama od 1 (u potpunosti nevažan razlog) do 5 (u potpunosti važan razlog)“

Tab. 18. Odgovori na anketno pitanje: „Ocijenite važnost pojedinih dionika za razvoj povijesnog grada Raba ocjenama od 1 (u potpunosti nevažan dionik) do 5 (u potpunosti važan dionik)“

Tab. 19. Odgovori na anketno pitanje: „Ocijenite navedene uzroke pada broja stanovnika u povijesnom gradu Rabu ocjenama od 1 (u potpunosti nevažan uzrok) do 5 (u potpunosti važan uzrok)“

Tab. 20. Odgovori na anketno pitanje: „Ocijenite važnost sljedećih aktivnosti za ukupni razvoj povijesnog grada Raba, ocjenama od 1 (u potpunosti nevažna aktivnost) do 5 (u potpunosti važna aktivnost)?“

Anketni upitnik:

PROBLEMI I PERSPEKTIVE UPRAVLJANJA POVIJESNIM GRADOM RABOM

Poštovani !

U sklopu izrade diplomskog rada „Problemi i perspektive upravljanja povijesnim gradom Rabom“ pri Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu, provodi se anketno ispitivanje o poteškoćama i perspektivama razvoja povijesnog Grada Raba te o razini participacije lokalnog stanovništva u njegovom razvoju. Ispunjavanje ankete je u potpunosti anonimno i dobrovoljno.

S obzirom da će se iz rezultata ankete donijeti zaključci vezani za percepciju lokalnog stanovništva o budućem razvoju povijesnog grada Raba, molimo vas da prilikom odgovora budete iskreni. Sintagma povijesni grad Rab označava prostor naselja Rab u kojem funkcionalno najznačajniji dio zauzima prostor povijesne jezgre Raba.

Predviđeno vrijeme za ispunjavanje upitnika je 10 minuta.

OPĆI PODACI O ISPITANIKU:

DOB: _____

SPOL: M Ž

MJESTO PREBIVALIŠTA: _____

RAZINA OBRAZOVANJA: _____

JESTE LI: ZAPOSLENI / NEZAPOSLENI / SEZONSKI ZAPOSLENI / POLJOPRIVREDNIK(CA)

ANKETNI UPITNIK

1. MOLIMO VAS DA NAPIŠETE NEKOLIKO RIJEČI NA KOJE VAS ASOCIRA POJAM *„BAŠTINA POVIJESNOG GRADA RABA“* ?

   _____

   _____

   _____

2. KOLIKO STE ZADOVOLJNI SADAŠNJIM RAZVOJEM POVIJESNOG GRADA RABA?
   1) U POTPUNOSTI SAM NEZADOVOLJAN
   2) VRLO MALO SAM ZADOVOLJAN
   3) NITI SAM ZADOVOLJAN NITI SAM NEZADOVOLJAN
   4) VRLO SAM ZADOVOLJAN
   5) U POTPUNOSTI SAM ZADOVOLJAN
3. OCIJENITE VAŽNOST NAVEDENIH RAZLOGA ZA RAZVOJ POVIJESNOG GRADA RABA, OCJENAMA OD 1 (U POTPUNOSTI NEVAŽAN RAZLOG) DO 5 (U POTPUNOSTI VAŽAN RAZLOG):

PREMJEŠTANJE SADRŽAJA (POŠTE, TRŽNICE…) IZ POVIJESNOG GRADA RABA	1	2	3	4	5
NEODGOVARAJUĆI RAZVOJ TURIZMA I NEDOVOLJNA KOORDINACIJA TURISTIČKE PONUDE U GRADU	1	2	3	4	5
NEDOSTATAK JAVNIH INVESTICIJA	1	2	3	4	5
NEDOVOLJNA SURADNJA IZMEĐU GRADA RABA, LOKALNOG GRADSKOG STANOVNIŠTVA I POSLOVNIH SUBJEKATA U GRADU	1	2	3	4	5
NEDOSTATAK INOVATIVNOG I PODUZETNOG LOKALNOG STANOVNIŠTVA	1	2	3	4	5
NEPOVOLJNA DOBNA STRUKTURA	1	2	3	4	5
NESREĐENI PROMETNI SUSTAV NA PROSTORU GRADA	1	2	3	4	5
NEKI DRUGI RAZLOG (UPIŠITE KOJI?) _____					

4. OCIJENITE VAŽNOST POJEDINIH DIONIKA ZA RAZVOJ POVIJESNOG GRADA RABA OCJENAMA OD 1 (U POTPUNOSTI NEVAŽAN DIONIK) DO 5 (U POTPUNOSTI VAŽAN DIONIK):

DRŽAVA	1	2	3	4	5
JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE (GRAD RAB)	1	2	3	4	5
LOKALNA AKCIJSKA GRUPA „MENTORIDES“	1	2	3	4	5
POSLOVNI SUBJEKTI	1	2	3	4	5
LOKALNO STANOVNIŠTVO	1	2	3	4	5
NETKO DRUGI (UPIŠITE TKO?) _____	1	2	3	4	5

5. OCIJENITE NAVEDENE UZROKE PADA BROJA STANOVNIKA U POVIJESNOM GRADU RABU OCJENAMA OD 1 (U POTPUNOSTI NEVAŽAN UZROK) DO 5 (U POTPUNOSTI VAŽAN UZROK):

PREVISOKA CIJENA TROŠKOVA ŽIVOTA (VISOKA CIJENA ODRŽAVANJA, ADAPTACIJE…)	1	2	3	4	5
NEDOSTATAK OPRSKRBNIH USLUGA I OSTALOG SADRŽAJA TOKOM ZIMSKIH MJESECI	1	2	3	4	5
LOŠIJA KVALITETA ŽIVOTA UZROKOVANA BUKOM I MASOVNOSTI U LJETNIM MJESECIMA	1	2	3	4	5
VISOKA CIJENA NEKRETNINA KOJA MOTIVIRA STANOVNIKE NA PRODAJU ILI IZNAJMLJIVANJE NEKRETNINA	1	2	3	4	5
PROMETNI PROBLEMI U POVIJESNOM GRADU RABU	1	2	3	4	5
NEKI DRUGI UZROK (UPIŠITE KOJI?) _____	1	2	3	4	5

6. UKOLIKO NISTE IZ POVIJESNOG GRADA RABA, KOLIKO ČESTO PUTUJETE U POVIJESNI GRAD RAB?
   1. BAREM JEDNOM DNEVNO
   2. BAREM JEDNOM TJEDNO
   3. VIŠE PUTA MJESEČNO
   4. BAREM JEDNOM MJESEČNO

5. BAREM JEDNOM GODIŠNJE

7. UKOLIKO NISTE IZ POVIJESNOG GRADA RABA, ODABERITE GLAVNE RAZLOGE VAŠEG POSJETA NJEMU (SMIJETE ZAOKRUŽITI MAKSIMALNO DVA ODGOVORA)?
   1. POSAO
   2. KUPOVINA
   3. RELAKSACIJA (OPUŠTANJE, IZLASCI…)
   4. POSJET UPRAVNIM SADRŽAJIMA (POSJET GRADSKOJ UPRAVI, SUDU…)
   5. NEŠTO DRUGO (UPIŠITE ŠTO?)

      _____

8. UKOLIKO NISTE IZ POVIJESNOG GRADA RABA, KAKO NAJČEŠĆE PUTUJETE DO POVIJESNOG GRADA RABA?
   1. AUTOBUSOM
   2. AUTOMOBILOM
   3. MOTOROM ILI SKUTEROM
   4. BICIKLOM
   5. PJEŠICE
   6. NEŠTO DRUGO (UPIŠITE ŠTO?)_____

9. ŠTO SMATRATE KLJUČNIM PROMETNIM PROBLEMOM ZA RAZVOJ POVIJESNOG GRADA RABA?

   _____

   _____

10. OCIJENITE VAŽNOST SLJEDEĆIH AKTIVNOSTI ZA UKUPNI RAZVOJ POVIJESNOG GRADA RABA, OCJENAMA OD 1 (U POTPUNOSTI NEVAŽNA AKTIVNOST) DO 5 (U POTPUNOSTI VAŽNA AKTIVNOST)?

FIZIONOMSKA OBNOVA ULICA, GRAĐEVINA I SPOMENIKA	1	2	3	4	5
FINANCIJSKI POTICAJI POSLOVNIM SUBJEKTIMA	1	2	3	4	5
REGULACIJA VRSTA POSLOVNIH SUBJEKATA U SVRHU KOORDINACIJE PONUDE (POTICANJE RAZNOVRSNOSTI)	1	2	3	4	5

RJEŠAVANJE PROBLEMA PROMETA NA PROSTORU POVIJESNOG GRADA RABA	1	2	3	4	5
POTICANJE STANOVANJA U POVIJESNOM GRADU RABU	1	2	3	4	5
NEKI DRUGI PRIORITET (UPIŠITE KOJI?) _____	1	2	3	4	5

11. KOJE SADRŽAJE SMATRATE KLJUČNIMA ZA NAPRAVITI/OBNOVITI U POVIJESNOM GRADU RABU, KAKO BI SE POVEĆAO BROJ STALNOG STANOVNIŠTVA?

    _____

    _____

12. KOLIKO STE ZADOVOLJNI SUDJELOVANJEM LOKALNOG STANOVNIŠTVA U IZRADI PROSTORNIH PLANOVA I DRUGIH STRATEŠKIH RAZVOJNIH DOKUMENATA
    1) U POTPUNOSTI SAM NEZADOVOLJAN
    2) MALO SAM ZADOVOLJAN
    3) NITI SAM ZADOVOLJAN NITI SAM NEZADOVOLJAN
    4) VRLO SAM ZADOVOLJAN
    5) U POTPUNOSTI SAM ZADOVOLJAN
13. JESTE LI IKADA SUDJELOVALI U IZRADI STRATEŠKE (PR. STRATEGIJA RAZVOJA GRADA RABA, AKCIJSKI PLAN RAZVOJA TURIZMA GRADA RABA…) ILI PROSTORNO-PLANERSKE (PROSTORNI PLAN UREĐENJA GRADA RABA, URBANISTIČKI PLAN UREĐENJA...) DOKUMENTACIJE VEZANE UZ LOKALNI RAZVOJ NA OTOKU RABU (NPR. BILI NA JAVNOJ RASPRAVI)?
    1) DA
    2) NE

    UKOLIKO DA, NA KOJE SE TO DOKUMENTE ODNOSILO?_____

    _____

14. ŠTO SMATRATE KOJI JE GLAVNI RAZLOG ZBOG KOJEGA ČLANOVI LOKALNOG STANOVNIŠTVA NEDOVOLJNO SUDJELUJU U ODREĐIVANJU RAZVOJNIH POLITIKA?
    1. NEZAINTERESIRANOST
    2. NEDOVOLJNA RAZINA OBRAZOVANJA
    3. NE ŽELE SE ZAMJERITI OSTALIM LJUDIMA U MALOJ SREDINI
    4. SMATRAJU DA IONAKO NEMAJU ŠANSE NIŠTA PROMIJENITI
    5. VJERUJU INSTITUCIJAMA KAKO UVIJEK RADE U CILJU JAVNOG INTERESA
    6. NEŠTO DRUGO (UPIŠITE ŠTO?)

       _____

       _____

15. MOLIMO VAS UKRATKO OPIŠETE KAKAV BISTE RAZVOJ POVIJESNOG GRADA RABA U BUDUĆNOSTI VI ŽELJELI?

    _____

    _____

    _____

    _____

    _____

    _____